

ราคา 200 บาท

สุนทรภู่ ที่คนไทยรู้จัก
เป็นอาลักษณ์ขึ้นมา เจ้ารู้ อยู่อย่างไพร่ ไร้เคหา
แต่ ที่คนไทยไม่รู้จัก คือ

สุนทรภู่ เกิดวังหลัง
ผู้ดี “บางกอก”
มหากวีกรรมพื้ มีวิชารู้เท่าทันโลก

สุจิตต์ วงษ์เทศ เล่าเรื่อง

ISBN 974- 323-317-2

สุนทรภู่ ที่คนไทยรู้จัก

เป็นอาลักษณ์ขึ้นมา เจ้าฐิ อยู่อย่างไพร่ ไร้เคหา
แต่ที่คนไทยไม่รู้จัก คือ

สุนทรภู่ เกิดวังหลัง ผู้ดี“บางกอก”

มหากวีกระฎุมพี มีวิชารู้เท่าทันโลก

พิมพ์ครั้งแรก : กันยายน ๒๕๔๗

ภาพจากปก

หุ่นขี้ผึ้งสุนทรภู่ ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
จังหวัดนครปฐม

เรือนแพและตลาดแพในแม่น้ำลำคลอง
(ดูรายละเอียดหน้า ๑๙)

สำนักพิมพ์มติชน

บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน)

๑๒ ถนนเทศบาลนามาต ประชานิเวศน์ ๑ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๕๙๐ ๐๐๒๑ โทรสาร ๐ ๒๕๕๔ ๓๑๖๒

จัดจำหน่าย : บริษัท งานดี จำกัด โทรศัพท์ ๐ ๒๕๙๐ ๐๕๕๙ โทรสาร ๐ ๒๕๙๐ ๐๐๕๙

พิมพ์ : บริษัท พิมพ์แอส พรินท์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด แยกสี-เพลท : กองพิมพ์สี

Printed in BANGKOK, Thailand, 2004 WWW.MATICHON.CO.TH

สารบัญ

สุนทรภู่ เกิดวังหลัง
ผู้ดี“บางกอก” มหากวีกระฉูดมี วิชารู้เท่าทันโลก

ประวัติย่อ เกิด-ตาย	๙
๑ บรรพชนตระกูล “พราหมณ์” เมืองเพชรบุรี	๑๐
๒ เกิดที่ “วังหลัง” ฝั่งธนบุรี เป็น “ผู้ดี” ชาวบางกอก	๑๔
๓ “บ้านเก่าเหยาเรือนแพ” ปากคลองบางกอกน้อย	๑๙
๔ อยู่กับ “ตลาดแพ” และชุมชนชาวสวน	๒๒
๕ อยู่บ้านหลวง “เรือนแพ” ทำช่างวังหลวง	๒๕
๖ บวช “การเมือง” หนีราชการเมืองในราชสำนัก	๒๙
๗ เรียนรู้ตลอดชีวิต จนรู้เท่าทันโลก	๓๒
๘ ภูมิลำเนา ตะวันออก-ตะวันตก	๓๙
๙ พระอภัยมณี กลางทะเลอันดามัน	๔๔
๑๐ นาควรินทร์สินธุ์สมุทร ศูนย์กลางของพระอภัยมณี	๔๙
๑๑ เกาะแก้วพิสดาร เกาะในจินตนาการสุนทรภู่	๕๔
๑๒ เมืองลังกา ก็คือศรีลังกาของอังกฤษ	๖๐
๑๓ เมืองผล็ก คือถลาง-ภูเก็ต	๖๙
หนังสืออ่านเพิ่มเติม	๗๙
ลำดับเหตุการณ์สำคัญ	๙๐

สุนทรภู่ ถูกกล่าวร้ายป้ายสีให้เป็นที่รู้อย่างเหลวไหล

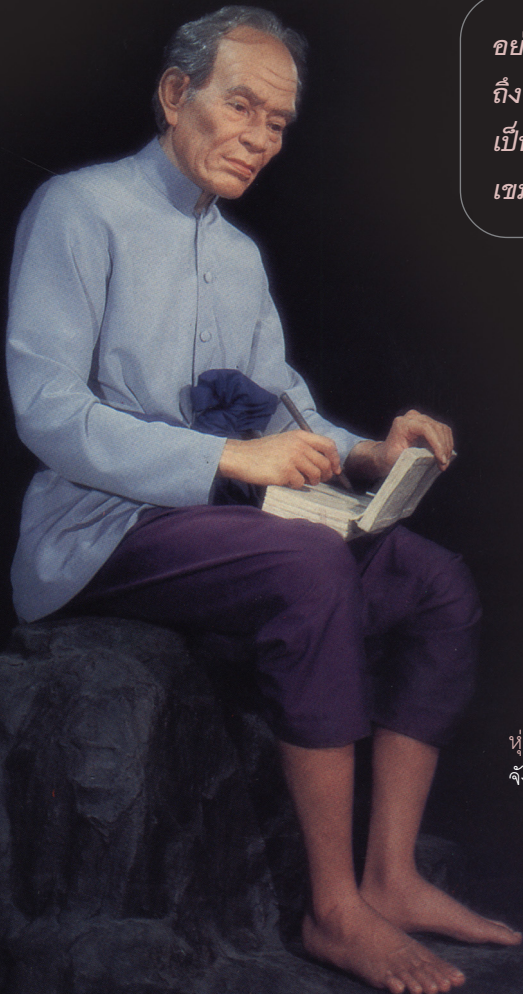
ว่า “อาลักษณ์ขึ้นเมา เจ้าชู้ อยู่อย่างไพร่ ไร้เคหา”

แท้จริงแล้ว สุนทรภู่ “เรียนรู้เท่าทันโลก เกิดวังหลัง เป็น
‘ผู้ดี’เมืองบางกอก”

แต่คนทั่วไปไม่รู้จักและไม่ใคร่ครวญครุ่นคิดพิจารณาให้เที่ยง
ธรรมตามที่ท่านเขียนไว้เองในเพลงยาวถวายโอวาท ว่า

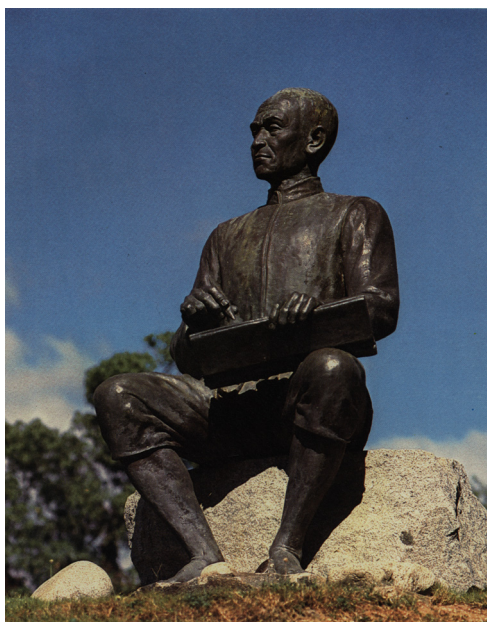
อย่างหม่อมจันอันที่ดีและชั่ว
ถึงลับตัวก็แต่ชื่อเขาลือฉาว
เป็นอาลักษณ์นักเลงทำเพลงยาว
เขมรลาวลือเลื่องถึงเมืองนคร

หุ่นขี้ผึ้งสุนทรภู่ ที่พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งไทย
จังหวัดนครปฐม

อนุสาวรีย์สุนทรภู่ (ซ้ายไปขวา) ที่วัดชีปะขาว บางกอกน้อย กรุงเทพฯ, ที่วัดพลับพลาชัย จังหวัดเพชรบุรี, ที่วัดเทพธิดาราม กรุงเทพฯ

อนุสาวรีย์สุนทรภู่ ที่บ้านกร่ำ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

ประวัติย่อ

เกิด-ตาย

สุนทรภู่ มีชีวิตวนเวียนอยู่ใน “วัง” กับ “วัด” เริ่มตั้งแต่ เกิด-วังหลัง สมัยรัชกาลที่ ๑ โต-วังหลวง สมัยรัชกาลที่ ๒ บวช-วัดหลวง สมัยรัชกาลที่ ๓ และตาย-วังหน้า สมัยรัชกาลที่ ๔

เกิด-วังหลัง สมัยรัชกาลที่ ๑

วันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๓๒๕

(ตรงกับวันจันทร์ ขึ้นค่ำ ๑ เดือน ๘ ปีมะเมีย จุลศักราช ๑๑๔๘ เวลา ๒ โมงเช้า ในแผ่นดินรัชกาลที่ ๑)

๘

พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๕๒ (อายุ ๑-๒๓ ปี) ตั้งแต่กำเนิดเมื่อต้นแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ (ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๕๒) จนตลอดสิ้นแผ่นดิน ในระยะนี้สุนทรภู่เป็นข้าในกรมพระราชวังหลัง

พ.ศ. ๒๓๔๔ กรมพระราชวังหลังทิวงคต สุนทรภู่ก็ได้เป็นมหาดเล็กของพระองค์เจ้าปฐมวงศ์ (ลูกเธอในกรมพระราชวังหลัง) ขณะทรงผนวชอยู่วัดระฆังฯ

พ.ศ. ๒๓๕๐ อายุราว ๒๑ ปี ตอนต้นปีไปหาบิดาที่เมืองแกลง แต่งนิราศเมืองแกลง ตอนปลายปีตามเสด็จพระองค์เจ้าปฐมวงศ์ไปนมัสการพระบาท แต่งนิราศพระบาท (เล่ากันว่าสุนทรภู่แต่งนิทานเรื่องโคบุตรก่อนไปเมืองแกลง และแต่งเรื่องลักษณะก่อนเข้ารับราชการ)

โต-วังหลวง สมัยรัชกาลที่ ๒

พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๓๖๗ (อายุ ๒๓-๓๘ ปี) ตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ เสด็จราชย์ จนถึงสวรรคต (ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๓๖๗) สุนทรภู่เข้ารับราชการเป็นที่โปรดปราน และได้เป็นขุนสุนทรโวหารในกรมพระอภัยมณี ได้รับพระราชทานให้อยู่เรือนแพริมแม่น้ำเจ้าพระยา ตระหงำข้างวังหลวง

เล่ากันว่าช่วงนี้สุนทรภู่แต่งเรื่องสิงหไตรภพ (ตอนต้น) แต่งเรื่องพระอภัยมณี (ตอนต้น) และแต่งเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงาม

บวช-วัดหลวง สมัยรัชกาลที่ ๓

พ.ศ. ๒๓๖๗-๒๓๘๕ (อายุ ๓๘-๕๖ ปี) ตั้งแต่บวชจนเลิก รวม ๑๗ ปี อยู่ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ (ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๖๗-๒๓๘๔)

พ.ศ. ๒๓๖๗ อายุ ๔๒ ไปอยู่วัดแห่งนिरาษฎุเขาทอง

พ.ศ. ๒๓๖๗ อายุ ๔๓ เจ้าฟ้ากลางกับเจ้าฟ้าปิ๋วมาเป็นลูกศิษย์ แต่งเพลงยาวถวายโอวาท

พ.ศ. ๒๓๖๘ อายุ ๔๔ ไปเพชรบุรี แต่งนิราศเมืองเพชร

พ.ศ. ๒๓๖๘ อายุ ๔๖ ไปอยู่วัด แต่งนิราศวัดเจ้าฟ้า (สำนวน “เนรทนต์”))

พ.ศ. ๒๓๖๙ อายุ ๕๐ ไปสุพรรณบุรี แต่งนิราศสุพรรณ (คำโคลง)

พ.ศ. ๒๓๗๐ อายุ ๕๑ ต่อเรื่องพระอภัยมณี

พ.ศ. ๒๓๗๓ อายุ ๕๔ ต่อเรื่องสิงห์ไตรภพ

พ.ศ. ๒๓๗๔ อายุ ๕๕ ไปพระปฐม (นครชัยศรี) แต่งนิราศพระปฐม

พ.ศ. ๒๓๗๕ อายุ ๕๖ แต่งรำพันพิลาป แล้วลาสิกขา

ระหว่างบวชเป็นพระอยู่วัดเทพธิดาราม ได้แต่งกาพย์ลำนำเรื่องพระไชยสุริยา และอาจได้แต่งนิราศอิเหนา เห่กล่อมพระบรรทม และพระอภัยมณี ส่วนเรื่องอื่นๆ อาจแต่งแต่ในรัชกาลที่ ๒

ตาย-วังหน้า/วังเดิม สมัยรัชกาลที่ ๔

พ.ศ. ๒๓๘๕-๒๓๘๘ (อายุ ๕๖-๖๑) อยู่ในช่วงปลายแผ่นดินรัชกาลที่ ๓ จนถึงต้นแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ (ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๘๔-๒๔๑๑) เมื่อสึกแล้วสุนทรภู่ได้ไปอยู่กับพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่พระราชวังเดิม (ขณะนั้นดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ แต่เรียกกันเป็นสามัญว่า “เจ้าฟ้าน้อย”)

เมื่อรัชกาลที่ ๔ เสวยราชสมบัติ “เจ้าฟ้าน้อย” ได้รับบรรดาศักดิ์ ได้ทรงแต่งตั้งให้สุนทรภู่เป็นพระสุนทรโวหาร อักษรภณในกรมพระราชวังบวรฯ เข้าใจว่าได้เรื่องสวัสดิรักษาและเสภาเรื่องพระราชพงศาวดาร

สุนทรภู่ถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๘ อายุ ๖๑ ปี มีผู้จำได้ว่าถึงแก่กรรมที่บ้านสวนบางระมาดในคลองบางกอกน้อย แล้วทำศพที่วัดชีโนรสฯ ริมคลองมอญธนบุรี

บรรพชนตระกูล “พราหมณ์” เมืองเพชรบุรี

บรรพชนของสุนทรภู่อยู่ในตระกูล “พราหมณ์” ชาวเมืองเพชรบุรี หลักฐานอยู่ในตัวบทที่สุนทรภู่เขียนไว้ในนิราศเมืองเพชร (ฉบับตัวเขียน ที่อาจารย์ล้อม เพ็งแก้ว ชำระ) มีความสำคัญว่า

แล้วเลี้ยววงลงมาวัดหน้าพระธาตุ

พอเดือนคลาตคล้ายลตสลดศรี

ดูพระปรารักษ์กลางอารามงามดี

แต่ไม่มีเงาข้างเป็นอย่างไร

สาธุสะพระมหาดาดาต

ยังปรากฏมิได้เลื่อมที่เลื่อมใส

แต่อย่าผู้เฒ่าท่านเล่าไว้

พระปรารักษ์ใหญ่ยังเยี่ยงที่เสี่ยงทาย

หากมีเงาเจ้าเมืองจะเคื่องขัด

เกิดวิบัติบ้านถิ่นสิ้นทั้งหลาย

จะแลลับกลับไกลใจเสียดาย

จำถวายวันทาลาครรรไล

มาลงเรือเมื่อจะล่องแรมสองคำ

ต้องไปรำลาพราหมณ์ตามวิสัย

ไปวอนว่าท่านยายคำให้นำไป

บ้านประตู่ไม้ไผ่แต่ไรมา

เป็นถิ่นฐานบ้านพราหมณ์รามราช
 ล้วนโคตรญาติยายยฝ้ายวงศา
 เทวฐานศาลสถิตยธรรมา
 เสาชิงช้าก็ยังมีเห็นเป็นสำคัญ
 ทั้งโบสถ์บ้านฐานที่ยังมีอยู่
 แต่ท่านผู้ญาติกานันท์อาลัย
 เพราะกรุงแตกแยกย้ายพลัดพรายกัน
 จึงลี้ภัยพเนจรเสด็จออกกาย
 ที่เหล่ากอหลอเหลือในเนื้อญาติ
 เป็นเชื้อชาติชาวเพชรบุรียังมีหลาย
 แต่ลี้ภัยผู้ย่าพวกตายาย
 ญาติทั้งหลายมิได้รู้เรื่องนุราณ
 แต่ตัวเราเข้าใจได้แต่ถาม
 จึงแจ้งความเทือกเถาจนแอวสาน
 จะบอกเล่าเผ่าพงศ์พวกวงศ์วาน
 ก็เกรงท่านทั้งหลายละอายครัน

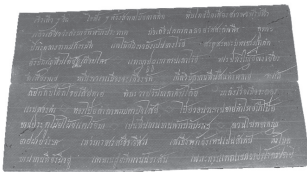
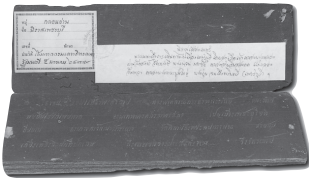
คำกลอนว่า “เป็นถิ่นฐานบ้านพราหมณ์รามราช ล้วนโคตรญาติยายยฝ้ายวงศา” กับคำกลอนว่า “ที่เหล่ากอหลอเหลือในเนื้อญาติ เป็นเชื้อชาติชาวเพชรบุรียังมีหลาย” แสดงว่าสุนทรภู่มี “โคตรญาติ” ทั้งสายแหมกข้างแม่คือ “ยาย” กับสายแหมกข้างพ่อคือ “ย่า” ล้วนเป็น “พราหมณ์รามราช” ที่เป็น “เชื้อชาติชาวเพชรบุรี”

“พราหมณ์รามราช” หมายถึงบริเวณที่เคยเป็นบ้านเมืองและรัฐของราชวงศ์โจฬะ มีชื่อเรียกภายหลังว่า โจพมณฑล (Coromandel) ในอินเดียภาคใต้ทุกวันนี้

บริเวณที่เป็นนิवासสถานของบรรพชนสุนทรภู่ ยังมีร่องรอยเหลืออยู่ตามคำบอกเล่าเชื้อสถานที่ คือ เสาชิงช้า กับ (วัดวิหาร) โบสถ์

พราหมณ์ อยู่ในตำบลท่าราบใกล้วัดสนามพราหมณ์ (หรือวัดสามพราหมณ์) และวัดเพชรพลี เขตเทศบาลเมืองเพชรบุรี

บรรพชนของสุนทรภู่ควรตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ในพระนคร ครี้อยู่ชานชาแนแล้ว แต่จะรับราชการหรือประกอบอาชีพอิสระยังไม่พบหลักฐานใดๆ ให้รู้เบาะแส แต่เชื่อว่ามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกลุ่มขุนนางในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ ตั้งแต่ก่อนเสียกรุงเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องใกล้ชิดกับ “เครือญาติ” ของหลวงยกกระบัตร (ทองด้วง) เมืองอัมพวา กับนายสุตจินดา (บุญมา) ที่จะป็นต้นราชวงศ์จักรีในสมัยต่อไป

ต้นฉบับนิราศเพชรบุรีของสุนทรภู่
เป็นต้นฉบับเขียนบนสมุดข่อย

พระปรางค์วัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัด
เพชรบุรี ที่สุนทรภู่เขียนไว้ในนิราศเพชรบุรี

บริเวณที่เคยมีเสาชิงช้า แหล่งบรรพชน
ของสุนทรภู่ ปัจจุบันอยู่ในวัดเพชรพลี
อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี (ถ่ายเมื่อ
พ.ศ. ๒๕๒๙)

บริเวณที่เป็นโบสถ์พราหมณ์ กลางเมืองเพชรบุรี สมัยโบราณ (ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๙)

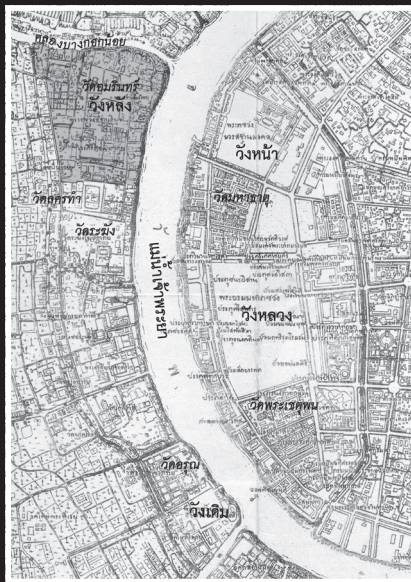
เกิดที่ “วังหลัง” ฝั่งธนบุรี เป็น “ผู้ดี” ชาวบางกอก

สุนทรภู่เกิดที่ “วังหลัง” เมื่อ ๒๖ มิถุนายน ๒๓๒๙ สมัยรัชกาล
ที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์

บิดามารดาชื่ออะไร? ไม่มีหลักฐาน แต่มีร่องรอยว่ามารดาเป็น
“แม่นม” ของลูกเธอ (ในกรมพระราชวังหลัง) พระนามว่า พระองค์เจ้า
จกกล

สุนทรภู่ออกกับแม่ในวังหลังตั้งแต่เด็กจนโต เมื่อยังเด็กได้เข้า
เรียนหนังสือที่สำนักวัดชีปะขาว (หรือวัดศรีสุดาราม) อยู่ในคลอง

๑๔

แผนที่กรุงเทพฯ แสดงบริเวณ
วังหลวง วังหน้า วังหลัง และ
วังเดิม เมื่อ ร.ศ. ๑๑๕ (พ.ศ.
๒๔๓๙) (ภาพจากกรมแผนที่
ทหาร)

บางกอกน้อย ดั่งสุนทรภู่เขียนไว้องในนิราศพระประธม(พระปฐมเจดีย์
ที่นครปฐม) สุนทรภู่เขียนถึงวังหลัง ว่า

ดวงหลังยังไม่ลืมที่ปลื้มจิต

เคยมีมิตรมากมายทั้งชายหญิง

มายามดึกนึกถึงที่พี่พี่

อนาถนึ่งน้อยหน้าน้ำตานอง

ในโคลงนิราศสุพรรณ เมื่อผ่านเข้าปากคลองบางกอกน้อย
สุนทรภู่ยังอาลัยอาวรณ์ถึงวังหลังว่าเป็นบริเวณ “บ้านเก่าเหยาเรือนแพ
พวกพ้อง” ดังนี้

วังหลัง ครึ่งหนุ่มหน้า

เจ้าเอย

เคยอยู่ซุ้ซื่นเซย

คำเช้า

ยามนี้ที่เคยเลย

ลืมพักตร์ พี่เฮ

ต่างซื่นอื่นแอบเคล้า

คลาดแคล้วแล้วหนอฯ (๑๖)

คิดคำรำลึกไว้

ใครเตือน

เคยรักเคยร่วมเรือน

ร่วมรู้

อย่าเคืองเรื่องเราเหียน

ยามแก่ แม่เอย

ใครที่มีซุ้ซื่น

ช่วยซ้ำคำโคลงฯ (๑๗)

เลี้ยวทางบางกอกน้อย

ลอยแล

บ้านเก่าเหยาเรือนแพ

พวกพ้อง

เหียบเหงาเปล่าอกแด

ดูแปลก แรกเอย

รำลึกนึกกรร้อม

เรียกน้องในใจฯ (๑๘)

ครั้นผ่านวัดชีปะขาว สุนทรภู่ก็รำพึงรำพันถึงความหลังเมื่อครั้ง
เรียนหนังสือว่า

วัดปะขาวครารุ่นรู้

เรียนเขียน

ทำสูตรสอนเสมียน

สมุดน้อย

เดินระวางระวังเวียน

หว่างวัด ปะขาวเอย

เคยขึ้นกลิ้งกลิ้งสรว้อย

สวาสดีห้างกลางสวนฯ (๒๔)

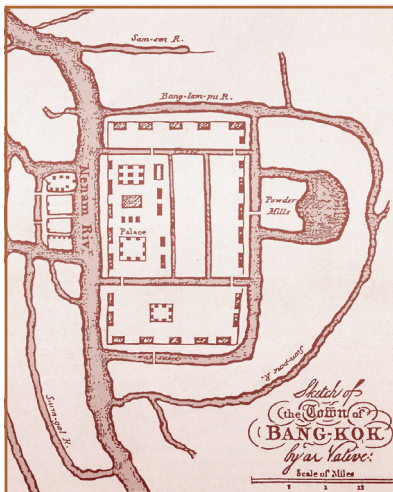
วังหลังเป็นวังของ “หลาน” รัชกาลที่ ๑

เมื่อปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดินกรุงรัตนโกสินทร์ วันที่ ๖ เมษายน ๒๓๒๕ แล้ว รัชกาลที่ ๑ โปรดให้สถาปนา “เครื่องอาสน์” และ “ข้าหลวงเดิม” ที่มีความดีความชอบ

ครั้งนั้นโปรดเกล้าฯ สถาปนาพระยาสุริยอภัย (ทองอิน) เจ้าเมืองนครราชสีมา (สมัยพระเจ้าตาก) ซึ่งเป็น “ลูก” ของ “พี่สาว” คือ พระพี่นางองค์โต ขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ หรือกรมพระราชวังบวรสถานพิมุข คือ “วังหลัง” แล้วพระราชทานที่ดินบริเวณสวนลั่นจี่ ปากคลองบางกอกน้อย (ย่านศิริราชและสถานีรถไฟธนบุรีทุกวันนี้) ให้เป็นที่ประทับเรียกว่าวังหลังแล้ว ทิวทิศเมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๙

๑๖

เมื่อสิ้นเจ้าของวังหลัง จากนั้นไม่ปรากฏมีเจ้านายองค์ใดดำรงตำแหน่งนี้อีก วังหลังจึงค่อยๆ เสื่อมสลายรกร้าง บางส่วนที่ยังมีเชื้อพระวงศ์ตั้งบ้านเรือนก็ถูกเวนคืนเป็นโรงพยาบาลศิริราชบ้าง และเป็นถนนอรุณอมรินทร์บ้าง

ขอบเขตวังหลัง คือ ย่านโรงพยาบาลศิริราช ด้านตะวันออกอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ฝั่งตรงข้ามวังหน้า (คือบริเวณที่เป็นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ) ส่วนด้าน

แผนที่เมืองบางกอก แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๗

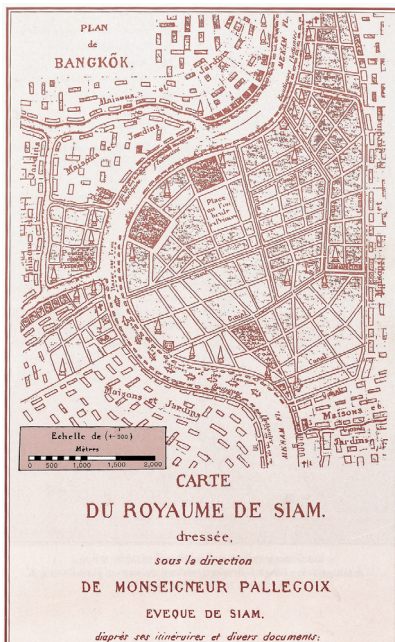
แผนที่เมืองบางกอก พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๗

ตะวันตกถึงถนนอรุณ
อมรินทร์สุดแนวคูเมืองธนบุรี
(เดิม) ด้านตะวันตก หรือ
คลองวัดวิเศษการ ด้านใต้ถึง
วัดระฆังฯ ด้านเหนือถึงคลอง
บางกอกน้อย ครอบคลุม
บริเวณสถานีรถไฟธนบุรี
(บางกอกน้อย) ทั้งหมด

คลองบางกอกน้อย
เป็นแม่น้ำเจ้าพระยาสายเดิม
ที่ใช้เป็นเส้นทางคมนาคมมาเก่าแก่มาก่อน พ.ศ. ๒๐๘๕ (แผ่นดินสมเด็จพระ
พระยาราชธรรมา แห่งกรุงศรีอยุธยา)

ปีที่สุนทรภู่เกิด กรมพระราชวังหลังเกณฑ์พ่อสุนทรภู่ไปรบใน
สงครามกับพม่าที่ทำดินแดงตั้งแต่ต้นปี คราวนี้เองที่รัชกาลที่ ๑ ทรงมี
พระราชนิพนธ์กลอนเพลงยาวนิราศรบพม่าที่ทำดินแดง

เหตุการณ์ในโลกก่อนสุนทรภู่เกิด อังกฤษเข้าครอบครอง
อินเดียแล้ว และกำลังแสวงหาเมืองท่าและเมืองขึ้นทางอาชานิย์ มาถึง
ปีนัง สิงคโปร์ แล้วรุกเข้าพม่าทางชายแดนตะวันตกด้านเมืองยะไข่ (ติด
กับอินเดีย) สหรัฐประกาศอิสรภาพ (1766/๒๓๑๙) และปฏิวัติอุตสาหกรรม
ในอังกฤษประดิษฐ์เครื่องจักรไอน้ำแทนคนและสัตว์ (1780s/๒๓๒๓)
นับเป็นนิราศเรื่องแรกของกรุงรัตนโกสินทร์ และเริ่มแปลและเรียบเรียง
พงศาวดารมอญเรื่องราวชาธิราชแล้ว

๓

“บ้านเก่าเหี่ยวร้างแพ”

ปากคลองบางกอกน้อย

สุนทรภู่มิชีวิตอยู่ “วังหลัง” ตรงปากคลองบางกอกน้อยตั้งแต่เกิดจนโต และอยู่ใน “เรือนแพ” ที่ปากคลอง เพราะท่านเขียนบอกไว้เองในโคลงนิราศสุพรรณ ว่า

เลี้ยวทางบางกอกน้อย	ลอยแล
บ้านเก่าเหยาเรือนแพ	พวกพ้อง
เจียบเหงาเปล่าออกแด	ดูแปลก แรกเคย
รำลึกนึกกรรร้อง	เรียกน้องในใจ

ในนิราศพระประชม คราวนั่งเรือตอนกลางดึกไปนมัสการพระปฐมเจดีย์ที่เมืองนครชัยศรี(จังหวัดนครปฐม) เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๕ (แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓) สุนทรภู่เขียนบอกว่ามีญาติสนิทมิตรสหายชายหญิงอยู่ในวังหลังมากมาย ดังนี้

เรือนแพและตลาดแพในแม่น้ำลำคลอง ทำจำลองขึ้นใหม่จากภาพถ่ายเก่า (ยุครัชกาลที่ ๕-๖) ๒ ภาพซ้อนกัน เพื่อให้จินตนาการเป็น “บ้านเก่าเหยาเรือนแพ” ของสุนทรภู่เมื่อยังเยาว์อยู่กับแม่

จนนาวาคลาคล่องเข้าคลองกว้าง
 ตำบลบางกอกน้อยละห้อยหวน
 ตลาดแพแลตลอดเขาทอดพวน
 แลแต่ลั่นเรือตลาดไม่ขาดคราว
 ทุกเรือแพแลลั้บระจับเจียบ
 ยิ่งเย็นเยียบยามดึกให้นึกหนาว
 ในอากาศลาดเคลื่อนด้วยเดือนดาว
 เป็นลมว่าวเฉื่อยฉิวหวิวหวิวใจ
 โอ้บางกอกกอกเลือดให้เหือดโรค
 แต่ความโศกนี้จะกอกออกที่ไหน
 แม่ได้แก้วแววตามายาใจ
 แล้วก็ไม่พักกอกดอกจริงจริง
 ดูวังหลังยังไม่ลืมที่ปลื้มจิต
 เคยมีมิตรมากมายทั้งชายหญิง
 มายามดึกนึกถึงที่พึ่งพิง
 อนาคตหนึ่งน้อยหน้าน้ำตานอง

ช่วงเวลาที่สุนทรภู่อยู่เรือนแพปากคลองบางกอกน้อยตั้งแต่เล็กจนโตนี้ มีความเคลื่อนไหวทางอักษรศาสตร์เกิดขึ้นในราชสำนัก เช่น พระยาตรังแต่งโคลงนิราศลำน้ำน้อย เมื่อตามเสด็จไปตีเมืองทวาย แล้วเริ่มสังคายนาพระไตรปิฎกและปฏิสังขรณ์วัดโพธิ์ เริ่มพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ เริ่มแปลสามก๊ก และไซฮั่น เริ่มแต่งหนังสือไตรภูมิโลกวินิจรรย์ เริ่มชำระกฎหมายตราสามดวง และนายมีแต่งนิราศกลางเป็นต้น จนถึงสุนทรภู่เองก็ได้แต่งนิราศเมืองแกลง กับนิราศพระบาท

ความเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองโดยรอบกรุงสยาม ขณะนั้นฝรั่งเศสเริ่มเข้าไปเกี่ยวข้องกับเวียดนามแล้วเกิดปฏิวัติในฝรั่งเศส อังกฤษยึดเกาะมะละกา (ในมาเลเซีย) จากฮอลันดา แล้วยึดเกาะปีนังได้หมด แล้วค่อยๆ คืบคลานยึดพื้นที่อื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียงในเขตมาเลเซีย ขณะเดียวกันอังกฤษได้คุกคามเกาะสิงคโปร์ และเกาะลังกาดัว

เรือนแพ ปากคลองบางหลวง จาก
หลังคือ พระปรางค์วัดอรุณ ริม
แม่น้ำเจ้าพระยา (ภาพถ่ายเก่า
สมัยรัชกาลที่ ๕)

ปากคลองบางกอกน้อยปัจจุบัน (มองจากเครื่องบิน) เห็นบริเวณที่เคยเป็นวังหลัง และ
เห็นคลองบางกอกน้อยลึกเข้าไป ตามที่ศูนย์ทรวู้เขียนนิราศบอกว่าเคยมีตลาดแพ
ต่อเนื่องยาวถึงบางบำหรุ

อยู่กับ “ตลาดแพ”

และชุมชนชาวสวน

๒๒

กลอนนิราศพระประชมตอนที่บอกว่า “ตลาดแพแลตลอดเขา
ทอดพวน แลแต่ลั่นหรือตลาดไม่ขาดคราว” เป็นหลักฐานชัดเจนว่าบริเวณ
ปากคลองบางกอกน้อยเป็นย่านตลาดแพและเรือตลาด อย่างที่รู้จักกันใน
สมัยนี้ว่าตลาดน้ำ คือมีทั้งที่เป็นแพติดกันเป็นพืด กับมีเรือบรรทุกสินค้า
มาจอดขายแน่นขนัด ตั้งแต่หัวโค้งตรงที่สลับกับแม่น้ำเจ้าพระยา แล้วต่อ
เนื่องลิกเข้าไปในคลองบางกอกน้อย ผ่านสถานีรถไฟไปปัจจุบันและบ้านบุติ
ชันลงหินผ่านวัดทองคือวัดสุวรรณาราม ผ่านวัดชีปะขาวคือวัดศรีสุธาราม
จนถึงบางบำหรุ ก็หมดแพหรือแพเบาบางลง เข้าเขตเรือกสวน เพราะ
สุนทรภู่เขียนบอกในนิราศพระประชมว่า

บางบำหรุเหมือนบ่าบบำรุงรัก
จะพึงพักตร์พิศวาสเหมือนมอดหมาย
ไม่เหมือนเนืกรักตรองเพราะสองราย
เห็นผักฝายเพื่อนลงด้วยทรงโลม
พอลิ้นแพแลลั่นสวนสังัด
พายุดัดฮือฮือกระพือโหม
ยิ่งตีกดาววามดังตามโคม
น้ำค้ำไทรมแสนหนาวให้เปล่าใจ

ทั้งหมดนี้แสดงว่าครั้งนั้นเรือแพตั้งแต่ปากคลองบางกอกน้อย
อยู่ต่อเนื่องเข้าไปไกลลิก มีผู้คนค้าขายและทำสวนอยู่มาก

เมื่อสุนทรภู่เป็นชาววังหลังอยู่เรือนแพปากคลองบางกอกน้อย
ชีวิตประจำวันย่อมเกี่ยวข้องกับผู้คนในตลาดแพและชุมชนท้องถิ่น

ถิ่นย่านคลองบางกอกน้อย รวมถึงย่านใกล้เคียงที่เป็นชาวสวน เพราะ
เดินเข้าสวนไปๆ มาๆ เสมอๆ

สุนทรภู่ไม่เพียงมีชีวิตประจำวันคุ้นเคยกับสวนของราษฎรเท่านั้น
ยังเที่ยวล่องท่องเล่นในสวนของเจ้านายด้วย เพราะเขียนบอกไว้ว่าเมื่อ
ยังเป็นเด็กน้อยเคยตามเสด็จกรมพระราชวังหลังไปสวนหลวง ในคลอง
บางกอกน้อย เลยวัดชีปะขาวเข้าไปจนบางบำหรุ บางระมาด ถึงสวนหลวง
ว่า

สวนหลวงแลสว่างล้วน	พฤษภา
เคยเสด็จวังหลังมา	เมื่อน้อย
ข้าหลวงเล่นเปิดตา	ต้องอยู่ โยงเอย
เห็นแต่พลับกับสร้อย	ช่อนซุ้มคลุมโปง

เรือสวนสองฝั่งคลอง ทางซ้ายเห็นทิวต้นหมาก ทางขวาเห็นเรือนและต้นมะพร้าว
ริมคลอง (ภาพถ่ายเก่า รวบรวมที่ ๕-๖)

เมื่อจิมกับนัมซึ่งเป็นน้องสาวต่างบิดามาล้มตายลงทั้งสองคน
พร้อมกัน ได้ปลงศพเสียที่วัดทองคือวัดสุวรรณาราม ที่อยู่ทางตะวันตก
นอกกำแพงเมืองธนบุรีเดิม เป็นวัดริมคลองบางกอกน้อยก่อนถึงวัดชี
ปะขาวนั่นเอง สุนทรภู่เขียนพรรณนางานศพของน้องสาว ๒ คนไว้ใน
นิราศพระประธมว่า

ถึงวัดทองหมองเศร้าให้เหงาเงียบ
เย็นเยียบเยียบห่อหมกหญ้าป่าช้าผี
สงสารนินมน้องสองนารี
มาปลงที่เมรุทองทั้งสองคน

นอกจากนั้นสุนทรภู่มิมีความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างใกล้ชิดกับ
ชาวบ้านในท้องถิ่นวังหลังอย่างกว้างขวาง ซึ่งไม่ได้จำกัดอยู่แต่สองฟาก
คลองบางกอกน้อยเท่านั้นแต่เชื่อมโยงไกลไปถึงชาวสวนย่านพรานนกด้วย
เพราะที่นั่นเป็นหลักแหล่งของชุมชนชาวละครนอกและคณะเป็พาทย์ซึ่งมี
นายบุญยัง เป็นหัวหน้า (หรือโต้โผหรือนายโรง) แล้วสร้างวัดละครทำ
(ปัจจุบันอยู่ถนนอิสรภาพ ตรงสี่แยกพรานนกติดกับโรงพยาบาลธนบุรี)

ชื่อวัดว่าละครทำ หมายถึงพวกเล่นละครเป็นผู้บริจาคที่ดิน
และหาเงินมาทำ คือสร้างขึ้นด้วยศรัทธา และแน่นอนว่าสุนทรภู่
มีส่วนร่วมด้วยช่วยบริจาค ก็มอบบทละครให้นายบุญยังมั่งคั่ง
จนสร้างวัดไว้ประจำตระกูลละครได้สำเร็จ

อยู่บ้านหลวง “เรือนแพ” ทำข้างวังหลวง

สุนทรภู่
๒๕

เกิดวังหลัง ผู้ “บางกอก” มาจากกรุงเทพฯ มีคนไปทั่วโลก

สุนทรภู่เกิดที่วังหลังเป็น “ผู้ดี” บางกอกอยู่กับแม่ในเรือนแพวังหลัง ปากคลองบางกอกน้อย จนโตก็ย้ายที่อยู่

สุนทรภู่เข้ารับราชการในวังหลวง เมื่ออายุ ๒๓-๓๘ ปี ช่วงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ เสวยราชย์จนถึงสวรรคต (ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๓๖๗) เป็นที่โปรดปราน และได้เป็นขุนสุนทรโวหารในกรมพระอภัยมณี ได้รับพระราชทานให้อยู่เรือนแพริมแม่น้ำเจ้าพระยา ตรงทำข้างวังหลวง มีบอแก้วในนิราศสุพรรณว่า

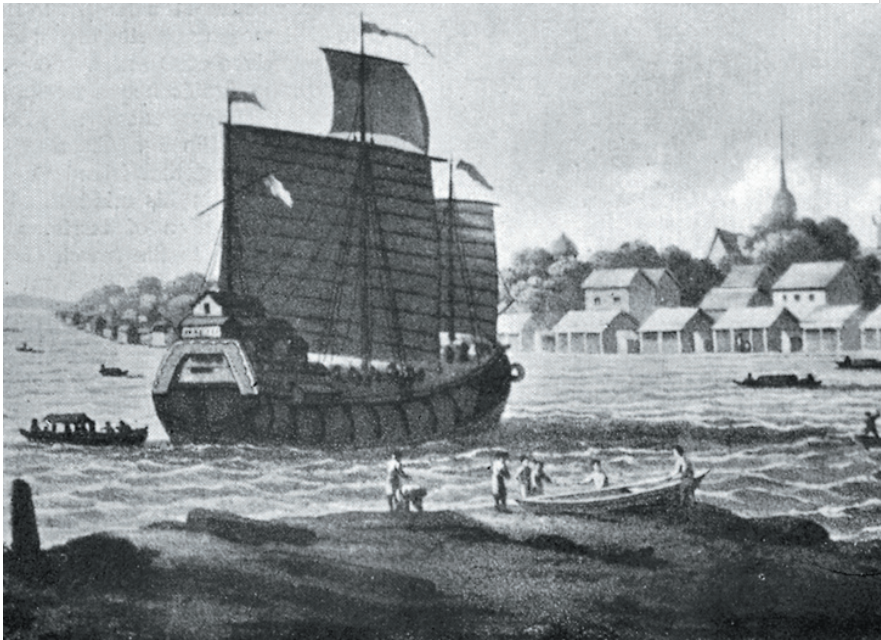
แม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณทำข้างวังหลวง
ที่รัชกาลที่ ๒ พระราชทานเรือนแพให้สุนทรภู่ (รูปวาดฝีมือชาวยุโรป พ.ศ. ๒๓๖๙)

ทำช้างหว่างค่ายล้อม
ครึ่งพระโกศโปรดประทาน
เคยอยู่คู่สำราญ
เห็นแต่ที่มีได้

แหล่งสถาน
ที่ให้
ร่วมเหย้า เจ้าเอย
พบน้องครองสงวน (๑๕)

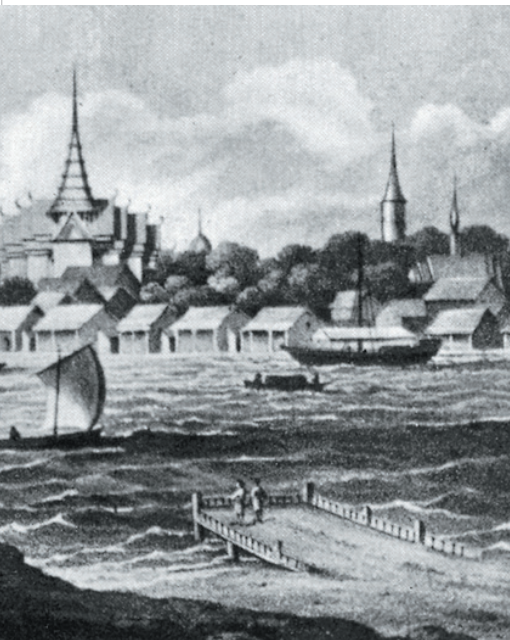
ทำช้างวังหลวง เป็นย่าน “เรือนแพ” ของขุนนาง “ผู้ดี”
ข้าราชการมาแต่แรกสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ ได้ซื้อทำช้าง เพราะเป็น
บริเวณที่เอาช้างหลวงมาเล่นน้ำอาบน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาตรงนี้ (อีกชื่อ
หนึ่งเรียกท่าพระ เพราะรัชกาลที่ ๑ โปรดให้อัญเชิญพระศรีศากยมุนี
จากวัดมหาธาตุ เมืองสุโขทัยขึ้นบกที่นี่ เอาไปไว้วัดสุทัศน์ฯ)

สมัยนั้นทำช้างวังหลวงเป็นย่าน “ผู้ดี” หรือเป็นชุมชนข้าราชการ
ที่ทำราชการในวังหลวง ศูนย์กลาง “อำนาจ” และใกล้ชิดพระเจ้าแผ่นดิน

ย่อมมีผู้ไปมาหาสู่สม่ำเสมอ เช่น ขุนนางข้าราชการด้วยกันเอง รวมทั้งพ่อค้าทั้งภายในและภายนอกที่เป็นชาวต่างชาติ มีจีน แขก ฝรั่งเศส มลายู เป็นต้น บรรยากาณในระบบเศรษฐกิจแบบตลาดอย่างนี้มีส่วนเสริมให้สุนทรภู่อิ่มซึมแสวงหาความรู้และประสบการณ์ “นานาชาติ” อย่างกว้างขวางจากชาวต่างชาติ ซึ่งล้วนมี “ล่าม” ประจำตัวอยู่ทั่วกัน

ด้วยเหตุตั้งนี้เอง สุนทรภู่อ่อมล่วงรู้ความเป็นมาและความเป็นไปของบ้านเมืองต่างๆ ในโลกขณะนั้น โดยเฉพาะการคุกคามของอังกฤษล่าเมืองขึ้นที่ตอนนั้นเข้ายึดเกาะลังกาแล้ว ต่อมาก็ยึดสิงคโปร์ แล้วทำสงครามรบพม่าหมายยึดย่างกุ้ง ทวาย เมะตะมะ มะริด ซึ่งอยู่ใกล้ขีดทางทิศตะวันตกของกรุงสยาม ขณะเดียวกันก็ส่งจอห์น ครอว์เฟิร์ด เข้ามาเจรจาเรื่องต่างๆ กับราชสำนักรัชกาลที่ ๒ ขณะนั้น

ทัศนียภาพเมืองบางกอก สมัยรัชกาลที่ ๒ จะเห็นสำเภาจีน เบื้องหลังคือพระบรมมหาราชวัง ยอดแหลมไกลออกไปน่าจะเป็นเจดีย์ ส่วนเรือนหลังเล็กเรียงรายริมน้ำ คือ เรือนแพ (ซึ่งครอว์เฟิร์ดบรรยายว่ามีอยู่ทั้ง ๒ฝั่งแม่น้ำ) อีกฝั่งดูเป็นชายทะเล ซึ่งก็น่าจะเพราะผู้เขียนภาพเข้าใจว่าบางกอกอยู่ใกล้ปากน้ำนั่นเอง (ภาพวาดโดย H.A.C. ทำแบบพิมพ์โดย J. Clark และพิมพ์ประกอบหนังสือ *Journal of an Embassy to the Courts of Siam and Cochin China* ของ John Crawford โดย Colburn ลอนดอน ๑๘๒๘)

บทวช “การเมือง” หนีราชภัย

การเมืองในราชสำนัก

รูปปั้นในกุฏิสุนทรภู่
ที่วัดเทพธิดาราม กรุงเทพฯ

๒๘

สุนทรภู่ เป็นกวีในราชสำนักรัชกาลที่ ๒ เป็น “อาลักษณ์
นักเลงทำเพลงยาว” และเป็น “ปัญญาชน” ฝ่ายก้าวหน้าที่ฝักใฝ่อยู่
กับเจ้าฟ้ามงกุฎ (พระนามเดิมของรัชกาลที่ ๔) กับเจ้าฟ้าน้อย (พระนาม
เดิมของพระปิ่นเกล้าฯ) ทั้ง ๒ พระองค์ทรงเป็นราชโอรสของรัชกาลที่
๒ ที่มีสิทธิชอบธรรมในการสืบราชสมบัติต่อจากสมเด็จพระราชบิดา

พ.ศ. ๒๓๖๗ เจ้าฟ้ามงกุฎมีพระชนมายุครบเกณฑ์บรรพชา
จึงเสด็จออกทรงผนวชตามโบราณราชประเพณีแต่ทรงผนวชได้เพียง ๑๕
วันก็เกิดเหตุการณ์แผ่นดินไหวเมื่อสมเด็จพระบรมชนกนาถ คือ รัชกาลที่
๒ เสด็จสวรรคตอย่างปัจจุบันและอย่างมีปัญหาคือรอบแครง เป็นเหตุ
สำคัญให้ตัดสิ้นพระทัยทรงผนวชต่อไปอย่างไม่มีกำหนดจนตลอดแผ่นดิน
รัชกาลที่ ๓ เป็นเวลา ๒๗ พรรษา จึงลาผนวช เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๔ เพื่อ
ขึ้นเสวยราชสมบัติตามคำกราบบังคมทูลของกลุ่มขุนนางผู้มีอำนาจใน
ยุคนั้น

สุนทรภู่ออกบวชเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๗ ขณะนั้นอายุ ๓๘ ปี จึง
ไม่ใช่บวชตามประเพณีปกติ แต่เป็นที่รู้กันว่าบวชการเมืองหนีราชภัย
เพราะบวชเมื่อรู้วราชกาลที่ ๓ ได้เสวยราชย์เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งต่าง

สมุดข่อยที่คนสมัยก่อนใช้บันทึกความรู้เรื่องต่างๆ เก็บไว้เป็นพับๆ บางทีก็มัดรวมกันเก็บไว้ในตู้หนังสือ สุนทรภู่ได้แสวงหาความรู้จากสมุดข่อยเหล่านี้

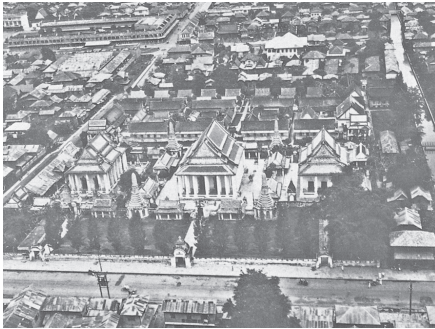

พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอุปการะสุนทรภู่

จากที่เคยคาดคะเนว่าราชสมบัติควรตกอยู่กับเจ้าฟ้ามงกุฎที่ตนฝึกไฟเลื่อมใส แล้วถือตนว่าเป็นข้าช่วงใช้มาตลอด

การออกบวชของสุนทรภู่จึงไม่ใช่เรื่อง “ถูกถอด” จากตำแหน่งแห่งหน เพราะสมญา “อาลักษณ์ขี้เมา” ที่มีผู้ตั้งให้ภายหลังอย่างเหลวไหล และไม่ใช่เรื่อง “ส่วนตัว” กรณีแก้กลอนหน้าพระที่นั่งในรัชกาลที่ ๒ แต่ควรเป็นเรื่องความขัดแย้งทางความคิดการเมืองในราชสำนักครั้งนั้น ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญมาก เป็นเรื่องคอขาดบาดตายทีเดียว สุนทรภู่ถึงต้องหนีราชภัยไปบวช แต่ก็ไม่ได้ว่อนเร่ไร้เคหาอาศัย เพราะมี “เจ้านาย” ชั้นสูงคอยดูแลอุปถัมภ์ค้ำจุนไม่ขาดแคลนเลย

เมื่อบวชแล้วก็เป็นอย่างนั้นว่าแล้วกันไปพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ มิได้ทรง “รังเกียจ” ให้สุนทรภู่เค็ดรื้อน ดังจะพบหลักฐานว่า รัชกาลที่ ๓ เมื่อเสด็จขึ้นครองราชสมบัติได้ ๕ ปี ถึง พ.ศ. ๒๓๗๒ ได้ทรงพระราชทานอนุญาตให้เจ้าฟ้าเล็กๆ ๒ พระองค์ในวังหลวง คือ เจ้าฟ้า

วัดเทพธิดาราม ที่สุนทรภู่
จำพรรษา (ภาพจากกรุง
เทพฯ ๒๔๘๙-๒๕๓๙, กรม
ศิลปากร, ๒๕๓๙)

กลาง กับ เจ้าฟ้าปัว ไปมอบตัวเป็นศิษย์ให้สุนทรภู่สอนหนังสือ คราวนี้
เองที่สุนทรภู่ขณะเป็นภิกษุ แต่งเพลงยาวถวายโอวาท มีความพาดพิง
ถึงเรื่องนี้ชัดเจนอย่างยิ่งว่า

เหตุว่าฝ่าพระบาทได้ขาดเสร็จ

โดยสมเด็จพระทานตามความประสงค์

ทูลกระหม่อมยอมในพระทัยปลง

ถวายองค์อนุญาตเป็นชาติคำ

จะเห็นว่านอกจากไม่ “รังแก” แล้ว รัชกาลที่ ๓ ยังยกย่องให้
ความสำคัญต่อความรู้ความสามารถด้วยซ้ำไป เพราะทรงรู้อยู่เต็ม
พระทัยว่าสุนทรภู่เป็น “ปราชญ์กวี” ที่ไม่มีใครในครั้งนั้นเทียบได้ จนอีก
๑๐ ปีต่อมา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๒ ยังพระราชทานอนุญาตให้พระธิดาใหญ่
องค์โปรด คือ กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ ทรงอุปถัมภ์อุปฐากพระภิกษุ
สุนทรภู่ให้ไปจำพรรษาอยู่วัดเทพธิดาราม ที่รัชกาลที่ ๓ ทรงสร้างประ
ทานพระธิดาองค์นี้ ครั้งนี้เองที่สุนทรภู่แต่งพระอภัยมณีตามรับสั่ง แล้ว
มีผู้นิยามอานามากตั้งแต่ครั้งนั้น (อันเป็นช่วงที่พระนางเจ้าวิคตอเรียเป็น
ราชินีเสด็จขึ้นครองราชย์อังกฤษ ซึ่งมีลังกาเป็นเมืองขึ้นแล้ว เท่ากับเป็น
กษัตริย์ลังกาไปพร้อมกัน)

สุนทรภู่ลาสิกขาจากภิกษุที่วัดเทพธิดาราม เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๕
(ขณะนั้นอายุ ๕๖ ปี รวมเวลาดั้งแต่บวชจนสึกได้ ๑๘ ปี) รัชกาลที่ ๓

กุฏิสุนทรภู่ ในวัดเทพธิดา
ราม กรุงเทพฯ

ยังเป็นพระเจ้าแผ่นดินจนสวรรคต เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๔ แต่สุนทรภู่ไปเป็นข้ารับใช้อยู่กับเจ้าฟ้าน้อย (พระปิ่นเกล้าฯ) ที่พระราชวังเดิมโดยที่รัชกาลที่ ๓ มิได้วักล่าวใดๆ ย่อมเป็นพยานว่ามีได้เคยทรง “รังแก” เพียงแต่ไม่ได้โปรดให้รับราชการในวังหลวงเท่านั้น

สุนทรภู่อยู่วังหลังตั้งแต่เกิด จนถึงอายุ ๒๓ แล้วรับราชการวังหลวง จนอายุ ๓๘ แล้วบวชเป็นพระภิกษุอีก ๑๘ ปี จนอายุ ๕๖ ควรมีช่วงกินเหล้าเมายาบ้างเล็กน้อยระหว่างอายุ ๒๐-๓๘ ราว ๑๘ ปี ซึ่งยังไม่มีการแต่งหนังสือเป็นชิ้นเป็นอันโดดเด่นอะไรนัก เช่น นิราศเมืองแกลง นิราศพระบาท เสากำเนิดพลายงาม ฯลฯ แต่ช่วงบวชเป็นพระ ๑๘ ปี ซึ่งไม่ได้แต่ต้องสุรายาเมา สุนทรภู่สร้างผลงานแต่งหนังสือวรรณคดีกวีนิพนธ์อันยิ่งใหญ่หลายเรื่อง เช่น นิราศภูเขาทอง นิราศเมืองเพชร โคลงนิราศสุพรรณ เพลงยาวถวายโอวาท กาพย์พระไชยสุริยา รำพันพิลาป ฯลฯ แต่งานมหากาพย์ระดับนานาชาติคือพระอภัยมณี

ฉะนั้น ที่กล่าวกันว่าสุนทรภู่เป็น “อาลักษณ์ขี้เมา” แต่แต่งหนังสือดี จึงไม่ตรงตามความเป็นจริง เพราะถ้า “ขี้เมา” จริงอย่างนั้นก็แต่งหนังสือดีไม่ได้ ถึงแต่งได้ก็ไม่มากเท่าที่มีอยู่ และยังมีต้นฉบับหายไปหาไม่พบอีกไม่น้อย ย่อมเป็นพยานในตัวเองว่าสุนทรภู่ไม่มีเวลาอย่างอื่น นอกจากแต่งหนังสือและศึกษาค้นคว้าแสวงหาความรู้ แล้วเรียนรู้เท่าทันโลก

สุนทรภู่ “รู้” วิชาอะไรบ้าง? เรื่องนี้ไม่มีหลักฐานตรงๆ แต่มีร่องรอยอ้อมๆ อยู่ในงานของสุนทรภู่เอง ว่าเริ่มต้นเรียนหนังสือที่สำนักวัดชีปะขาวในคลองบางกอกน้อย ซึ่งเป็นแหล่งศึกษาของลูกหลาน “ผู้ดี” ยุคนั้นนับแต่บัดนั้นก็แสวงแหล่งเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเช่นเอกสารในวังหลัง ใน “หอหลวง” ฯลฯ ซึ่งสงวนไว้สำหรับผู้มีตระกูลสูง

ในเสภาตอนกำเนิดพลายงาม สุนทรภู่แต่งให้ขุนแผนฝากฝังนางทองประศรี “ช่วยสอนให้พลายงามเรียนความรู้” แล้วบอกให้ค้นตำรับตำราของตนที่เก็บรักษาไว้ในตู้ที่บ้านกาญจนบุรีว่า “อันตำรับตำราสารพัด ลูกเก็บจัดแจงไว้ที่ในตู้ ถ้าลืมหลงตรงไหนไขออกดู ทั้งของครูของพ่อต่อกันมา”

แสดงว่า “ตำรับตำราสารพัด” เป็นตัวเขียนลงบนสมุดข่อยซึ่งมักจะมีทั้งที่เขียนด้วยอักษรไทยและอักษรขอม แต่เป็นภาษาไทยเลยเรียก “ขอมไทย” และเป็นสมบัติสืบทอด “ทั้งของครูของพ่อต่อกันมา” สุนทรภู่คงเอาประสบการณ์ของตัวเองมาแต่งตอนนั้นด้วย แล้วเพิ่มบรรยากาศความรู้อื่นๆ เข้าไปให้สมเรื่องขุนช้างขุนแผนว่า

อันเรื่องราวกล่าวความพลายงามน้อย

ค่อยเรียบร้อยเรียนรู้ครูทองประศรี

ทั้งขอมไทยได้ลั่นก็ยินดี

เรียนคัมภีร์พุทธเทพพระเวทมนตร์

ปึงมั่งตั้งตัวนะปัดตลอด

แล้วถอนถอดถูกต้องเป็นล่องหน

หัวใจรีดอิทธิเจแสงท้กล
แล้วเล่ามนต์เสกขมื่นกินน้ำมัน
เข้าในห้องลองวิชาประสาเด็ก
แหงจนเหล็กแหลมลู้อยู่ขึ้น
มหาหมื่นยืนยงคงกระพัน
ทั้งเลขยันต์ลากเหมือนไม้เคลื่อนคลาย
แล้วทำพัวหัวใจติปิโส
สะเดาะไซ้ตรวนได้ดังใจหมาย
สะกดคนมนต์จิ้งจก้างกาย
เมษฉายสุริยจันทร์ขยันดี
ทั้งเรียนธรรมกรรมฐานนิพพานสูตร
ร้องเรียกภูตพรายปราบกำราบผี
ผูกพยนต์หุ่นหญ้าเข้าราวี
ทองประศรีสอนหลานช้านาญมา

อีกตอนหนึ่ง เมื่อขุนแผนพาพลาญงามไปฝากตัวให้อยู่กับจมีน
ศรีเสาววัชรราชเพื่อฝึกหัดทำราชการ จมีนศรีวบรมสั่งสอนพลาญงาม
ว่าต้องเรียนความรู้ต่างๆดังนี้

พระกำหนดกฎหมายมีหลายเล่ม
เก็บไว้เต็มตู้ใหญ่ไขออกอ่าน
กรมศักดิ์หลักชัยพระอัยการ
มณเฑียรบาลพระบัญญัติตัดสินวน
แล้วให้รู้สุภาษิตบัณฑิตพระร่วง
ตามกระทรวงผิดชอบคิดสอบสวน
ราชาศัพท์รับสั่งให้บังควร
รู้จถ้วนถวิลจึงได้การ

หนังสือสำคัญๆ ที่กล่าวถึงล้วนเกี่ยวกับกฎหมายลักษณะ
ต่างๆ ที่มีมาแต่ยุคกรุงศรีอยุธยา เช่นลักษณะกรมศักดิ์ ลักษณะหลักไชย

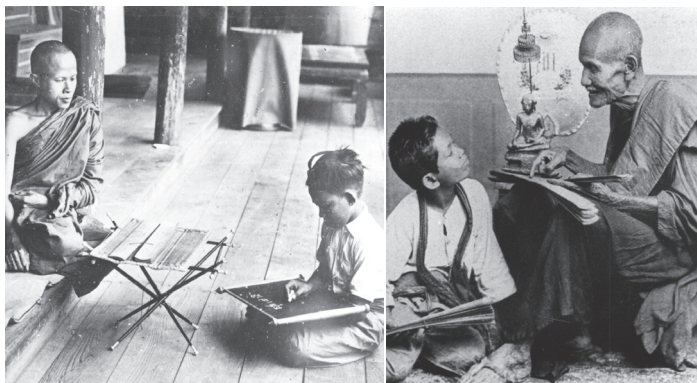
ตู้หนังสือของ“ผู้ดี” มีตระกูลสมัย
สุนทรภู่มักทำด้วยฝีมือช่างชั้นสูง

๓๔

ลักษณะพระอัยการ รวมทั้งกฏมนเฑียรบาลซึ่งเป็นข้อกำหนดในราชสำนัก ส่วนสุภาษิตกับราชาศัพท์ เป็นความรู้พื้นฐานทางอักษรศาสตร์สำหรับนักปราชญ์ราชสำนักนอกจากนั้นพลายงามยังต้องหาความรู้อื่นๆอีกเช่น “ครั้นอยู่บ้านอ่านคำพระธรรมศาสตร์ ดำรับราชสงครามตามกระแส” ด้วย

น่าสังเกตว่า วิชาความรู้ที่สุนทรภู่แต่ง (สมัยรัชกาลที่ ๒) ให้จมีนศรีบอกกับพลายงามนั้น ส่วนหนึ่งตรงกับวิชาความรู้ที่สุนทรภู่แต่ง (สมัยรัชกาลที่ ๓) เพลงยาวถวายโอวาทถวายลูกศิษย์ที่เป็นเจ้าฟ้าเล็กๆสององค์ เช่น “กรมศักดิ์หลักชัยพระอัยการ มณเฑียรบาลพระบัญญัติ ตัดสำนวน”, “สุภาษิตบัณฑิตพระร่วง”, “ราชาศัพท์” ฯลฯ กลอนเพลงยาวถวายโอวาทมีดังนี้

อนึ่งให้รู้สุภาษิตบัณฑิตพระร่วง
โคลงเพชรพวงผิดชอบทรงสอสวน
ราชาศัพท์รับสั่งให้บังควร
ทราบให้ถ้วนถี่ไว้จะได้รู้ล

เรียนหนังสือ เด็กน้อยสมัยก่อนเรียนหนังสือกับพระสงฆ์ในวัด ล้วนเป็นลูก “ผู้ดี” มีอุปกรณ์การเรียนการสอน เช่น ใบบลาน กระดานชนวน เขียนตัวอักษร “ขอมไทย” และกาทะเยียวางใบบลาน ฯลฯ สองภาพนี้ถ่ายทำสมัยหลังต่อมาเมื่อมีกล้องถ่ายรูปแล้ว แต่สะท้อนให้เห็นลักษณะการเรียนการสอนสมัยที่สุนทรภู่เรียนหนังสืออยู่ สำนักวัดชีปะขาวในคลองบางกอกน้อย

ทั้งพุทธไสยไตรดาทวยุค
ให้ทราบทุกที่ถวิลบดินทร์สุร
พระยศศักดิ์จักเฉลิมให้เพิ่มพูน
ได้พึงทูลกระหม่อมของฉันสององค์

วิชาต่างๆที่สุนทรภู่กล่าวถึงนั้นทุกวันนี้อาจถือเป็นเรื่องพื้นสมัย เป็นความมกมายแต่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์เป็นวิชา “ศิลปศาสตร์” สำคัญที่ “ชนชั้นสูง” ต้องเรียนรู้ แม้สุนทรภู่จะไม่ใช่ “ชนชั้นสูง” แต่ก็อยู่ในแวดวงอุปถัมภ์ของ “ชนชั้นสูง” นอกจากจะมีเชื้อสายตระกูลพราหมณ์เมืองเพชรบุรีที่ถือว่าเชี่ยวชาญทางอักษรศาสตร์และประเพณีพิธีกรรมระดับสูงแล้ว แม่ของสุนทรภู่อยังจะต้องใกล้ชิดกับ “ชนชั้นสูง” มาก่อนแผ่นดินรัชกาลที่ ๑ มิฉะนั้นแล้วก็จะเข้าไปเป็นคนใกล้ชิดของกรมพระราชวังหลังไม่ได้

ทั้งหมดนี้คือสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยปวง “ปราชญ์” ที่ช่วย

หล่อหลอมให้สุนทรภู่มี “วิชาชั้นสูง” โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชากาพย์กลอนโบราณอย่างสุภาวชิตบัณฑิตพระร่วง, โคลงเพชรพวง และอื่นๆ เช่น กาพย์กลอนตำรับไพเราะสงคราม ฯลฯ

นอกจากนั้น ยังมีร่องรอยหลายประการที่แสดงว่าสุนทรภู่เป็นนักวางกลอนเพลง “คั่น” เช่น เพลงยาวถวายโอวาท บอกว่า “เป็นอาลักษณ์นักเลงทำเพลงยาว เขมรลาวลือเลื่องถึงเมืองนคร” และยังสามารถบอกบทละครได้ด้วย

ที่ว่า “บอกบทละคร” นี้หมายถึง “ละครนอก” ที่ตัวแสดงแต่งกลอนไม่เป็น จึงต้องมีคน “บอกบท” ให้ร้องเป็นกลอน คนที่แต่งกลอนเป็นอย่างดีสุนทรภู่จึงมีอาชีพรับจ้าง “บอกบท” ให้คณะละครนอก ร่องรอยนี้มีอยู่ในนิราศพระบาทที่สุนทรภู่เขียนไว้ตอนหนึ่งที่ว่า “พอแรมค่ำหนึ่งวันนั้นท่านพระคลัง หาบุญยังไปฉลองศาลาลัย”

๓๖

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพมีรับสั่งว่า “บุญยัง” เป็นนายโรงละครนอกที่มีชื่อเสียงและเป็นผู้สร้างวัดละครท่า(ใกล้สี่แยกพรานนก) ฝั่งธนบุรี และสุนทรภู่คงจะมีอาชีพในทางเป็นผู้บอกบทละครบ้างแล้ว โดยเฉพาะบอกบทให้คณะนายบุญยัง เพราะมีกล่าวไว้ในโคลงนิราศสุพรรณอีกว่า “บางระมาดมีงมิตร์ครั้ง คราวงาน บอกบทบุญยังพยาน พยักหน้า” เมื่อไปเห็นละครนายบุญยังที่พระบาท สระบุรี สุนทรภู่จึงเล่าเรื่องละครได้ตลอด ดังบรรยายไว้ในนิราศพระบาทว่า

มีละครผู้คนอลหม่าน

กรับประสานสวบสวบส่งเสียงใส

สุวรรณหงส์ทรงว้าวแต่เข้าไป

พี่เลี้ยงไล่หอกบนต์ไ้วันเกล

ตะวันบ้ายเข้าห้องก็ต้องหอก

ชาวบ้านนอกตกใจร้องไห้แซ่

บ้างฮาครีนยืนยัดอยู่อัดแอ

บ้างจ้อแจสุรเสียงที่เถียงกัน

จะบอกกันได้ต้องรู้เพลงดนตรีด้วย มิฉะนั้นก็บอกพลาด แต่สุนทรภู่รู้เพลงดนตรีดีอยู่แล้วแสดงให้เห็นอยู่ในนิราศพระบาทนี้เองว่า “สดับเสียงสับปฐพีที่หยุดพัก เขาร้องล้าก้องทั้งครึ่งท่อน บ้างชมป่าช้าปีที่ละคร ถึงสบกลอนที่จะรู้ก็รู้เมิน”

ความรู้ต่างๆ รวมทั้งวิชาดนตรีและละคร ทำให้สุนทรภู่เข้ารับราชการในวังหลวง และได้แต่งเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนถวายรัชกาลที่ ๒

สุนทรภู่แสวงหาความรู้กว้างขวางมากกว่าที่รู้เห็นจากร่องรอยดังยกมา เพราะยังมีความรู้อีกกลุ่มหนึ่งจำนวนมากที่สัมผัสได้ อาจแยกกว้างๆ เป็นความรู้ทั่วไป ๒ ชุด คือ ความรู้ของหลวงกับความรู้ของราษฎร

ความรู้ของหลวง เป็นประเภทพระราชนิพนธ์ เช่น รามเกียรติ์ อุณรุท ดาหลัง อิเหนา ฯลฯ แล้วยังมีหนังสือแปล เช่น สามก๊ก ไซฮั่น ราชธิราช นิทานสิบสองเหลี่ยม ฯลฯ ดังรัชกาลที่ ๕ ทรงมีพระราชนิพนธ์สุนทรภู่ได้เค้าเรื่องพระอภัยมณีบางส่วนจากเรื่องอาหรับราตรี ส่วนสมเด็จพระปิตุลาธิราชเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเห็นว่าเรื่องพระอภัยมณีเป่าปี่มีเค้าในพงศาวดารจีนเรื่องไซฮั่นที่กรมพระราชวังหลัง ทรงอำนวยการแปลในวังหลัง

นอกจากนั้น ยังมีต้นฉบับกลอนอ่านเรื่องปาลิตตุมาร หรือตำนานปราสาทพิมาย แต่งเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๖ ยุคกรุงธนบุรี (กรมพระราชวังหลังเคยเป็นเจ้าเมืองนครราชสีมาในสมัยกรุงธนบุรี มีชื่อตำแหน่งว่า พระยาสุริยอภัย) ที่มีเรื่องจันทโครพแทรกอยู่ด้วย แล้วเชื่อว่าสุนทรภู่เรื่องนี้แล้วอ่านกลอนแบบนี้จนชำนาญ จนได้ความบันเทิงใจคิด “กลอนสัมผัส” เป็นลักษณะเฉพาะตัวขึ้นมา แล้วแต่งจันทโครพขึ้นใหม่เป็นของตัวเองด้วย

ความรู้ของราษฎร ส่วนมากสุนทรภู่ได้จากคำบอกเล่าชาวบ้านที่เรียกนิทานสถานที่ เช่น นิทานหัวอุทอง เป็นต้น แล้วยังเรียนรู้จากมอญ ดังมีพิธิเรียกขวัญแบบมอญในเสภาเรื่องกำเนิดพลายงาม

เมื่อสุนทรภู่อายุ ๕๖ ปี ท่านเป็นพระภิกษุจำพรรษาอยู่วัดเทพธิดาราม กรุงเทพฯ แล้วแต่งหนังสือเรื่อง “รำพันพิลาป” (พ.ศ. ๒๓๘๕) กล่าวถึงตัวเองว่าเป็นนักเดินทางท่องเที่ยว “ทางบกเรือเหนือใต้เที่ยวไปทั่ว จังหวัดหัวเมืองสิ้นทุกถิ่นฐาน” แล้วเล่าว่าไปเมืองเพชรบุรี เมืองราชบุรี เมืองกาญจนบุรี เมืองสุพรรณบุรี เมืองพิษณุโลก รวมทั้งสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ อีกหลายแห่ง **แต่ไม่พบหลักฐานว่าท่านเคยไปต่างประเทศ และเคยไปปักยได้**

ตามประวัติ บรรพชนของสุนทรภู่อยู่ในสกุลพราหมณ์เมืองเพชรบุรี “เป็นถิ่นฐานบ้านพราหมณ์รามราช ล้วนโคตรญาติายายฝ่ายวงศา” สุนทรภู่เดินทางไปได้สุดแค่เมืองเพชรบุรีไม่เคยเดินทางไปถึงภาคใต้ไม่เคยเดินทางไปฝั่งทะเลอันดามันและไม่เคยเดินทางออกต่างประเทศ แม้ “เขมรลาวลือเลื่องถึงเมืองนคร” ก็ไม่เคยไป

แต่ด้วยวิญญูณ “นักเดินทางท่องเที่ยว” ที่แท้จริง ท่านเลยคิด แล้ว“ฝัน”ว่า “จริงจริงนะจะไปอุ้มเนื้อมันนุ่ม ลงนั่งร่วมเรือกลพยนต์ผยอง” ไปเที่ยวไกลถึงท้องทะเลและบ้านเมืองแถบอ่าวเบงกอลในมหาสมุทรอินเดียที่ศึกษาหา “ความรู้” ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในยุคนั้นเช่น หนังสือเก่าและชาวต่างชาติ ฯลฯ ดังมี “รำพันพิลาป” ถึงสถานที่อันมีจริงในยุคนั้นไว้ดังนี้

๑. **ไปเกาะชวา (ในอินโดนีเซีย) ไปเมืองมะละกา (ในมาเลเซีย)** ที่เพิ่งตกเป็นของฝรั่งอย่างฮอลันดาและอังกฤษ แต่ไม่เคยไปจริง จึงเข้าใจว่าเป็นเกาะ

สุนทรภู่ ๓๙

เกิดวันหลัง ผู้“บางกอก” มาจากเกาะภูเก็ต มาค้าขายที่ปากน้ำ

แผนที่โลก วาดโดย Labrie & Whittle เมื่อ ค.ศ. ๑๘๙๔ (พ.ศ. ๒๓๓๗) ตรงกับแผ่นดินรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ แสดงให้เห็น“อำนาจ”ในแผนที่ของชาวตะวันตก ขยายไปกว้างไกล และสุนทรภู่ยอมรับรู้เรื่องอย่างนี้

แล้วจะชวนนวลละอองตระกองอุ้ม

ให้ชมเพลินเนิ่นมะงุมมะงาหรา

ไปเกาะที่อื้นหาชาวชะวา

วงศ์อัสญแดหวาน่าหัวเราะ

จุมุกโด่งโง้งจุ่มทั้งหนุ่มสาว

ไม่เหมือนกล่าวราวเรื่องหูเหืองเงาะ

ไม่เพริศพริ้งหญิงชายคล้ายคล้ายเงาะ

ไม่มีเหมาะหมดจดไม่ดังงาม

ไม่แฉงอนอื้นอื้นแซนไม่อ่อน

ไม่เหมือนสมรสเสมอภาษาสยาม

รูปก็งามนามก็เพราะเสนาะนาม

จะพาข้ามเขาละเมาะเกาะมาลากา

เดิมของแขกแตกฝรั่งไปตั้งตึก
แลพิลึกครึกครื้นขายปืนผา
เมื่อครั้งนั้นบันหยาอุมวียะดา
ซึ่มลัต์ว้มัจฉาในสาคร

๒. ท่องทะเลแถบมะละกา

แม่นเหมือนหมายสายสุดใจไปด้วยพี่
จะช่วยซึ่มตลิ่งเหล่าสิงขร
ประคองเคียงเอียงเอกเขนกนอน
ร้องละครอิเหนาเข้ามาลากา
แล้วจะใช้ใบปากออกจากฝั่ง
ไปชมละเมาะเกาะวังกัลพังหา
เกิดในน้ำดำนลดังคิลา
เหมือนรูกาขึ้นสลับหว่างคีริน

๓. ไปอินเดียแถบ“เมืองสุหรัต” หมายถึงเมืองสุราษฎร์ ปาก
แม่น้ำตาปี (Tapi) อยู่เมืองบอมเบย์ (จังหวัดสุราษฎร์ธานีและแม่น้ำตาปี
เอามาจากเมืองนี้) ที่อังกฤษยึดครองเป็นเมืองท่ามีดีกรามแบบยุโรป

แล้วจะใช้ใบไปดูเมืองสุหรัต
ท่าคลื่นซัดซึ้งนชลสาย
ตั้งดีกรามตามตลิ่งแขกหญิงชาย
แต่มีผ้าลายกะลาสีพวกตีพิมพ์
พื้นม่วงทองทองข้าย่ามะหวาด
ฉีกวิลาศลายลายองเขียนทองจิ้ม
ท่าที่อยู่ดูพิลึกล่วนตึกทิม
เรียบเรียงริมฝั่งสมุทรแลสุดตา

๔. ไป “มั่งกล่า” หมายถึง เบงกอล (Bengal) ในอินเดียตะวันออก ชาวสยามเรียก “แขกบังกล่า” คือบังกลาเทศ แต่ในที่นี้จะหมายถึงกัลกัตตา?

จะตามใจให้เพลินเจริญเนตร
ชมประภทพราหมณ์แขกแปลภาษา
ได้แย้มสรวลชวนใช้ใบลีลา
ไปมั่งกล่าฝ่าหรั่งระวังตระเวน
กำปั่นไฟใหญ่่น้อยออกลอยเที่ยว
ตลบเลี้ยวแลวี่งตั้งจิ้งเหลน
ถ้วนเดือนหนึ่งจึงจะผัดพวกหัดเคน
เวียนตระเวนไปมาทั้งตาปี
เมืองมั่งกล่าฝ่าหรั่งอยู่ทั้งแขก
พวกเจ๊กแทรกแปลกหน้าทำภาษี
แลพิลิกติกรามงามงามดี
ตึกเศรษฐีมีทรัพย์ประดับประดา
ดูวาวแววแก้วกระหนกกระจกกระจ่าง
ประตุนหน้าต่างติดเครื่องรอบเฟื่องฝา
ล้วนชาเพชรเจ็ดสีมีราคา
วางไว้หน้าตึกร้านใส่จานราย
แล้วตัวไปไม่นั่งระวังของ
คนซื้อร้องเรียกหาจิ้งมาขาย
ด้วยไม่มีตีโยยขโมยขมาย
ทั้งหญิงชายเข้าค้ำเขาลำราญ
.....
บ้านตลาดกวาดเลียนเตียนตะล่ง
ถึงของหลงลืมไว้ก็ไม่หาย

ไปชมเล่นแซ่ฉั่นว่าประสาสบาย
บ้านเมืองรายหลายประเทศต่างเพศพันธุ์

๕. ไปลังกาของชาวสิงหล

จะพาไปให้สร้างทางกุศล
ขึ้นสิงหลเห็นจะได้ไปสวรรค์
ไหว้เจดีย์ที่ทำเลเวฟวัน
พระรากขวัญอันเป็นยิ่งเขาลิงคุตร์

๖. ไป“สะดือสมุทร” เป็นสถานที่สำคัญที่สุนทรภู่ “ฝัน” จะพา
เดินทางไปท่องเที่ยว ซึ่งน่าจะอยู่กลางทะเลอันดามัน แถบหมู่เกาะ
นิโคบาร์หรือใต้ลงไป

๔๒

ออกลิกซึ่งถึงชื่อสะดือสมุทร
เห็นน้ำสุดสูงพุดังภูผา
ดูพลุ่งพลุ่งวู้งว้างคองคา
สูดนาวาเวียนวนไม่พ้นไป
เรือลูกคำวานิชไม่ซัดเฉียด
เล่นกัวเลียดหลัดลำตามน้ำไหล
แลชะเลเภาตราบังมาไป
เห็นไรไรรื้อรื้อเท่านี้มือ
แม้พรายน้ำทำฤทธิ์นิมิตรูป
สว่างวูบวงดั่งแสงกระสือ
ต้องสุมไฟใส่ประโคมให้ไหมฮือ
พัดกระพือเฟาหนึ่งแกร่งความ
แต่ตัวพืมีอุบายแก้พรายผุด
เศกเพลิงซุดเช่นกับไฟประลัยผลาญ

ทั้งพรวนน้ำทำลายอดวายปราณ

มิให้พานพิศตรึงน้องอย่าหมองมัว

สุนทรภู่รู้สถานที่เหล่านี้มาจากไหน?

“ความรู้” เหล่านี้สุนทรภู่จะได้จาก “ประสบการณ์”

นอกระบบ คือสนทนาคหาความรู้จากบรรดาประชาชนชาติต่างๆและ
กะลาสีเรือที่เข้ามาค้าขายกับกรุงสยามในสมัยรัชกาลที่ ๒ และ
รัชกาลที่ ๓ รวมทั้งจากเอกสารต่างๆ

ที่สำคัญอย่างหนึ่งคือสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม
สมัยต้นรัตนโกสินทร์ที่มีลักษณะเศรษฐกิจเพื่อ “ตลาด” ทำให้สุนทรภู่
เป็น “กระฎุมพี” ที่มีโลกกว้างขวางกว่ายุคก่อนๆ (ดังอาจารย์นิธิ เอียว
ศรีวงศ์ อธิบายไว้)

บรรยายการแสวงหา “ความรู้” ที่กว้างขวางย่อมมีอยู่
จริง เพราะอย่างน้อยที่สุดก็มีหนังสืออีก ๒ เล่ม ที่แสดงให้เห็นโลกทัศน์
ที่เปลี่ยนแปลงไปจากยุคก่อนๆ คือเรื่อง “นางนพมาศ” พระราชนิพนธ์
ของรัชกาลที่ ๓ และ “แสดงกิจจานุกิจ” ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ขำ)

เมืองสิงคโปร์ มองจาก Government Hill สมัยที่อังกฤษยึดครองเป็นอาณานิคมแล้ว
อยู่ในช่วงเวลาที่ยุคสุนทรภู่แต่งเรื่องพระอภัยมณี

พระอภัยมณี

กลางทะเลอันดามัน

“พระอภัยมณี” ของสุนทรภู่ เป็นวรรณคดีระดับนานาชาติ เพราะใช้ฉากและตัวละครถึงค่อนโลก มีฉากและตัวละครหลักๆ อยู่ในภูมิภาคอุษาคเนย์ทั้งผืนแผ่นดินใหญ่ถึงหมู่เกาะ และเหตุการณ์ส่วนใหญ่เกิดในทะเลเกือบทั้งหมด

๔๔

ทะเลในเรื่องพระอภัยมณีไม่ใช่อ่าวไทยหรือ “ทะเลใน” ซึ่งอยู่ทางตะวันออกของประเทศไทย แต่เป็น “ทะเลนอก” ทางฟากตะวันตกของประเทศไทย ซึ่งประกอบด้วย ทะเลอันดามัน อ่าวเบงกอล และมหาสมุทรอินเดีย (มีรายละเอียดอยู่ในหนังสือ ภูมิศาสตร์สุนทรภู่ ของกาญจนากรพันธุ์)

ทะเล “นาควรินทร์สินธุ์สมุทร” ที่เป็นศูนย์กลางของเรื่องพระอภัยมณีก็คือทะเลอันดามันและอ่าวเบงกอล อยู่บนเส้นทางคมนาคมการค้านานาชาติที่เชื่อมระหว่าง “ตะวันตก-ตะวันออก” ฉะนั้นจึงมีกำปั่นจากบ้านเมืองต่างๆ ผ่านไป-มา มากมาย

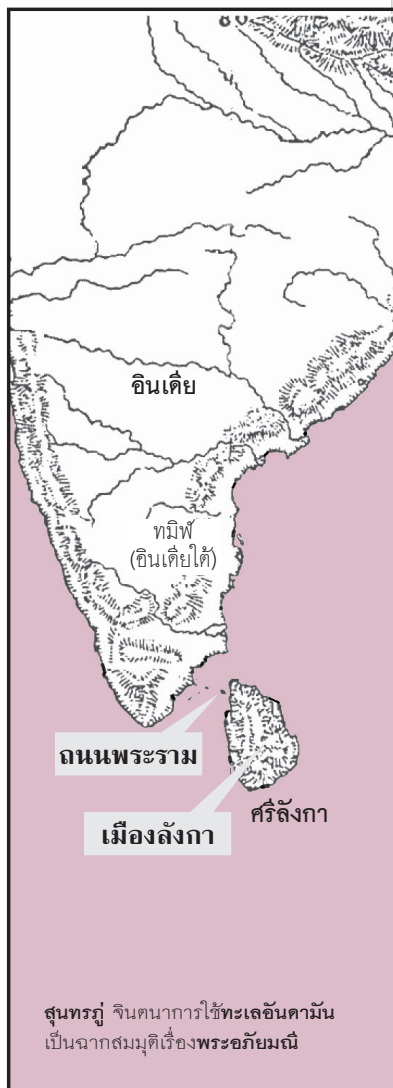
สุนทรภู่กำหนดให้เกาะแก้วพิสดารเป็นสถานชุมนุมพวกเรือแตกเมื่อพระอภัยมณีมีอันเป็นไปต้องอยู่เกาะแก้วพิสดาร จึงมี “สถานศิษย์” เป็นชาวนานาชาติหลายภาษา ครั้นหมดเคราะห์ได้ครองเมืองผลึกแล้ว พระอภัยมณีก็ต้องป้อนบำเหน็จศิษย์สำนักเกาะแก้วมาด้วยกันเป็นธรรมดา

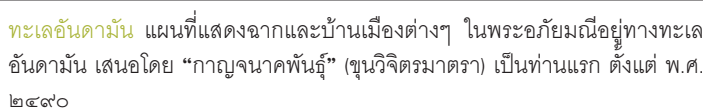
คน “ชาติภาษา” นานาชาติ ร่วมสมัยสุนทรภู่ที่คนในราชสำนักยุคนี้รู้จัก แล้วเขียนรูปไว้บนบานหน้าต่างวิหารทิศ ของวัดพระเชตุพนฯ ในสมัยรัชกาลที่ ๓

แล้วรางวัลบรรดาสาธุศิษย์
ซึ่งตามติดปรนนิบัติเมื่อขัดสน
ล้วนเงินจามพรหมณ์แขกฝรั่งปน
ทั้งร้อยคนคู่ยกลำบากมา
ประทานเมียสาวสาวขาวน้อยน้อย
ถ้วนทั้งร้อยรูปงามตามภาษา
กับกำปั่นบรรทุกเกลือข้าวปลา
ทั้งเงินหำร้อยหัวทุกตัวคน
พวก “สาธุศิษย์” ก็แยกย้ายกันไป
บ้านเมืองของตนดังนี้

พวกจีนเล่นแผนที่จะวันออก
ออกเส้นนอกแหลมเขียวเลี้ยวเหนือ
ไปถึงต่งกันจิวจุนตัวเขียง
เข้าลัดเลี้ยวอ้ายม้วยเล่นนุมา

เปิดวงล้อ
“บอกร”
มีผู้เข้าแข่งขัน ๓ คน
มีผู้เข้าแข่งขัน ๓ คน

৬৫৯০

ข้างพวกแขกแยกเยื้องเข้าเมืองเทศ
 อรุณเขตคั่งสุหรัดปัดหนา
 ไปปะหังปังกะเราะเกาะชาว
 มะละกาทะเลหวังตริงกะหนู
 วิลันดามาแหลมโล้บ้านข้าม
 เข้าคั่งฉลามแหลมเงาะเกาะราหู
 อัดแจจามข้ามหน้ามลายู
 พวกญวนอยู่เวียดนามก็ข้ามไป
 ข้างพวกพราหมณ์ข้ามไปเมืองสาวถี
 เวสาลีวาหุโลมโรมวิสัย
 กบิลพัสดุ์โรมพัฒนัถัดถัดไป
 เมืองอภัยสาละเป็นที่พราหมณ์
 ข้างพวกไทยได้ลมก็แล่นรี
 เข้ากรุงศรีอยุธยาภาษาสยาม
 พม่ามอญย่อนเข้าอ่าวพุกาม
 ฝรั่งเศสปากเข้าอ่าวเยีระมัน
 ที่บางเหลาก็เข้าอ่าววิลาส
 เมืองมะงาตมะงาตามะงามสวรรค์
 ข้ามเกาะเขามาสิกปีตัน
 หาพงศ์พันธุ์พวกพ้องพี่น้องตัว
 ทั้งหมดนี้สะท้อน “ความรู้” ของสุนทรภู่ว่ามีกว้างไกลไป
 ถึงนานาชาติจริงๆ

การพิจารณาเรื่องฉาใน “นิยาย” เรื่องพระอภัยมณีนี้ ไม่
 อาจจับตัววางตายแน่นอนให้ตรงใจสุนทรภู์ได้ทั้งหมด เพราะ
 “นิยาย” ก็คือ “นิยาย” ที่ใช้ทั้งสถานที่จริงเป็นฉากก็ได้ และใช้
 จินตนาการที่สร้างขึ้นเองโดยไม่จำเป็นต้องมีอยู่จริงในโลกเป็นฉาก
 ก็ได้

นาควารินทร์สินธุ์สมุทร ศูนย์กลางของพระอภัยมณี

๑๐

เรื่องพระอภัยมณีมีต้นเหตุเกิดเมื่อท้าวลิลราชเจ้าเมืองพลีก
พาลูกสาวชื่อสุวรรณมาลีไปเที่ยวทะเลแล้วถูกพายุ “ถึงเจ็ดวันเจ็ดคืนเป็น
คลื่นคลั่ง เรือที่นั่งซัดไปไกลนักหนา จนพื้นแดนแผ่นดินสิ้นสายตา ไม่รู้
ว่าจะไปหนตำบลใด” จึงตั้งพิธีเซ่นผีปู่เจ้าเพื่อถามทางว่าอยู่ที่ไหน? แล้วจะ
ต้องกลับบ้านเมืองทางไหน? ปู่เจ้าบอก (ตอนเมาๆ) ว่า

ฝ่ายปู่เจ้าท้าวเรือเผยอหน้า

นั่งหลับตาเชื่องซึมดีมอาหนิ

แล้วว่ากูปู่เจ้าเขาคีรี

ทะเลนี้มีไซ้แคว้นแดนมนุษย์

ปร่อมแร่แม่เหล็กก็มีมาก

ชื่อนานาควารินทร์สินธุ์สมุทร

ฝูงนาคมาอาศัยด้วยไกลครุฑ

ถ้ายิ่งหยุดอยู่ที่นี้จะมียัย

จงตัดคลื่นผืนไปทิดอีสาน

จะพบพานผู้วิเศษช่างเพทไสย

จึงซักถามตามประสงค์จำนงใจ

จงรีบไปเถิดออเจ้าเราจะลา

เมื่อมุ่งไปทางทิศอีสานก็ได้พบ-พระฤๅษีเกาะแก้วพิสดาร พบ
พระอภัยมณีกับสินสมุทร พบใครต่อใครอีกมากมาย แล้วเรื่องวุ่นๆ ทั้ง
หลายก็เกิดขึ้นรอบๆทะเล “นาควารินทร์สินธุ์สมุทร” นี่ทั้งนั้น อันเป็น

เกาะนาคาวรี (จากหนังสือสมุทรภาพไตรภูมิ ฉบับกรุงศรีอยุธยา-ฉบับกรุงธนบุรี เล่ม ๑, กรมศิลปากร, ๒๕๔๒)

๕๐

ชื่อที่สืบทอดมาจากเกาะนาคาวรี หรือ Nicobas Islands อยู่กลางทะเลอันดามันซึ่งมีเกาะใหญ่น้อยจำนวนมากเรียงรายตามแนวเหนือใต้ แต่มีหมู่เกาะใหญ่และสำคัญ ๒ หมู่ ยาวต่อเนื่องกันคือ หมู่เกาะอันดามัน (Andaman Islands) อยู่ตอนบน กับหมู่เกาะนิโคบาร์ (Nicobar Islands) อยู่ตอนล่าง (สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ญี่ปุ่นยึดเป็นฐานทัพ แต่หลังสงครามตกเป็นเขตของอินเดียจนถึงปัจจุบัน)

หมู่เกาะ ๒ หมู่นี้อยู่บนเส้นทางคมนาคมการค้าสมัยโบราณระหว่างภูมิภาคอุษาคเนย์กับบ้านเมืองแถบตะวันตก คืออินเดีย ลังกา และยุโรป จึงมีเอกสารกล่าวถึงเสมอๆ โดยเฉพาะหมู่เกาะนิโคบาร์เป็นที่รู้จักกันในชื่อ “นาคาวรี” และชื่ออื่นๆ อีกหลายชื่อ

ชื่อ “นิโคบาร์” เพี้ยนมาจากชื่อ “นาคาวระ” หมายถึงถีนาค หรืองู หรือคนเปลือย เป็นชื่อเรียกที่เหยียดคนพื้นเมืองลงเป็นสัตว์เลื้อยคลาน ในสมุทรภาพไตรภูมิทำขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เขียนแผนที่โบราณระบุเมืองท่าชายฝั่ง

จนถึงลังกา ต้องมีชื่อและภาพนาควรีเกาะคนเปลือยทุกฉบับ แสดงว่าเป็นสถานที่สำคัญระหว่างทางไปอินเดีย-ลังกา และเป็นที่ยึดจากวังหลวงในหมู่นักเดินเรือครั้งนั้น

สมัยปลายกรุงศรีอยุธยาในแผ่นดินพระเจ้าบรมโกศ มีคณะสงฆ์จากราชอาณาจักรสยามเดินทางไปประดิษฐานสยามวงศ์ในลังกา เมื่อ พ.ศ. ๒๒๔๘ ต้องไปทางเรืออ้อมแหลมมลายูผ่านเมืองมะละกกา มีบ้านที่กอยู่ในหนังสือ “เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกา ทวิป” (พระนิพนธ์ สมเด็จพระยาตำราธิราชานุภาพ) ว่าต้องผ่านเกาะอันตามันกับเกาะนาควรีหรือโคบาร์แล้วเล่าเรื่องเกาะนาควรีไว้ด้วยว่า “ครั้นถึงตรงปากถ้ำมะริดแล้วบ้ายหน้าสำเภาไปข้างตะวันออกแล่นหลักเกาะอันทมนัไป วัน ๑ กับคืน ๑ ถึงเกาะนาควรี...” “ในเกาะนั้นมีคนอยู่เป็นอันมาก แต่ว่าหามีข้าวกิน หามีผ้าถุงห่มไม่ ผู้หญิงนั้นนุ่งเปลือกไม้แต่พอปิดที่อายหน่อยหนึ่ง ผู้ชายนั้นเอาเชือกคาดเอวแล้วเอาผ้าเดียวเท่าฝ่ามือห่อที่ความอายไว้”

จากเกาะนาควรี สำเภาทำป่นแล่นไป ๗ วัน ๗ คืนก็มาถึง “ถนนพระราม” ซึ่งเป็นแนวหินเชื่อมระหว่างอินเดียดู (ทมิฬ) กับลังกา (สิงหล)

ครั้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ก็ส่งพระสงฆ์ไปลังกาอีกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๗ คราวนี้ให้พระสงฆ์อาศัยเรือค้าช้างของพ่อค้าลงเรือที่ควนธานีเมืองตรัง ผ่านเกาะยาวหน้าเกาะกลาง แล้วไปเกาะนาควรีใช้เวลา ๖ วัน มีบันทึกดังนี้ “แลเกาะนาควรีนี้นั้น ผู้คนอยู่เป็นอันมาก คนเหล่านั้นไม่กินข้าว กินแต่เผือกมันแลหมากพร้าว ครั้นเห็นเรือเข้าไปใกล้เกาะแล้ว ก็เอาเผือกมันหมากพร้าวกล้วยอ้อยลงมาแลกยา”

บันทึกของพระสงฆ์ไปลังกายังบอกอีกว่า “แลเกาะเล็กน้อยมีอยู่ใกล้เคียงเกาะนาควรีที่แลไปเห็นนั้นจะนับประมาณมิได้” และนับเวลาตั้งแต่ออกจากเมืองตรัง ๑๘ วันก็ถึงเมืองลังกา แล้วบันทึกถึงคำบอกเล่าเกี่ยวกับคนบนหมู่เกาะอันตามันว่า “คนในเกาะนั้นกินคนถ้า

แต่เรือซัดเข้าไปถึงที่นั่นแล้ว มันช่วยกันไต่ยงด้วยหน้าไม้ จับตัวได้เชือดเนื้อกินเป็นอาหาร อันนี้เป็นคำบอกเล่าหลายปากแล้ว ก็เห็นจะมีจริง แต่มิได้เห็นด้วยจักนุ”

เรื่องมนุษย์กินคนคงมีหลายเกาะ ในนิราศลอนดอนของหม่อมราชวงศ์เขียนไว้ว่า ที่สุมาตรามีคนกินคน สุนทรภู่คงได้ยินเรื่องมนุษย์กินคนอยู่ตามหมู่เกาะจากคำบอกเล่าของชาวเรือแล้ว จึงสร้างตัวละครชื่อ “เจ้าละมาน” ขึ้นมา แม้จะไม่ได้กินคนแต่ก็กินของสดๆ คาวๆ ดังนี้

ฝ่ายลำหนึ่งถึงละมานสถานถิ่น
เมืองทมิฬพื้นเลียมเทียมหนักหนา
ไม่กินข้าวขาวบูรินทร์กินแต่ปลา
กินช้างม้าสารพัดสัตว์นกเนื้อ
ถึงเวลาฆ่าชีวิตเอามีดเชือด
แล้วคลุกเลือดเข้าลักหน้อยอร่อยเหลือ
ทั้งน้ำส้มพรมพล่าน้ำปลาเจือ
ล้วนเนื้อเนื้อดิบกินสิ้นทุกคน

แผนที่โบราณแสดงเมืองต่างๆ ในประเทศลังกาและมหาสมุทรอินเดีย มีเกาะนาควารี (จากหนังสือ สมุดภาพไตรภูมิ ฉบับกรุงศรีอยุธยา-ฉบับกรุงธนบุรี เล่ม ๒, กรมศิลปากร, ๒๕๔๒)

เจ้าละมานนี้ “กาญจนาคพันธุ์” ว่าหมายถึงเจ้าแห่งเกาะละมาน หรือสุละมาน ก็คือเกาะนิโคบาร์หรือนาคาวรีนั่นเอง จะเห็นว่าข้อมูลตรงกับบันทึกของพระสงฆ์ที่พบชาวเกาะนาคาวรี

สุนทรภู่ยังบรรยายรูปร่างหน้าตาของเจ้าละมานไว้อีก ว่า “เห็นองค์ท้าวเจ้าละมานเหมือนมารร้าย” และ “จุมูกแหลมแก้มแพบซีกฟันเลี่ยมดูหน้าเหี้ยมหาญหนักเหมือนยักษ์” ต่อมาทำศึกกับพระอภัยมณี แล้วถูกจับได้ จึงให้เอาไปปล่อยเกาะ เพราะสุนทรภู่คงรู้ดีอยู่แล้วว่าชาวเกาะอันดามันเป็นพวก “เงาะ” ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในปัจจุบันว่า “ชาวเล” หรือ “ชาวน้ำ” จึงกำหนดเรื่องให้เอาเจ้าละมานไป “ปล่อยเสียที่แดนเงาะตามเกาะเกียน”

สรุปว่า สุนทรภู่ได้ซื้อทะเล “นาคาวรีนทร์สินธุ์สมุทร” มาจากชื่อเกาะนาคาวรีหรือนิโคบาร์ในสมุทรภาพไตรภูมิ แล้วสมมุติให้ทะเลนาคาวรีนทร์นี้กว้างไกลมหาศาล จึงอาจหมายถึงทะเลอันดามัน-อ่าวเบงกอล-และมหาสมุทรอินเดียทั้งหมดก็ได้

เมื่อท้าวสิลราชเจ้าเมืองพลีกับลูกสาวคือสุวรรณมาลีติด
มรสุมอยู่กลางมหาสมุทร (อินเดีย) ปู่เจ้าบอกทางรอดว่า “จงตัดคลื่นผืน
ไปทิศอีสาน จะพบพานผู้วิเศษข้างเพทไสย”

เมื่อมุ่งไปทางทิศอีสานก็ได้พบ-พระฤๅษีเกาะแก้วพิสดาร-จริงๆ
แสดงว่าเกาะแก้วพิสดารอยู่ในเขตทะเลอันดามันหรือที่ใดที่หนึ่งของ
มหาสมุทรอินเดีย ไม่ใช่ “เกาะเสม็ด” ในอ่าวไทยที่จังหวัดระยองอย่างที่
เข้าใจกัน

ทะเลอันดามันไม่ได้มีเพียงหมู่เกาะนาคาวรี แต่มีหมู่เกาะ
อันดามันและหมู่เกาะอื่นๆเป็นพิศดารตามแนวพม่าลงไปถึงสุมาตรา
ของอินโดนีเซียโน่น แม้เกาะของนางผีเสื้อสมุทร สุนทรภู่ก็กำหนดให้อยู่
ในบริเวณนี้ด้วย คำว่า “ปัสาง”-“ยักย”-“นาค” รวมทั้ง “ผีเสื้อ” (มา
จาก “ผีเสื้อ”) ล้วนหมายถึงคนพื้นเมือง และดูเหมือนว่าเกาะอันเป็นถิ่น
ของนางผีเสื้อสมุทรจะอยู่ก่อนไปทางตอนบนแถบหมู่เกาะอันดามันที่
บันทึกของพระสงฆ์บอกว่ามีมนุษย์กินคน ดังปากคำของนางเงือกที่บอก
กับพระอภัยมณี ดังนี้

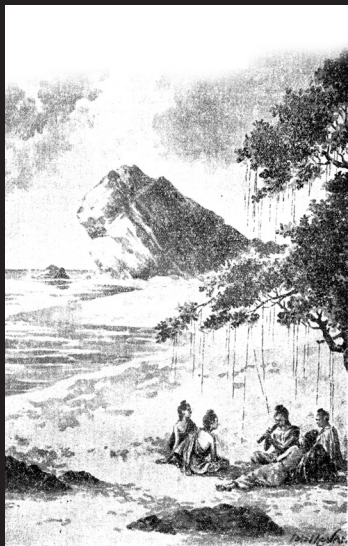
ฝ่ายเงือกน้ำคำนบอริบาท
ข้าพระบาททราบล้นทุกถิ่นฐาน
อันน้ำนี้มีนามตามบุราณ
อโนมานเคียงกันลีทันดร

เป็นเขตแคว้นแดนที่นางผีเสื้อ
ข้างฝ่ายเหนือถึงมหิงษะสิงขร
ข้างทิศใต้ไปจนเกาะแก้วมังกร
หนทางจรเจ็ดเดือนไม่เคลื่อนคลา
ไปกลางย่านบ้านเรือนหาไม่
สมุทรไท้ซึ่งซีกลิกหนักหนา
แต่ลำภาชาวเกาะเมืองลังกา
เขาเล่นมามีบ้างอยู่ล่างปี
ถ้าเสียเรือเหลือคนแล้วนางเงือก
ขึ้นมาเลือกเอาไปชมประสมศรี
เหมือนพวกฟุ้งของข้าวรู้พาที่
ด้วยเค็มที่ปูย่าเป็นมนุษย์

ปากค่านางเงือกระบุชัดเจนว่าบริเวณนี้มี “ลำภาชาวเกาะเมืองลังกา” เล่นผ่านไป-มาอยู่ด้วย แสดงว่าอยู่บนเส้นทางคมนาคมการค้าแถบทะเลอันดามันชัดเจน

บนเส้นทางคมนาคมการค้าในทะเลอันดามันนั่นเองมี “เกาะแก้วพิสดาร” ของพระฤๅษีผู้วิเศษอยู่ด้วย ฉะนั้นจึงมี “พวกเรือแตกแขกฝรั่งแลอังกฤษ ขึ้นเป็นคิษย์อยู่สำนักนั้นหนักหนา” ดังปากคำของนางเงือกบอกว่า

แต่โยคีมีมนต์อยู่ต้นหนึ่ง
อายุถึงพันเศษถือเพทไสย
อยู่เกาะแก้วพิสดารสำราญใจ
กินลูกไม้เผือกมันพรรณผลา
พวกเรือแตกแขกฝรั่งแลอังกฤษ
ขึ้นเป็นคิษย์อยู่สำนักนั้นหนักหนา
ด้วยโยคีมีมนต์ดลวิธา
ปราบบรรดาภูตพรายไม่กลายไป

ภาพจิตร เรื่องพระอภัยมณี ฝีมือ ครูเหม เวชกร

แม่นพระองค์ทรงฤทธิ์จะคิดหนี
ถึงโยคีเข้าสำนักไม่ตักษัย
เพื่อสำเนาเขาซัดพลัดเข้าไป
ก็จะได้โดยสารไปบ้านเมือง
แต่ทางไกลไม่น้อยถึงร้อยโยชน์
ล้วนเขาไซดคีรีรัตนขันดเนื่อง
กลางคงคาสารพัดจะขัดเคือง
จงทราบเรื่องบงกชบทมालย์
แม่นกำลังตั้งข้าจะพาหนี
เจ็ดราตรีเจียวจึงจะถึงสถาน
อสุรีมีกำลังดังปลาวาฬ
ตามประมาณสามวันจะทันตัว

สภาพเกาะแก้วพิสดารที่นางเงือกพาพระอภัยมณีกับสินสมุทร
ไปถึงก็คือ

นางเงือกน้ำบอกสำคัญว่านั่นแล้ว
คือเกาะแก้วพิสดารเป็นซานเขา
พระพื้งนางสร้างโคกค้อยบรรเทา
จึงว่าเราเห็นจะรอดไม่วอดวาย
แล้วพิศดูภูผาศิลาล้อม
ชะโงกเงื่อนน้ำวนชลสาย
แลลิลิบลิหลังคาศาลาราย
มีเสาหงส์ธงปรางปลิวระยับ
พระยินดีชี้บอกสินสมุทร
โน่นแน่ะภูมิงกระเบื้องเหลืองสลับ
พระหน่อน้อยค้อยเรียงเคียงค่านับ
หมายประทับที่เสาหงส์ตรงเข้ามา

ภาพจิตร เรื่องพระอภัยมณี ฝีมือ ครูเหม เวชกร

๕๘

จะเห็นว่าเป็น “เกาะ” ในจินตนาการของสุนทรภู่ชัดๆ คือมีศาลา
ราย มีเสาหงส์ มีภูมิวงกระเบื้องสีเหลือง ฯลฯ

เกาะแก้วพิสดารในจินตนาการของสุนทรภู่มิลักษณะ
“อุดมคติ” สูงมาก ดังกลอนว่า

อันเกาะแก้วพิสดารสถานนี้

โกชนาสาลิกมีถม

แต่คร่าวหลังครั้งสมุทรโคดม

มาสร้างสมลิกขาสมาทน

เธอทำไรไว้ที่รมภูเขาลวง

ครั้นแตกวงออกมาเล่าเป็นข่าวสาร

ได้สืบพิชัยอยู่แต่บุราณ

จงคิดอ่านมาเคียวมาเกี่ยวไป

เรื่อง “โกชนาสาลิกมีถม” นี้ “กาญจนาศพนธ์” ได้สืบค้น
นิทานปรัมปราของอินโดนีเซียเกี่ยวกับกำเนิดพันธุ์ข้าวในเกาะ
ชวา เข้าใจว่าสุนทรภู่รื้อนิยายปรัมปราของชวาที่ดี จึงสร้างเรื่องให้เกาะ

ภาพจิตร เรื่องพระอภัยมณี ฝีมือ ครูเหม เวชกร

แก้วพิสดารมีข้าวเลี้ยงคนจำนวนมากได้

ข้าวปลาอาหารบนเกาะแก้วพิสดารที่อุดมสมบูรณ์นั้น มีทั้งข้าวเหนียว ข้าวเจ้า ข้าวฟ่าง และข้าวโพด หมายความว่าคนที่อยู่บนเกาะนี้ไม่ได้กินเผือกกินมันเหมือนพวกอันดามันกับพวกนาควารี

สรุปว่าเกาะแก้วพิสดารในจินตนาการของสุนทรภู่อยู่ทางใต้ของทะเลอันดามัน ค่อนลงไปทางเกาะสุมาตรากับเกาะชวาของอินโดนีเซีย

นอกจากพระอภัยมณีกับศรีสุวรรณแล้ว กลุ่มตัวละครสำคัญในเรื่องพระอภัยมณีก็คืออุศเรนกับนางละเวงวันฟ้าแห่งเมืองลังกา

เมืองลังกา ในเรื่องพระอภัยมณีคือเกาะลังกาหรือประเทศศรีลังกาทุกวันนี้ และตรงกับกรุงลังกาของทศกัณฐ์ในเรื่องรามเกียรติ์ ฉะนั้นชาวลังกาจึงนับถือยักษ์เป็นบรรพบุรุษ ทุกวันนี้ยังมีศาลทศกัณฐ์กับศาลพิเภก ต่อมาลังกาตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ ทำให้สุนทรภู่วางตัวละครในลังกาเป็น “ฝรั่ง” ชาวยุโรป มีกษัตริย์เป็นผู้หญิงเหมือนพระราชินีวิกตอเรียของอังกฤษ

ลังกาเป็นชื่อประเทศ แต่ประชาชนเป็นชาวสิงหล พูดภาษาสิงหลซึ่งเป็นภาษาตระกูลอินโด-ยูโรเปียน ชาวสิงหลนับถือพุทธศาสนา และนับถือรอยพระพุทธรูปหินขัดเขาสถูปะ ซึ่งเขาสถูปะของลังกา ชาวอังกฤษเรียกยอดเขานี้ว่า Adam's Peak แล้วสุนทรภู่เรียกในพระอภัยมณีว่า “เขาสิงคุตร” ดังกลอนตอนพระอภัยมณีออกมาเพื่อพรตว่า

แผนที่อุษาคเนย์ ปี ค.ศ. ๑๖๓๕ (พ.ศ. ๒๑๗๘) [ภาพจาก *Early Mapping of Southeast Asia*. โดย Thomas Suárez. Periplus Editions (HK) Ltd, 1999]

แผนที่โบราณ จากสมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ฉบับกรุงธนบุรี (ปัจจุบันเก็บไว้ที่หอสมุดแห่งชาติ) แสดงตำแหน่งของบ้านเมืองน้อยใหญ่ใกล้ทะเล ที่ตั้งอยู่รอบอ่าวไทย ทั้งชายฝั่งทะเลตะวันตกและตะวันออก มีรูปสำเภาและหมู่เกาะต่างๆ ทั้งใกล้และไกลตามความเข้าใจสมัยก่อน สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์การค้าทางทะเลตั้งแต่ยุคโบราณ และแสดงให้เห็นว่าขอบเขตของโลกในทัศนะของชาวสยามสมัยนั้น ซึ่งสุนทรภู่เรียนรู้สิ่งนี้ทั้งหมดแล้วจึงใช้ฉากเหล่านี้ในพระอภัยมณี

พอเดือนยี่สี่ค่านำพระบาท
 ทรงรณราชญาตีวงศ์ตามสั่งหมด
 เป็นสิ้นความสามพระองค์อยู่ทรงพรต
 ที่บรรพตสิงคุตรุดจนิมนต์
 ยอดคีรีมีต้นโรทันใหญ่
 น้ำปลายใบหยดย้อยเหมือนฝอยฝน
 ครั้นแสงแดดแผดส่องต้องมณฑล
 เป็นหมอกมนมียู่แต่บุราณ
 ด้วยคีรีนี้เป็นหลักลังกาทวีป
 ยอดเหมือนกลีบจกงกลมมณฑลสถาน
 ครั้นถึงสิบห้าวันกับันดาล
 เป็นฝนชานโสมสาดไม่ขาดคราว
 โช้เหล็กกล่ามสามสายฝายเหนือใต้
 ต่างกระไดป็นพายเหนือยวสายสาว
 จึงนับถือลือเลื่องเป็นเรื่องราว
 มีรูปเจ้าสิงคุตรุดสุดคิริน
 เมื่อแรกตั้งลังกาลงมาเกิด
 กล่าวกำเนิดน่าฟังหวังถวิล
 ว่ารูปทรงองค์สิงคุตรบุตรพระอินทร์
 ดำเหมือนนิลกินถ่วงากินสาคร
 ครั้นสิ้นเหล่าชาวลังกาจึงฝรั่ง
 ยกมาตั้งหั่งเจ็ดจีนจึงกินหมู
 แต่ก่อนเขาเล่ามาถึงเราจึงรู้
 เห็นจริงอยู่กับผู้เฒ่าที่เล่ามา

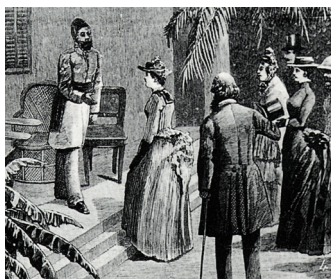
ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระเจดีย์ชเวดากองเมืองย่างกุ้ง แล้วตั้งข้อ
 สงสัยว่าเหตุใดสุนทรภู่จึงเอาชื่อเขาสิงคุตรในพม่ามาใช้ในลังกา? ถ้าคิด
 เสียว่าสุนทรภู่ไม่ได้แต่ง “ตำรา” หากท่านแต่ง “นิยาย” ฉะนั้น

สุนทรภู่

๖๓

เกิดวันหลัง ผู้"บางกอก" บรรดาภิระภูกะ ภูษาใจจากโลก

แผนที่เมืองลังกาที่ชาว
ยุโรปทำได้ (Published,
1817, by A. Constable &
Co. Edinburgh)

สตรีชาวยุโรปในเมืองลังกา ยุคตกเป็น
เมืองขึ้นอังกฤษ ที่สุนทรภู่จินตนาการ
ไว้ในพระอภัยมณี

ทหารพื้นเมืองลังกา จัดอย่างยุโรป ยุค
อังกฤษปกครองเป็นเมืองขึ้น ร่วมสมัย
สุนทรภู่ แต่งพระอภัยมณี

ยอมเอาชื่อจากพม่าไปอยู่ลังกาได้ เพราะเป็นเรื่องสมมุติทั้งนั้น ดัง
ชื่ออุศเรน ละเวง เป็นต้นแต่ฉากจริงและชื่อจริงก็มีอยู่ เช่น ถนน
พระราม มีกลอนตอนอุศเรนเกณฑ์ทัพจะไปรบเมืองพลีกัว

แล้วเดินบกยกมาลงท่าข้าม

ถนนพระรามเรือแพแซ่สลอน

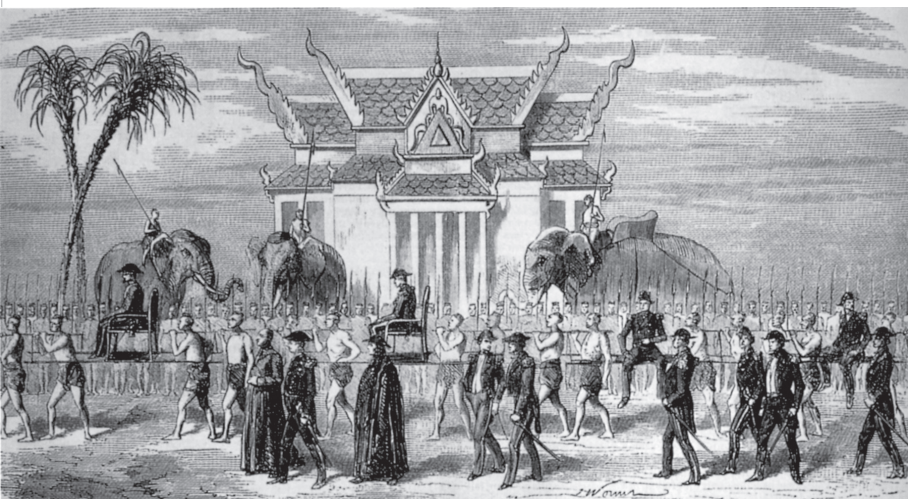
ยังหยุดจัดหัดทหารให้ราษฎรอน

ชาวขจรทั่วทั้งเกาะลังกา

ถนนพระราม คือแนวหินธรรมชาติจากปลายแหลมอินเดียได้
ลงไปเชื่อมเกาะลังกา แล้วผู้รจนารามเกียรติ์มีจินตนาการว่านี่คือถนน
พระรามที่พระรามให้หนุมานไปจองถนนเพื่อยกทัพข้ามไปรบทศกัณฐ์

บันทึกจากพระสงฆ์จากกรุงศรีอยุธยาไปลังกาก็กล่าวถึงถนน
พระรามว่าเดินทางจากเกาะนาควารี สำเภากำปั่นแล่นไป ๗ วัน ๗ คืน ก็ถึง
“ถนนพระราม” แล้วเรือแตกเพราะไปชนแนวหิน “ถนนพระราม” นี้
เอง

ขบวนแห่ราชทูต จากยุโรปที่เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีในกรุงเพทฯ ยุคสุนทรภู่มีชีวิตได้เห็น

แผนที่ไตรภูมิ แสดงการจาริกแสวงบุญ
ไปลังกาทวีป ทั้งพระสงฆ์และฆราวาส
จากสยาม ต้องอาศัยโดยสารสำเภา
กำปั่นของพ่อค้าต่างชาติ (หน้าซ้าย)
เมื่อถึงลังกาทวีป จะมีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์
ทางพุทธศาสนาอยู่ทั่วไป แต่สำคัญ
ที่สุดคือรอยพระพุทธรูปที่จอมเขา
สุนทรภู (หน้าขวา) แสดงว่าชาวสยาม
ยุคนั้นมีประสบการณ์จริงจากการเดิน
ทางไปลังกา (จากสมุดภาพไตรภูมิ
ฉบับกรุงศรีอยุธยา-ฉบับกรุงธนบุรี
เล่ม ๒ กรมศิลปากรพิมพ์เมื่อ พ.ศ.
๒๕๔๒)

ภาพวาด “ควีนวิกตอเรีย” เมื่อพระชนมายุประมาณ ๑๘ พรรษา ประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ “การ์เตอร์” อันเป็นเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดของพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษ เสด็จขึ้นครองราชย์ต่อจาก “ปีตุลา” พระเจ้าวิลเลียมที่ ๔ ในปี พ.ศ. ๒๓๔๐

พระยาไทรบุรีพลเกล้าฯ ถวายภาพนี้แด่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๐ ขณะนั้นสุนทรภู่อกบวชแล้วแต่งเรื่องพระอภัยมณี ปัจจุบันภาพนี้จัดแสดงที่ “ห้องของเล่น” บนพระที่นั่งวิมานเมฆ พระราชวังดุสิต กรุงเทพฯ

สุนทรภู่ ๖๗

เกิดวังหลัง ผู้“บางกอก” มหากวีระกุศล วิชาไพเราะโฉมโลก

ควีนวิกตอเรีย ภาพวาดเมื่อขึ้นเป็น
กษัตริย์ ค้นพบในอังกฤษ

ควีนวิกตอเรีย ภาพวาดฝีมือวินเทอร์
ฮอลเทอร์ ค้นพบในอังกฤษ

แห่ม่มในบางกอก ผู้หญิงฝรั่งที่มาอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ สมัยก่อน เช่น มิซชันนารี นิยมที่จะแต่งกายอย่างฝรั่งตามสมัยนิยม คือแต่งกายอย่างสมัยวิกตอเรีย คือสวมเสื้อคอปิด แขนยาว สวมกระโปรงสุ่ม ทรงผมที่นิยมในสมัยนั้นคือ ผมยาว แสกกลาง ด้านข้างม้วนเป็นหลอดหรือเกล้าผมมวยไว้ด้านหลัง เมื่อออกนอกบ้านจะสวมหมวกที่มีสายรัดได้คาง เรียกว่าบอนเน็ต และถือร่มผ้าลูกไม้คันเล็ก

ชุดฝรั่ง ชุดชั้นในของสตรีฝรั่ง จะสวมเสื้อรัดทรงทำจากกระดูกปลาวาฬ เพื่อรัดให้เอวเล็ก ท่อนล่างจะสวมโครงกระโปรงทำจากขดลวดเล็กๆ ทำให้กระโปรงเป็นส้อม หรืออาจจะต้องสวมกระโปรงซ้อนกันหลายๆ ชั้นเพื่อให้กระโปรงบานเป็นลักษณะส้อม ส่วนชั้นในหญิงชาวสยามไม่ใช่ของจำเป็น

๖๘

สยามทำหม่อม เจ้าจอมแต่งหม่อมตามอย่างวิคตอเรีย ที่สุนทรวุจินตนาการเป็นนางละคร เจ้าเมืองลังกา ในชุดกระโปรงยาวส้อมไก่

การแต่งกายของเจ้าจอมในภาพเป็นการแต่งอย่างฝรั่งปนไทย คือชุดเป็นอย่างฝรั่ง แต่สวมกระโปรงหน้า ผัดหน้าและตัวขาว ใส่เครื่องประดับมากอย่างนางละคร คงจะเป็นครั้งแรกที่หญิงชาวสยามแต่งหม่อม ก่อนที่จะเป็นที่นิยมกันของหญิงราชสำนักในรัชสมัยต่อมา

เมืองผลึก

คือถดาง-ภูเก็ต

๑๓

สุนทรภู่
๑๙

เกิดวังหลัง ผู้“บางอก” มาจากเกาะภูเก็ต มาค้าขายที่สวนโกลา

เมืองผลึก เป็นเมืองล้าคัญ “คู่รัก-คู่แค้น-คู่สงคราม” กับเมืองลังกาตลอดเรื่องพระอภัยมณี หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าเรื่องพระอภัยมณีก็คือกรณีพิพาทระหว่างเมืองผลึกกับเมืองลังกา ซึ่งอยู่ตรงข้ามกันทางทะเลดังมีบอกไว้ตอนฝ่ายลังกาจะยกกองทัพไปตีเมืองผลึกดังนี้

ฝ่ายลังกาฝรั่งอยู่หลังถนน
พอพักพลฝึกทหารชาญสนาม
ออกจากฝั่งวังวนถนนพระราม
แล้วยกข้ามฟากมาลิบห้าคืบ
ถึงเขตคู้กรุงผลึกนี้ก็ประหลาด
ไม่เห็นลาดตระเวนแขวงมาแข็งขึ้น
เข้าปากน้ำสำคัญให้ลั่นปืน
เสียงปี่ปั้งดังครืนทั้งธรณี

ตรงที่บอกว่า “ยกข้ามฟาก” ย่อมหมายถึงข้ามทะเลอันดามัน แสดงว่าเมืองผลึกอยู่ตรงข้ามถนนพระราม ห่างกัน ๑๕ คืบ (ในคำกลอน)

ในทางกลับกันเมื่อนางสุวรรณมาลีมีใบบอกเมืองรมจักรกับเมืองการเวกซึ่งอยู่ในละแวกเดียวกัน ให้ยกกองทัพไปลังกา ก็ระบุว่า “ให้รีบตามข้ามฝั่งไปลังกา” แล้วใช้เวลา “นับสิบห้าราตรีไม่มีหยุด ก็ถึงฟากฝั่งลังกาท่าสงคราม” ตรงกับที่ฝ่ายลังกาบอกไว้

ฝั่งตรงข้ามลังกาโดยประมาณก็คือ บริเวณที่ทุกวันนี้เป็น

เกาะภูเก็ต แต่ในสมัยสุนทรภู่ยังเรียก “เมืองถลาง”

เรารู้จากตัวบทแล้วว่าเมืองผลึกอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะแก้วพิสดาร ดังคำบอกของฤๅษีว่า “อันกรุงไกรไปทางทิศอีสาน แสนกันดารสารพัดจะขัดขวาง” เพราะมีคลื่นลมหนักหนาสาหัสซึ่งเป็นที่รู้กันอยู่แล้วในหมู่ผู้เดินทางเรือ

เมื่อเรือจะออกจากเกาะแก้วพิสดาร นายเรือจึงตั้งเข็มทิศไปทางอีสาน

พวกพหลพลนิกรถอนสมอ

บ้างขันช่อชวนกันเข้าขันกว้าง

ฝ่ายฝรั่งตั้งเข็มเต็มชำนาญ

หมายอีสานสำคัญเป็นมั่นคง

ถ้าเกาะแก้วพิสดารอยู่แถบเกาะสุมาตรา เมืองผลึกก็จะอยู่ทางทิศอีสานตรงตำแหน่งเมืองถลางหรือเกาะภูเก็ตพอดี

สุนทรภู่บรรยายเมืองผลึกไว้ว่า

จะกล่าวเรื่องเมืองผลึกราชฐาน

ป้อมปราการเชิงเทินล้วนเนินผา

ซุ้มทวารบานบังใบเสมา

ล้วนศิลาเลื่อมลายดูพวยแพรว

มีปราสาทสูงเี่ยมขึ้นเทียมเมฆ

อดิเรกรุ่งฟ้าเวหาทาว

นาคศูลแสงแก้วดูแวววาว

ดั่งดวงดาวเด่นกระจ่างอยู่กลางวัน

พระโรงธารชานพักดำเนินแก้ว

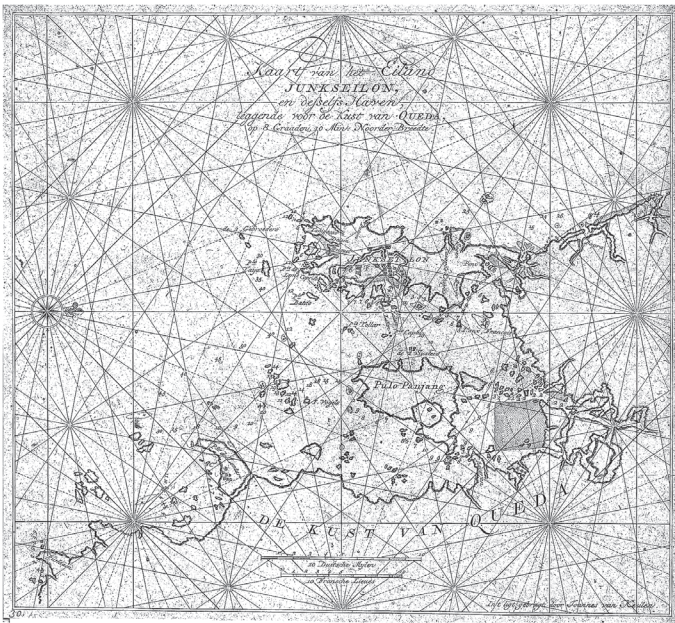
แต่ล้วนแล้วด้วยมุกดาผาผั่ง

ทั้งเสื้อผ้าเงินทองสีบสองคลัง

ก็มั่งคั่งยิ่งกว่าทุกธานี

อันไพร่ฟ้าประชาชนออกล้นหลาม
นิคมคามประเทศล้วนเตรฐฐี
ทั้งโหราพฤตมาตยราชกวี
ชาวบุรีเริ่งรื่นทุกคืนวัน

อันที่จริงการบรรยายบ้านเมืองเอกในนิยายอย่างเมืองพลีนี้เป็น “ขนบ” ที่สืบมาแต่ยุคก่อนๆ ฉะนั้นไม่อาจยึดเป็น “จริง” ได้ทั้งหมด เช่น ปราสาทราชวัง นาครุฑ พระโรงธาร ฯลฯ รวมทั้ง “ชาวบุรีเริ่งรื่นทุกคืนวัน” แต่กลอนที่ว่า “ป้อมปราการเชิงเทินล้วนเนินผา”- “ล้วนคิลาเลื่อมลายดูพรายแพรว”- “แต่ล้วนแล้วด้วยมุกดาฝาผนัง” พยายาม

แผนที่เกาะจันชิลอน และชายฝั่งเคดาห์ (ทางขวาคือทิศเหนือ) วาดโดย Joannes van Keulen ตีพิมพ์ในอัมสเตอร์ดัม เมื่อปี พ.ศ. ๒๒๙๖ (ด้วยความเชื่อเพื่อจาก Joerg Kohler) [ภาพจาก *สไตลันดามัน อารยธรรมคาบสมุทรสยาม*. โดย ปิงคล์สวัสดิ์ อัมระนันท์. กรุงเทพฯ : Amulet Production, ๒๕๕๕.]

สะท้อนความเป็นเมืองที่ชื่อ “พลึก” ซึ่งตรงกับธรรมชาติของเมืองกลาง
จริงอยู่ สุนทรภู่ไม่เคยเดินทางท่องเที่ยวไปแถบชายทะเลตะวันตกถึงเมืองกลาง แต่ “ถูกศิษย์” สุนทรภู่เคยไป แล้วเขียนนิราศไว้เล่ม
หนึ่งคือ “นิราศกลาง” (กลางคือกลาง) คนเขียนคือนายมี
หรือ “เสมียนมี” ที่มีบรรดาศักดิ์ “หมื่นพรหมสมพัตสร” บรรยาย
สภาพของเมืองกลางสมัยนั้น ทำให้สุนทรภู่รู้แล้วเก็บมาจินตนาการสร้าง
เรื่องเมืองพลึกว่า

ถึงกลางกลางวันไม่ทันค่ำ
ชวนกันทำที่ประทับออกกลับสน
อยู่วัดท้ายน้ำพังริมฝั่งชล
ก็ต่างคนต่างสบายเป็นหลายเดือน
พี่เที่ยวชมหน้ากระต๊อสถาน
จะเปรียบปานเมืองใหญ่นั้นไม่เหมือน
เรือนพระยาเป็นสง่ากว่าพลเรือน
มีค่ายเขื่อนขอบคูประตูล้ำ
ข้างหลังหน้าธำนิศรีรอบ
เป็นขอบเขตเขตเขินเนินไศล
ดูยอดเยี่ยมเทียมเมฆวิเวกใจ
แม่น้ำไหลลึกกว้างอยู่กลางเมือง
มีสำเภาเลากามาค้าขาย
ทอดอยู่ท้ายเวียงชัยเส้าใบเฉียง
มีสินค้าสารพัดไม่ขัดเคือง
พอเลี้ยงเมืองเป็นสุขสนุกสบาย
ตลาดบกตั้งเบียดกันเสียดแทรก
ตึกแลกเงินเหรียญเที่ยวเวียนขาย
พวกไทยเจ๊กแซกชาวขายน้าลาย
มาตั้งรายเรียงพับสลักกัน

บ้างขายแสพรสมีต่างต่าง
ชาวลงนุ่งห่มดูคนสิ้น
เห็นสาวสาวรูปร่างลำอวครัน
พี่ห้วนห้วนหวาดหวาดไม่อาจดู

นิราศกลางยังบรรยายชยหาตเมืองกลางอย่างดงามราว
“ผลึก” ดังนี้

มีเนินทรายชยหาตสะอาดเลี่ยน
เป็นที่เตียนเบื้องขวาเป็นป่าสน
มีเบ้าหอยพรอยพรายลายขอบกล
ระคนปนกรวดทรายชยชลา
ทั้งเบ้าจั้นเบ้าใหญ่ใญ่น้อย
มากกว่าร้อยโกฏิแสนดูแน่นหนา
มีทั้งเบ้าประหลาดสะอาดตา
ดาษดาดีดีสีต่างกัน
บ้างก็แดงแดงก่ำดั่งน้ำฝาง
บ้างดำดำพรอยพรายลายชยัน
บ้างก็เหลืองเหลืองดีดั่งสีจันทร์
ประหลาดพรรณพิศดูน่าชม
มีหอยสังข์สูงศักดิ์หักขนิณวัฏ
สารพัดของดีก็มีถม
มีตัวมุกสุกใสไขกลมกลม
ในย่านยมนานนั้นอำพันมี
ถูกคลื่นจัดซัดสาตขึ้นหาดกว้าง
เข้าเกยค้ำกลืนเห่มีนเหมือนเช่นผี
ครันแห่งหอมกลิ่นรสมดมราศี
เนื้อเป็นสีสุวรรณอำพันทอง

พี่ดูพลางเดินพลางมากลางหาด
เลียบลีลาศริมสมุทรก็สุดหมอง
เห็นกรวดทรายพรายแพรวเป็นแก้วกอง
คิดถึงน้องนึกตรมระบมใจ

นอกจากความงามตามธรรมชาติแล้ว ยังมีเรื่องอื่นๆ อีก เช่น การค้าและการเมืองของชายทะเลด้านตะวันตกที่สุนทรภู่ประมวลเข้าไว้ด้วย เหตุการณ์สำคัญอันเป็นที่รู้กันคือ “ศึกถลาง” ที่พม่ายกกองทัพมาตีเมืองถลางคราวสงครามเก้าทัพสมัยรัชกาลที่ ๑ แล้วเชื่อกันว่าสุนทรภู่ยกเอาเหตุการณ์นี้ไปใส่ฉากศึกเก้าทัพตีเมืองผลึก ดังกลอนว่า

สมรภูมิ ศึกถลาง ตำบลเทพกระษัตรีและตำบลเชิงทะเล อำเภอลาด จังหวัดภูเก็ต ที่สุนทรภู่รับรู้ แล้วยกเหตุการณ์มาจำลองไว้ในพระอภัยมณี (ภาพจาก **สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม ๑๒**, กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒.)

เมืองมะหุ่งกรุงเตนกุลเวนลาวด
เมืองวิลาสวิลยาชาวนวี
ถึงเมืองเงาะเกะวล่ำสำปะลี
จะชิงตีเมืองผลึกเป็นค็กรุม

อังกฤษขยายอิทธิพลเข้ามาในแหลมมลายูแล้วตั้งแต่สมัยรัชกาล
ที่ ๑ เริ่มด้วยการเช่าเกาะหมาก (ปีนัง) แล้วพยายามขยายไปที่อื่นๆอีก
ล้วนเป็นอันตรายต่อกรุงสยามทั้งนั้น

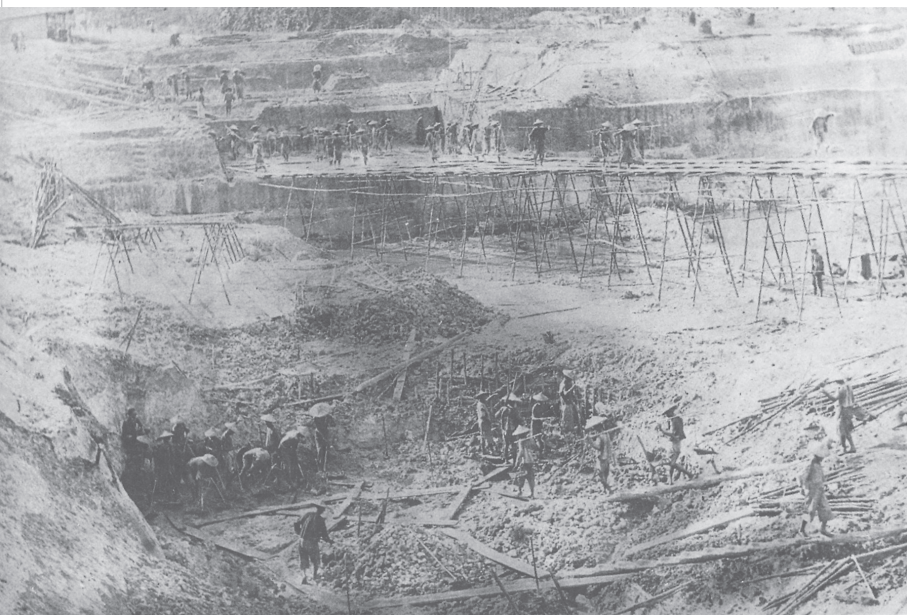
จากรายงานของครอว์ฟอร์ดที่เข้ามาถึงกรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่
๒ ระบุว่า “ติบุกในกรุงสยามอุดมสมบูรณ์และมีกระจายอยู่ทั่วไปมากกว่า
ที่อื่นใดในโลก” แล้วย้ำว่าการผลิตติบุกที่ “จิ้งค์ซีลอน” (หมายถึงเมือง
ถลางหรือเกาะภูเก็ต) มีปริมาณมากที่สุดทีเดียว แต่ยังไม่ได้ทำเป็นลำเป็นสัน
เท่านั้น สะท้อนให้เห็นความต้องการบางอย่างของอังกฤษด้วย

ฝ่ายกรุงเทพฯ เองก็พยายามที่จะเข้าไปควบคุมหัวเมือง
ชายทะเลฝั่งตะวันตกมาตั้งแต่สมัยต้นๆ แล้ว ยิ่งเมื่อรู้ว่าตลาดติบุกเปิด
กว้างขึ้น ประกอบกับมีความขัดแย้งภายในเกิดขึ้นที่หัวเมืองปักษ์ใต้
ทำให้รัชกาลที่ ๒ ทรงตั้งเมืองกลางขึ้นใหม่อยู่ที่เมืองพังงาก่อน แล้วภายหลัง
จึงย้ายไปอยู่เมืองถลาง นับแต่นั้นมาเมืองถลางก็ทวีความสำคัญ
จนกระทั่งเป็นเมืองภูเก็ต

บรรยากาศด้านการค้ากับการเมืองเหล่านี้คงมิได้ลดทอนความรับรู้
ของสุนทรภู่ไปได้ ท่านจึงสร้าง “นิยาย” นานาชาติขึ้นมา โดยใช้ทะเล
อันดามันและมหาสมุทรอินเดียเป็นฉากในเรื่องพระอภัยมณี และเป็นที่รู้
อยู่ทั่วกันว่าทะเลแถบนี้มีโจรสลัดชุกชุม สุนทรภู่ก็ไม่ละทิ้งความจริงข้อนี้
จึงให้สลัดกลุ่มหนึ่งเป็นพวกยุโรปมีชาติอังกฤษเป็นหัวหน้า เมื่อเรือ
สุวรรณมาลีแตกก็พบเรือสลัดโจรสลัดอังกฤษตั้งนี้

จะกล่าวฝ่ายนายโจรใจฉกาจ
เป็นเชื้อชาติอังกฤษริษยา

คุ่มสลัดอัศตันวิลันดา
เป็นโจรห้าหมื่นพื้นทวีป
มีกำปั่นนั้นยาวยี่สิบเส้น
กระทำเป็นตึกกว้านสถานถิ่น
หมากมะพร้าวล้มปลูกไวกิน
ไม่รู้ลั่นแอมโอชโกชนา
เลี้ยงทั้งแพะแกะไก่อสุกรห่าน
คชสารม้ามิ่งมิ่งสิงสา

เหมืองแร่กลาง การทำเหมืองหาบด้วยแรงงานคน มีจอม เสียมและชะแลงขุดเปิด
เปลือกดิน แล้วใช้บั้งกั้นหาบดินจากบ่อที่ขุดไปยังที่ล้างแร่ การทำเหมืองวิธีนี้เป็น
ที่นิยมในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๔-๕ (ภาพจาก กลาง ภูเกิด และชายฝั่งทะเลอันดามัน
โบราณคดี ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์และเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร,
๒๕๓๒)

กำปั่นทำรื้อยล่อยล่อมมา
เครื่องคัสตราสำหรับครบทุกลำ
คอยตีเรือเหนือใต้ได้สิ่งของ
เที่ยวแล่นล่องตามคลื่นทุกคืนค่ำ
มาถึงกลางหว่างบรรพตพอดน้ำ
จึงทอดกำปั่นใหญ่ในนที
ให้เรื่อน้อยล่อยแล่นเข้าเหลี่ยมเขา
แต่ลั่นเหล่าวิลันดาทะเลสาบ
ประทับจอดทอดท่าหน้าคีรี
พวกโยธีหาบตามกันมา

๗๘

การที่สุนทรภู่ให้หัวหน้าโจรสลัดเป็นชาติดังฤษ น่าจะเกี่ยว
ข้องกับสำนึกของคนกลุ่มหนึ่งในยุคนั้นที่รู้ว่าอังกฤษเป็น “โจร” ล่า
อาณานิคม

ความ “ทันสมัย” ของสุนทรภู่ที่แต่งเรื่องพระอภัยมณีโดยเอา
ความเคลื่อนไหวทาง “เศรษฐกิจ-การเมือง” ร่วมสมัยมาสอดแทรกใส่
เป็นสัญลักษณ์ไว้ จึงทำให้เป็นที่นิยมอย่างยิ่งของ “ปัญญาชน” คนอ่าน
สมัยนั้น

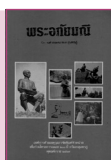
หนังสืออ่านเพิ่มเติม

• วิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์), ชุน. ภูมิศาสตร์สุนทรภู่. พิมพ์ครั้งแรก เมื่อ ๒๔๙๐.

• สมบัติ จันทรวงศ์. โลกทัศน์ของสุนทรภู่. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๓๗.

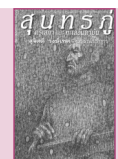
• พระอภัยมณีของสุนทรภู่. กรุงเทพฯ : สุริยง, ๒๕๒๙.

• นิธิ เอียวศรีวงศ์, สมบัติ จันทรวงศ์. สุนทรภู่ดูโลกและสังคม. กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ, ๒๕๒๙.

• สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ. เศรษฐกิจ-การเมือง เรื่อง สุนทรภู่. มหากวีระกวี. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๕.

• สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ. สุนทรภู่ คุรุสภา และทะเลอันดามัน. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๓๘.

• ศิลปากร, กรม. ชีวิตและงานของสุนทรภู่ : ฉบับกรมศิลปากรตรวจสอบชำระใหม่. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๒๙.

• ล้อม เพ็งแก้ว. สุนทรภู่ : อาลักษณ์เจ้ากรุงวอ. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๗.

• ประวัติศาสตร์ของ สุนทรภู่ โดย พ. ณ ประมวญมกร ฉบับแพร่พิทยา พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๑๙

• ล้อม เพ็งแก้ว, สุวรรณเกษียรไกรพันธ์, ภิญโญ ศรีจำลอง. โคตรญาติ ‘สุนทรภู่’. กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ, ๒๕๒๙.

• นิธิ เอียวศรีวงศ์. สุนทรภู่ : มหากวีระกวี. กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ, ๒๕๒๙.

• นิธิ เอียวศรีวงศ์. ปากไก่และใบเรือ : รวมความเรียงว่าด้วยวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ต้นรัตนโกสินทร์. พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ ๒๕๒๗. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : แพรวล้านกัมพิมพ์, ๒๕๔๓.

ลำดับเหตุการณ์สำคัญ

“ภายนอก-ภายใน” กรุงเทพมหานคร

ในช่วงชีวิต “สุนทรภู่” เรือนรู้เท่าทันโลก

๘๐

ภายนอก	ค.ศ.	ภายใน
	พ.ศ.	
- อังกฤษเริ่มแผ่อำนาจคุกคามพื้นที่ของชมพูทวีป แล้วเรียกชื่อใหม่ว่าอินเดีย ตั้งเมืองท่าในอินเดีย ๓ แห่ง คือ มัทราส (๒๑๘๒) บอมเบย์ (๒๒๐๔) กัลกัตตา (เบงกอล-๒๒๒๒) เมื่อยึดกัลกัตตาได้เบ็ดเสร็จ ก็นับเป็นจุดเริ่มจักรวรรดินิยมอังกฤษในอินเดีย แล้วออกแสวงหาเมืองท่าใหม่ เช่น ปีนัง สิงคโปร์ - พม่ายกมาตีกรุงศรีอยุธยา	1767 ๒๓๑๐	- อยู่ในยุคกรุงศรีอยุธยา ตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (๒๑๗๒-๒๑๙๙) จนถึงปลายแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ (๒๒๗๕-๒๓๐๑) - หลวงยกกระบัตร (ทองด้วง) รับราชการอยู่อัมพวา เมืองสมุทรสงคราม ต่อไปได้เป็นรัชกาลที่ ๑ ๒๔ กุมภาพันธ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (พระนามเดิม นิม) พระราชสมภพเมื่อวันขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๔ ปีกุน จ.ศ. ๑๑๒๙ ขณะนั้นพระราชบิดาทรงดำรงตำแหน่งหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรี มีนิวาสสถานอยู่บ้านอัมพวา เมืองสมุทรสงคราม - ครั้นพระราชบิดาเสด็จมารับราชการในสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ก็ย้ายมาอยู่ตอนใต้วัดระฆัง บริเวณที่เป็นกรมอุทการเรือทุกวันนี้ เริ่มศึกษาที่สำนักวัดบางหัวใหญ่ - กรุงศรีอยุธยาแตก เมื่อวันสงกรานต์ เดือนเมษายน พระเจ้าตากสร้างกรุงธนบุรี แล้วมีพระราชนิพนธ์

◦ เจมส์ วัตต์พัฒนาเครื่องจักรไอน้ำ เป็นต้นแบบที่ผลิตออกจำหน่ายอย่างแพร่หลาย ◦ เริ่มสงครามประกาศอิสรภาพในอเมริกา มีเรือปืน ใช้เป็นครั้งแรก ◦ สหรัฐอเมริกาประกาศอิสรภาพ ◦ เซอร์เจมส์ คุก พบหมู่เกาะฮาวาย ◦ ทศวรรษนี้เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมในอังกฤษเป็นประเทศแรก ใช้เครื่องจักรไอน้ำแทนแรงงานคน สัตว์ เปลี่ยนจากผลิตที่บ้านสู่โรงงานเพื่อป้อนตลาด ◦ พระเจ้าปดุง (โบดอพญา Bodawpaya) เสวยราชย์เป็นกษัตริย์	1775 ๒๓๑๘ 1776 ๒๓๑๙ 1778 ๒๓๒๑ 1780s ๒๓๒๓ 1782 ๒๓๒๕	เรื่องรามเกียรติ์ ในยุคนั้นมีหนังสือวรรณคดีหลายเรื่องคือ ลิลิตเพชรมงกุฎ อีเหนาคำฉันท์ ไคลยขอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี กฤษณาสมน้องคำฉันท์ นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน และนิทานกลอนเรื่องปาลิตกุมาร กับพระโพธิสัตว์โศสามพัน ฯลฯ ◦ พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดให้เจ้าพระยาสุรสีห์ยกทัพไปขับไล่พม่าจากเมืองเชียงใหม่ ได้เมืองเชียงใหม่อีกเป็นสงครามไทย-พม่าครั้งสุดท้ายในสมัยธนบุรี ◦ สงครามกรุงธนบุรีกับกรุงศรีสัตนาคนหุต ได้เวียงจันทน์ หลวงพระบาง หัวเมืองขึ้นทั้งปวง แล้วอัญเชิญพระแก้วมรกตจากเวียงจันทน์มาธนบุรีประดิษฐานที่วัดอรุณฯ ◦ กรุงกัมพูชาเกิดเป็นจลาจลการเมืองภายในราชสำนัก พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดให้เจ้าพระยาจักรี (ร.๑) ยกทัพไปจัดการให้ราบคาบ ◦ เกิดเหตุจลาจลขึ้นในกรุงธนบุรี เจ้าพระยาจักรียกทัพจาก
---	--	---

พม่า (ราชวงศ์อลองพญา / ราชวงศ์คองบอง) แล้วเริ่มแผ่อำนาจทุกทิศทาง		กัมพูชาเพื่อปราบจลาจลในกรุงธนบุรี สำเร็จโทษประหารชีวิตพระเจ้าตาก แล้วปราบดาภิเษกเป็นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ย้ายราชธานีจากธนบุรีมากรุงเทพฯ แล้วมีพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ อุนนรุต ฯลฯ ในยุคนี้นี้มีวรรณคดีหลายเรื่อง เช่น กาพย์สามก๊ก ราชชาธิราช ฯลฯ • สถาปนาเจ้าพระยาสุรสีห์ (บุญมา) พระอนุชาเป็นกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท (วังหน้า) • สถาปนาพระยาสุริยอภัย (ทองอิน) เป็นกรมพระราชวังบวรสถานพิมุข (วังหลัง) พระราชทานที่ตั้งวังหลังอยู่ปากคลองบางกอกน้อย ฝั่งกรุงธนบุรี • มารดาสุนทรภู่รับราชการเป็น “แม่นม” ในวังหลัง
• พระราชบัญญัติอินเดีย ทำให้อังกฤษครอบครองอินเดีย	1783 ๒๓๒๖	• “ไล่ที่ทำวัง” สร้างกรุงเทพฯ ให้ย้ายคนจีนไปอยู่ลำเพ็ง แล้วสร้างพระบรมมหาราชวังขึ้นที่นั่น
• พม่าเผชิญหน้ากับอังกฤษครั้งแรกจากเหตุชายแดนยะไข่ • เหวงวียนไเอ้ชผู้ปกครองเวียดนามได้ ขอความช่วยเหลือจากกรุงเทพฯ ไปรบกับฝ่ายเตยเจินจนยึดไช่่งอันไว้ได้ • อังกฤษตั้งสมาคมเอเชียติกที่อินเดีย	1784 ๒๓๒๗	• อัญเชิญพระแก้วมรกตจากวัดอรุณาฯ ไปประดิษฐานในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม • ยกทัพไปช่วยเหวงวียนไเอ้ชตีไช่่งอัน
• พม่ายกทัพ ๙ ทิศทางมุ่งตีกรุงเทพฯ • อุตสาหกรรมสิ่งทอฝ้ายในอังกฤษ	1785 ๒๓๒๘	• สมโภชพระนครกรุงรัตนโกสินทร์ • สงครามเก้าทัพ รบพม่าที่ลาดหญ้า กับทางมลายู ชนะศึกถลาง (คุณ

พัฒนาระบบโรงงาน • ฟรานซิส โลท์ (ข้าราชการอังกฤษ) เจรจาเช่าเกาะป็นัง (เกาะหมาก/เคดาห์) จากสุลต่านไทรบุรี • เหวงเวียนไธ้ขอความช่วยเหลือจากฝรั่งเศส (พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔) เพื่อต่อสู้กับฝ่ายเตยเซิน โดยแลกกับการทำสัญญาให้ตั้งกองทหารฝรั่งเศสที่ดำหนิงและเกาะโลน ๑๗๘๗ • ราชวงศ์ชิงของจีนแผ่อำนาจเข้าเวียดนาม • ปฏิวัติฝรั่งเศส เกิดความวุ่นวายขึ้นภายใน เป็นผลให้ตัดขาดการค้ากับดินแดนโพ้นทะเล • จอร์จ วอชิงตัน เป็นประธานาธิบดีคนแรกของสหรัฐอเมริกา	<u>1786</u> ๒๓๒๙ <u>1787</u> ๒๓๓๐ <u>1788</u> ๒๓๓๑ <u>1789</u> ๒๓๓๒	หญิงจีน-นางมุก) ปราบรัฐปัตตานีได้ป็นใหญ่พญาตานีเข้ากรุงเทพฯ • สยามกับอังกฤษเผชิญหน้ากันครั้งแรกจากเหตุเมืองไทรบุรี (เคดาห์ในมาเลเซีย) • แพลและเรียบเรียงพงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช • รบพม่าที่ท่าดินแดง ชับไล่พม่าสำเร็จ • รัชกาลที่ ๑ มีพระราชนิพนธ์กลอนเพลงยาวนิราศรบพม่าที่ท่าดินแดง • สุนทรภู่เกิดวันจันทร์ที่ ๒๖ มิถุนายน ที่วังหลัง ฝั่งธนบุรี • ทูตโปรตุเกสเดินทางมาถึงกรุงเทพฯ • พระองค์เจ้าชายทับ (ร.๓) ประสูติ (โอรส ร.๒) • ครุมีแซกเกิดราวปีนี้ • กรมพระราชวังบวรฯ วังหน้า ยกทัพรบพม่าที่เมืองลำปางและป่าซาง อัญเชิญพระพุทธสิหิงค์ลงมากรุงเทพฯ • ตีเมืองทวาย ไม่ได้เมือง • พระยาตรังแต่งโคลงนิราศตามเสด็จลำน้ำน้อย • สังคายนาพระไตรปิฎก
---	---	--

• กองทัพฝรั่งเศสฟื้นตัวและเริ่มขยายอำนาจอีกครั้ง ภายใต้การนำของนโปเลียน โบนาปาร์ต มีเป้าหมายอยู่ที่อังกฤษ มหาอำนาจทางทะเล • อังกฤษยึดศรีลังกา และมะละกา (ในมาเลเซีย) อาณานิคมของฮอลันดา เพื่อรับมือฝรั่งเศส • อังกฤษเริ่มส่งออกเหล็ก สินค้าหลักของการปฏิวัติอุตสาหกรรมขั้นต่อไป • โรงงานในอังกฤษเริ่มใช้พลังงานไอน้ำในอุตสาหกรรมสิ่งทอ (ผ้าฝ้าย) เหมืองแร่และโรงงานน้ำตาล • เหนียวินไอซ์ตั้งราชวงศ์เหนียวินสถาปนาตนเองขึ้นเป็นกษัตริย์ยาหลง รวมเวียดนามเหนือใต้ ตั้งราชธานีที่เมืองเว้	<u>1790</u> ๒๓๓๓	• ๑๑ ธันวาคม พระองค์เจ้าชายวาสุกรีประสูติ (โอรสรัชกาลที่ ๑) ต่อมาคือสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
	<u>1791</u> ๒๓๓๔	• สงครามกู้เอกราชของปัตตานี
	<u>1793</u> ๒๓๓๖	• ยกทัพไปตีเมืองพม่า ไม่สำเร็จ • เริ่มปฏิสังขรณ์วัดโพธิ์
	<u>1795</u> ๒๓๓๘	
	<u>1797</u> ๒๓๔๐	• พระราชินีพินธิบทุละครรามเกียรติ์
	<u>1799</u> ๒๓๔๒	• พม่าตีเชียงใหม่ไม่สำเร็จ ไทยได้ยันต์อุบากอง
	<u>1800</u> ๒๓๔๓	
	<u>1801</u> ๒๓๔๔	• ปฏิสังขรณ์วัดโพธิ์เสร็จ โปรดให้มีงานฉลอง แล้วถวายนามวัดพระเชตุพนฯ
	<u>1802</u> ๒๓๔๕	• ท้าพม่ายกมาล้อมเมืองเชียงใหม่อีก • เจ้าพระยาพระคลัง (หน) แปลและเรียบเรียงสามก๊ก

• อังกฤษคืนมะละกาให้ฮอลันดาหลังทำสัญญาสงบศึกชั่วคราวกับฝรั่งเศส • นโปเลียนสถาปนาตนเองขึ้นเป็นกษัตริย์ฝรั่งเศส • ปีนังตกเป็นของอังกฤษ • อังกฤษมีโรงงานทอผ้าฝ้ายขนาดใหญ่ รวมแรงงานในโรงงานทั้งหมดกว่า ๙๐,๐๐๐ คน • ติดตั้งตะเกียงแก๊สตามท้องถนนในลอนดอน • โรเบิร์ต ฟูลตัน ชาวอเมริกันสร้างเรือกลไฟลำแรก	1804 ๒๓๔๗ 1805 ๒๓๔๘ 1806 ๒๓๔๙	• พระธรรมปริชา (แก้ว) แต่งหนังสือไตรภูมิโลกวินิจฉัย • ชำระกฎหมายตราสามดวง • เจ้าฟ้าชายมงกุฎ (ร.๔) ประสูติ (ไอรส ร.๒) • เจ้าพระยาพระคลัง (หน) อสังกรรม • กรมพระราชวังหลังทวงยศ • สุนทรภู่ได้เป็นมหาดเล็กของพระองค์เจ้าปฐมวงศ์ (ลูกเชอในกรมพระราชวังหลัง) ขณะผนวชอยู่วัดระฆังฯ • นายมีแต่งนิราศถลาง
	1807 ๒๓๕๐	• สุนทรภู่ (อายุ ๒๑ ปี) ไปหาบิดาที่บวชอยู่บ้านกร่ำ เมืองแกลง (จังหวัดระยอง) แต่งนิราศเมืองแกลง ตอนปลายไปตามเสด็จพระองค์เจ้าปฐมวงศ์ไปนมัสการพระบาท เมืองสระบุรี แต่งนิราศพระบาท
	1808 ๒๓๕๑	• เจ้าฟ้าชายจุฑามณี (พระปิ่นเกล้าฯ) ประสูติ (ไอรส ร.๒) • บัตตานีพ่ายแพ้ในสงครามกู้เอกราชและถูกแบ่งเป็น ๗ หัวเมือง
	1809 ๒๓๕๒	• พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ (ร.๑) สวรรคต • พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (ร.๒) ขึ้นครองราชย์

• อังกฤษได้เมืองยะโฮร์ (มาเลเซีย) • อังกฤษยึดดินแดนของฮอลันดาในชวาและสุมาตรา เพื่อกีดกันมิให้ฝรั่งเศสใช้เป็นฐาน (สแตมฟอร์ดรัมเฟล เป็นข้าหลวงดูแลชวา) • ฝรั่งเศสเริ่มใช้เครื่องจักรไอน้ำในอุตสาหกรรมสิ่งทอ • ลินยุคินโปเลียน • จอร์จ สตีเฟนสัน สร้างหัวรถจักรไอน้ำ	<u>1811</u> ๒๓๕๔ <u>1813</u> ๒๓๕๖ <u>1814</u> ๒๓๕๗ <u>1815</u> ๒๓๕๘	ทรงเป็นกวี จึงมีพระราชนิพนธ์จำนวนมาก เช่น รามเกียรติ์ อีเหนา ดาหลัง ฯลฯ และบทละครนอกอีกหลายเรื่อง เช่น ไชยเชษฐ์ มณีพิไชย คาวี สังข์ทอง ไกรทอง ฯลฯ และเสภาขุนช้างขุนแผน • พม่าตีเมืองถลาง (ภูเก็ต) ไม่ได้เมือง มีกวีตามเสด็จไปสงคราม แล้วแต่งนิราศคือ นิราศหริณแตงนิราศนรินทร์ พระยาตรังแต่งนิราศถลาง • สุนทรภู่ (อายุ ๒๓ ปี) เข้ารับราชการในวังหลวง ได้รับพระราชทานบ้านหลวงเป็น “เรือนแพ” อยู่ท่าช้างวังหลวง เล่ากันว่าช่วงนี้แต่งสิ่งให้ไกรภพ (ตอนต้น) แต่งเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงาม ฯลฯ • อิน-จัน แผลสยามรายแรกของโลก ถือกำเนิด • พระองค์เจ้าชายทับ (ร.๓) ได้รับสถาปนาเป็นกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ • ส่งสมณทูตไปลังกา ผ่านเกาะนิโคบาร์ (นาคาวรี) • “มอญใหม่” เข้ามาพึ่งสยาม
---	---	--

ฝรั่งเศสเริ่มกลับมาสืบบาทาในอุษาคเนย์	1817 ๒๓๖๐	- ใช้ธงช้าง มีรูปช้างเผือกในวงจักรบนพื้นสีแดง - นายมีแดงนิราศเดือน
อังกฤษ (สแตมฟอร์ด รัมเฟล) ยึดสิงคโปร์เป็นศูนย์กลางการค้าทางทะเล	1819 ๒๓๖๒	น้ำท่วมครั้งใหญ่ในกรุงเทพฯ
	1820 ๒๓๖๓	อหิวาตกโรคระบาดครั้งใหญ่
	1821 ๒๓๖๔	เจ้าพระยานครศรีธรรมราชตีได้เมืองไทรบุรี
สตีเฟนสันสร้างสะพานรางรถไฟด้วยเหล็ก สายสตอกโฮล์ม-ตาริงตันเป็นสายแรกของโลก	1822 ๒๓๖๕	จอห์น ครอว์เฟิร์ด (อังกฤษ) เข้ามากรุงเทพฯ เจราเมืองเมืองไทรบุรีและภาษีอากร
- อังกฤษรบพม่าครั้งแรก ตีได้เมืองย่างกุ้ง เมะตะมะ ทวาย มะริด - ฮอลันดาทำสัญญายกมะละกาให้อังกฤษ - สนธิสัญญาลอนดอน (อังกฤษกับฮอลันดา) กำหนดพรมแดนมลายู สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย - ดินแดนในอินโดนีเซียอยู่ใต้การปกครองของฮอลันดาโดยตรง ชาวอินโดนีเซียต่อต้านฮอลันดาเสมอมา นับแต่ช่วงก่อนหน้า	1824 ๒๓๖๗	- เจ้าฟ้ามงกุฎ (ร.๔) ทรงผนวช - พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า (ร.๒) สวรรคต - พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ เป็นรัชกาลที่ ๓ ให้กองสอดแนมติดตามข่าวสงครามอังกฤษรบพม่า ทรงเป็นกวีมาแต่รัชกาลที่ ๒ (ร่วมสมัยสุนทรภู่) มีพระราชนิพนธ์จำนวนหนึ่ง เช่น บทละคร และเพลงยาว ฯลฯ สุนทรภู่ (อายุ ๓๘ ปี) ออกบวช - โรเบิร์ต ฮันเตอร์ พ่อค้าอังกฤษเข้ามาถึงสยาม - ครูมีแขกได้ชื่อว่า “เปาทยอดลอยล้นบรรเลงลือ”

• อังกฤษยึดเมืองหงสาวดี และเมืองแปร ในพม่าเหนือ พม่ายอมสงบศึก เสียดินแดนด้านยะไข่ลง มาตอนล่างทั้งหมดกับดินแดนด้านตะนาวศรี	<u>1825</u> ๒๓๖๘	• ร้อยเอกเฮนรี เบอร์นี เดินทางด้วยเรือกลไฟมาถึงกรุงเทพฯ
	<u>1826</u> ๒๓๖๙	• รัชกาลที่ ๓ ทรงลงพระนามในสนธิสัญญาการค้ากับอังกฤษ ชื่อสนธิสัญญาเบอร์นี • เจ้าอนุวงศ์ยกทัพมากวาดครัวเมืองนครราชสีมาขึ้นไปเวียงจันทน์ สู้รบที่ (ไม่) ชัดขวาง • สยามยกทัพไปตีเมืองเวียงจันทน์
	<u>1827</u> ๒๓๗๐	• สยามตีได้เมืองเวียงจันทน์แล้วเผา
	<u>1828</u> ๒๓๗๑	• คณะมิชชันนารีโปรเตสแตนต์อเมริกันคณะแรกเข้ามาสยาม • เริ่มก่อพระสมุทระเจดีย์ เมืองสมุทรปราการ • สุนทรภู่ (อายุ ๔๒ ปี) หุดงค์ไปอยุธยา แต่งนิราศภูเขาทอง
• จอร์จ สตีเฟนสัน สร้างหัวรถจักรไอน้ำ ชื่อ Rocket	<u>1829</u> ๒๓๗๒	• สุนทรภู่ (อายุ ๔๓ ปี) แต่งเพลงยาวถวายโอวาท ถวายเจ้าฟ้ากลางกับเจ้าฟ้าปิ๋ว ลูกศิษย์
• เริ่มเกิดอุตุตสาหกรรมสิ่งทอขึ้นในฝรั่งเศส • เปิดเส้นทางเดินเรือกลไฟข้ามมหาสมุทรแอตแลนติก	<u>1830</u> ๒๓๗๓	• คณะมิชชันนารีคาทอลิก มีสังฆราช ปาลเลอกัวซ์เข้ามาถึงกรุงเทพฯ
• ไมเคิล ฟาราเดย์ ประดิษฐ์เครื่องไดนาโมเป็นเครื่องกำเนิดไฟฟ้าเครื่องแรก	<u>1831</u> ๒๓๗๔	• น้ำท่วมใหญ่ที่กรุงเทพฯ • สงครามกู้เอกราชของปัตตานี • สุนทรภู่ (อายุ ๔๕ ปี) ไป

• ห้างสรรพสินค้าแห่งแรกเปิดในลอนดอน		เพชรบุรี แต่งนิราศเมืองเพชร
• ทางรถไฟสายแรกในฝรั่งเศสเริ่มบรรทุกผู้โดยสารเป็นครั้งแรก หลังจากเปิดใช้ใน ค.ศ. ๑๘๒๘	<u>1832</u> ๒๓๗๕	• สุนทรภู่ (อายุ ๔๖ ปี) แต่งนิราศวัดเจ้าฟ้า และแต่งนิราศพระแท่น • เอ็ดมันด์ รอเบิร์ต ทูตอเมริกัน มาถึงกรุงเทพฯ • ปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่วัดพระเชตุพนฯ โปรดให้ระดมกวักแ่งโคลงภาพคนต่างภาษาประดับไว้ที่ศาลาราย
• วิศวกรชาวอังกฤษประดิษฐ์ยานพาหนะพลังไอน้ำบรรทุกผู้โดยสารเป็นครั้งแรก	<u>1833</u> ๒๓๗๖	• รัชกาลที่ ๓ ทำสนธิสัญญากับสหรัฐอเมริกา • สุนทรภู่ (อายุ ๔๗ ปี) อาจเริ่มแต่งพระอภัยมณีในช่วงเวลานี้ • สยามรบกับเวียดนามแย่งเมืองเวียงจันทน์ • นายมีแต่งเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติรัชกาลที่ ๓
• ยกเลิกการค้าฝูกซาดของจีนกับบริษัทยี่สิบอินเดียของอังกฤษ จีนและอังกฤษเริ่มปะทะกัน	<u>1834</u> ๒๓๗๗	
• สร้างทางรถไฟสายแรกในเยอรมนี ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดอุตสาหกรรมในประเทศนี้ • เริ่มใช้ก๊าซธรรมชาติเป็นเชื้อเพลิงในการปรุงอาหาร	<u>1835</u> ๒๓๗๘	• ๑๘ กรกฎาคม หมอบรัดเลย์เข้ามาถึงกรุงเทพฯ • สุนทรภู่ (อายุ ๔๘ ปี) แต่งนิราศอิเหนา ถวายพระองค์เจ้าลักขณานุคุณ
	<u>1836</u> ๒๓๗๙	• สุนทรภู่ (อายุ ๕๐ ปี) ไปเมืองสุพรรณบุรี แต่งนิราศสุพรรณ

• วันที่ ๒๐ มิถุนายน พระนาง เจ้าวิคตอเรีย ขึ้นครองราชย์ที่ อังกฤษ • วิลเลียม ดูก และชาร์ลส์ วีทสโตน ชาวอังกฤษปรับปรุงการส่งโทรเลขโดยกระแสไฟฟ้า • เรือโดยสารพลังไอน้ำขนาดใหญ่ใช้เวลา ๑๕ วัน เดินทางจากบริสตันในอังกฤษถึงนิวยอร์ก • Kirkpatrick Macmillan ชาวสกอต สร้างจักรยานคันแรกของโลก	1837 ๒๓๘๐ 1838 ๒๓๘๑ 1839 ๒๓๘๒	• สยามมีเรือกำปั่นใบอย่างฝรั่งลำแรกที่ต่อโดยคนไทย คือหลวงนายประสิทธิ์ (ต่อมาคือสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์) ชื่อเรือ Ariel (เรือแก้วกลวงสมุทร) ขนาด ๑๑๐ ตัน มีอาวุธปืนใหญ่ ๖ กระบอก • สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ และคณะแต่งโคลงภาพคนต่างภาษาโคลงกฤษีตัดตน ร่ายและโคลงบานแพนก จารึกวัดโพธิ์ • นายมีแตงนิราศพระแท่นดงรัง • สถาปนาวัดเทพธิดาราม เถลิงพระเกียรติ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าหญิงวิลาส พระราชธิดาองค์ใหญ่ใกล้ชิด ภายหลังได้ทรงกรมเป็น “กรมหมื่นอภัยสรสุตาเทพ” แล้วทรงอุปการะสุนทรภู่ • สุนทรภู่ (อายุ ๕๑ ปี) แต่งเรื่องพระอภัยมณี ที่ค้างอยู่ • แรกตั้งเครื่องพิมพ์หนังสือไทย • หมอบรัดเลย์ผ่าตัดครั้งแรก • หมอบรัดเลย์ปลูกฝั่ป้องกันไข้ทรพิษสำเร็จ • แยกไพร่เรือออกเป็น ๔ เขต • สุนทรภู่ (อายุ ๕๑ ปี) เริ่มแต่งกาพย์เรื่องพระชัยสุริยา • สร้างวัดเทพธิดารามเสร็จ รัชกาลที่ ๓ เสด็จพระราชดำเนินทรงผูกพัทธสีมา • บรัดเลย์และมิชชันนารีคณะแป
--	---	--

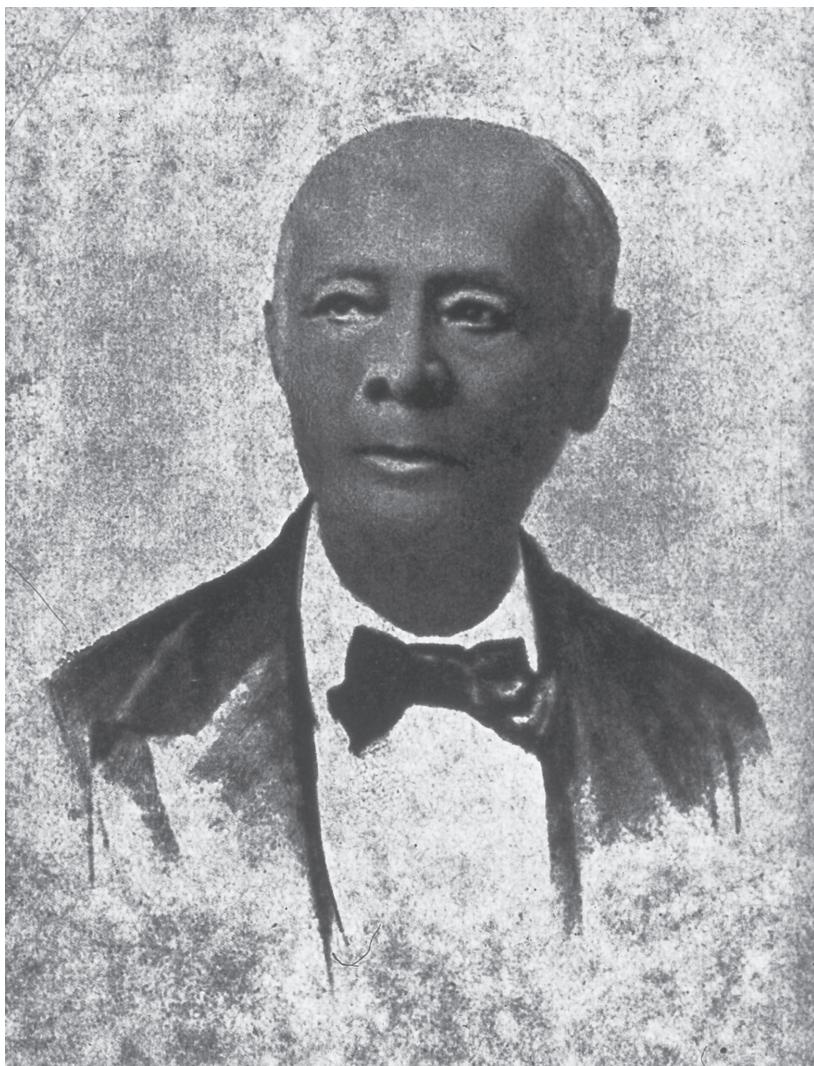
• “สงครามฝิ่น” ระหว่างจีนและอังกฤษ • เริ่มการปฏิวัติอุตสาหกรรมช่วงที่ ๒ ในอังกฤษ เปลี่ยนจากอุตสาหกรรมเบา เช่น ผ้าฝ้าย เป็นอุตสาหกรรมหนัก เช่น เหล็ก ถ่านหิน • นิวซีแลนด์ตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ	1840 ๒๓๘๓	ติสต์จากสหรัฐอเมริกาได้ตั้งโรงพิมพ์และจัดพิมพ์หนังสือด้วยพิมพ์ภาษาไทย • สุนทรภู่ (อายุ ๕๔ ปี) แต่งเรื่องสิงห์ไกรภพ
	1841 ๒๓๘๔	• สุนทรภู่ (อายุ ๕๕ ปี) ไปพระประธม (นครชัยศรี) แต่งนิราศพระประธม • หมอคัสเวล มิซชันนารีอเมริกัน ได้เป็นครูสอนภาษาอังกฤษถวายเจ้าฟ้ามงกุฎ (ร.๔) ขณะทรงผนวช
• จีนยอมแพ้ในสงครามฝิ่น ให้อังกฤษเช่าฮ่องกง • เจมส์ บรัก (จากอังกฤษ) ปกครองชาววก (มาเลเซีย) • พระนางวิคตอเรียโดยสารรถไฟครั้งแรกจากพระราชวังวินเซอร์ไปยังลอนดอน	1842 ๒๓๘๕	• สุนทรภู่ (อายุ ๕๖ ปี) แต่งรำพันพิลาป แล้วลาสิกขา ไปอยู่กับเจ้าฟ้าน้อย (พระปิ่นเกล้าฯ) ที่พระราชวังเดิม
• ชาวเมารีปฏิวัติต่อต้านอำนาจของอังกฤษในนิวซีแลนด์ • ตั้งสำนักโบราณคดีแห่งอังกฤษ (Royal Archaeological Institute of Great Britain and Ireland)	1843 ๒๓๘๖	• พิมพ์ สัพพะ พะจะนะ พาสาไท หรือ พจนานุกรมภาษาไทยของสังฆราชปาลเลอกัวซ์ ที่ฝรั่งเศส • พวกมิชชันนารีเริ่มทำปฏิทินครั้งแรก • สยามแยกปะลิสออกจากไทรบุรี

- จีนและสหรัฐอเมริกาลงนามสนธิสัญญาพันธไมตรีและการค้าฉบับแรก - เปิดใช้รหัสมอส์เป็นครั้งแรกระหว่างบัลติมอร์และวอชิงตัน	<u>1844</u> ๒๓๘๗	- หมอบรัดเลย์ออกหนังสือบางกอกกริเกอร์เดอร์ - นายมีแตงนิราศสุพรรณบุรี
คาลล์ มาร์คและเฟเดริก แองเกิลส์ ตีพิมพ์หนังสือ “Communist Manifesto”	<u>1848</u> ๒๓๙๑	
- เกิด “กบฏไท่ผิง” ล้มราชวงศ์แมนจูในจีน - อังกฤษเริ่มใช้เครื่องจักรไอน้ำขับเคลื่อนหัวรถจักรและเรือเดินสมุทร	<u>1850</u> ๒๓๙๓	
	<u>1851</u> ๒๓๙๔	- พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ (ร.๓) สวรรคต - พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.๔) เสด็จขึ้นครองราชย์ - เจ้าฟ้าจุฑามณีขึ้นครองราชย์เป็นพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว กษัตริย์องค์ที่สอง - รัชกาลที่ ๔ ทรงตั้งโรงอักษรพิมพ์การขึ้นในพระบรมมหาราชวังให้มีฐานะเป็น “โรงพิมพ์หลวง” - สุนทรภู่เป็นพระสุนทรโวหาร อาลักษณ์ในกรมพระราชวังบวรฯ - ครูมีแขกได้เป็นพระประดิษฐไพเราะในยุคนั้น - เซอร์เจมส์ บรัก ราชทูตอังกฤษกลับประเทศ เพราะเจรจาทำสนธิสัญญาใหม่ไม่สำเร็จ - เริ่มขุดคลองผดุงกรุงเกษม แล้วเสร็จปี ๒๓๙๕ และคลองในปี

	๒๓๓๗ • แก้ประเพณีเข้าเฝ้า ให้ข้าราชการสวมเสื้อ • ตั้งกองทหารหน้า และกองทหารรักษาพระองค์ แต่งกายและฝึกอย่างยุโรป โดยมีนายร้อยเอกอิมเปย์ทหารอังกฤษเป็นผู้ฝึก • ธงชาติ ใช้ธงสีแดงรูปช้างเผือก 1852 ๒๓๙๕ • ถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว • ห้ามมิให้ชายฉกรรจ์อายุระหว่าง ๒๔-๗๐ ปี บวชพระ บวชเณร หนีเกณฑ์ทหาร • กรมหลวงวงศาธิราชสนิทเป็นแม่ทัพ ไปรบเชียงตุงเพื่อรักษาเมืองเชียงรุ่ง • คณะสงฆ์สยามไปลังกา • สร้างป้อมปิดปัจจามิตร และป้อมปิดปัจจนึก	1853 ๒๓๙๖ • คณะทูตบรรณาการ (จัมก้อง) จากสยามส่งไปจีนเป็นครั้งสุดท้าย • กองทัพกรมหลวงวงศาธิราชสนิทยกทัพกลับจากเชียงตุง มาขัดตาทัพทางภาคเหนือ • สร้างวังสระปทุมและวัดปทุมคงคา • รัชกาลที่ ๔ โปรดให้บูรณปฏิสังขรณ์พระปฐมเจดีย์ • พระนางเธอฯ รำเพยภมราภิรมย์ประสูติเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ • ได้พระวิมลรัตนกรินี ช้างพังเผือกตรี • รัชกาลที่ ๔ โปรดให้ราษฎรที่มีทุกข์ร้อน ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกา และโปรดช่วยพิจารณาความ
• เกิดสงครามระหว่างพม่ากับอังกฤษครั้งที่ ๒ ได้มณฑลยะลีย์ • เริ่มยุคจักรวรรดิครั้งที่ ๒ ในฝรั่งเศส เข้าสู่ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมของฝรั่งเศส		
• พม่าและอังกฤษลงนามสงบศึก • อินเดียเริ่มวางระบบโทรเลข		

สุนทรภู่ ๖๕

เกิดวังหลัง ผู้ที่ “บอบบอ”
มาจากกะเหรี่ยง มีชื่อในภาษาไทยว่า
บ่น

หมอลม (เจ้าของโรงพิมพ์ที่บางคอแหลม) ผู้พิมพ์พระอภัยมณีของสุนทรภู่ออก
จำหน่ายครั้งแรกในกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๓ ตีพิมพ์ในรัชกาลที่ ๕ พิมพ์ขาย
คราวละเล่มสมุดไทย เรียกราคาเล่มละสลึง (๒๕ สตางค์)

ลำดับเหตุการณ์สำคัญ

“ภายนอก-ภายใน”กรุงสยาม

ในช่วงชีวิต“สุนทรภู่” เรียนรู้เท่าทันโลก

ภายนอก	ค.ศ.	ภายใน
	พ.ศ.	
- อังกฤษเริ่มแผ่อำนาจคุกคามพื้นที่ของชมพูทวีป แล้วเรียกชื่อใหม่ว่าอินเดีย ตั้งเมืองทำในอินเดีย ๓ แห่ง คือ มัทราส (๒๑๘๒) บอมเบย์ (๒๒๐๔) กัลกัตตา (เบงกอล-๒๒๒๒) เมื่อยึดกัลกัตตาได้เบ็ดเสร็จ ก็นับเป็นจุดเริ่มจักรวรรดินิยมอังกฤษในอินเดีย แล้วออกแสวงหาเมืองท่าใหม่ เช่น ปีนัง สิงคโปร์ - พม่ายกมาตีกรุงศรีอยุธยา	1767 ๒๓๑๐	- อยู่ในยุคกรุงศรีอยุธยา ตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (๒๑๗๒-๒๑๙๙) จนถึงปลายแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ (๒๒๗๕-๒๓๐๑) - หลวงยกกระบัตร (ทองด้วง) รัชการอยู่อัมพวา เมืองสมุทรสงคราม ต่อไปได้เป็นรัชกาลที่ ๑ ๒๔ กุมภาพันธ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (พระนามเดิม จิม) พระราชสมภพเมื่อวันขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๔ ปีชุน จ.ศ. ๑๑๒๙ ขณะนั้นพระราชบิดาทรงดำรงตำแหน่งหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรี มีนิวาสสถานอยู่บ้านอัมพวา เมืองสมุทรสงคราม - ครั้นพระราชบิดาเสด็จมามีบรรพการในสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ก็ย้ายมาอยู่ตอนใต้วัดระฆัง บริเวณที่เป็นกรมอุทการเรือทุกวันนี้ เริ่มศึกษาที่สำนักวัดบางหัวใหญ่ - กรุงศรีอยุธยาแตก เมื่อวันสงกรานต์ เดือนเมษายน พระเจ้าตากสร้างกรุงธนบุรี แล้วมีพระราชนิพนธ์

◦ เจมส์ วัตต์พัฒนาเครื่องจักรไอน้ำ เป็นต้นแบบที่ผลิตรายจำหน่ายอย่างแพร่หลาย ◦ เริ่มสงครามประกาศอิสรภาพในอเมริกา มีเรือปืน ใช้เป็นครั้งแรก	1775 ๒๓๑๘	เรื่องรามเกียรติ์ ในยุคนี้มีหนังสือวรรณคดีหลายเรื่องคือ ลิลิตเพชรมงกุฎ อิเหนาคำฉันท์ ไคลยขอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน และนิทานกลอนเรื่องปาวีจิตกุมาร กับพระโพธิสัตว์โศกสามพัน ฯลฯ
◦ สหรัฐอเมริกาประกาศอิสรภาพ	1776 ๒๓๑๙	◦ พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดให้เจ้าพระยาสุรสีห์ยกทัพไปขับไล่พม่าจากเมืองเชียงใหม่ ได้เมืองเชียงใหม่คืน เป็นสงครามไทย-พม่าครั้งสุดท้ายในสมัยธนบุรี
◦ เซอร์เจมส์ คุก พบหมู่เกาะฮาวาย	1778 ๒๓๒๑	◦ สงครามกรุงธนบุรีกับกรุงศรีสัตนาคนหุต ได้เวียงจันทน์ หลวงพระบาง หัวเมืองขึ้นทั้งปวง แล้วอัญเชิญพระแก้วมรกตจากเวียงจันทน์มาธนบุรีประดิษฐานที่วัดอรุณฯ
◦ ทศวรรษนี้เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมในอังกฤษเป็นประเทศแรก ใช้เครื่องจักรไอน้ำแทนแรงงานคน สัตว์เปลี่ยนจากผลิตที่บ้านสู่โรงงานเพื่อป้อนตลาด	1780s ๒๓๒๓	◦ กรุงกัมพูชาเกิดเป็นจลาจลการเมืองภายในราชสำนัก พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดให้เจ้าพระยาจักรี (ร.๑) ยกทัพไปจัดการให้ราบคาบ
◦ พระเจ้าปดุง (โบดอพญา Bodawpaya) เสวยราชย์เป็นกษัตริย์	1782 ๒๓๒๕	◦ เกิดเหตุจลาจลขึ้นในกรุงธนบุรี เจ้าพระยาจักรียกทัพจากกัมพูชาเพื่อปราบจลาจลในกรุง

พม่า (ราชวงศ์คองหงษา/ราชวงศ์คองบอง) แล้วเริ่มแผ่อำนาจทุกทิศทาง		ธนบุรี สำเร็จโทษประหารชีวิตพระเจ้าตาก แล้วปราบดาภิเษกเป็นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ย้ายราชธานีจากธนบุรีมากรุงเทพฯ แล้วมีพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ อุนรุท ฯลฯ ในยุคนี้นี้มีวรรณคดีหลายเรื่อง เช่น กากี สามก๊ก ราชธาธิราช ฯลฯ • สถาปนาเจ้าพระยาสุรสีห์ (บุญมา) พระอนุชาเป็นกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท (วังหน้า) • สถาปนาพระยาสุริยอภัย (ทองอิน) เป็นกรมพระราชวังบวรสถานพิมุข (วังหลัง) พระราชทานที่ตั้งวังหลังอยู่ปากคลองบางกอกน้อย ฝั่งกรุงธนบุรี • มารดาสุนทรภู่รับราชการเป็น “แม่นม” ในวังหลัง
• พระราชบัญญัติอินเดีย ทำให้ อังกฤษครอบครองอินเดีย	1783 ๒๓๒๖	• “โล่ที่ทำวัง” สร้างกรุงเทพฯ ให้ย้ายคนจีนไปอยู่ลำเพ็ง แล้วสร้างพระบรมมหาราชวังขึ้นที่นั่น
• พม่าเผชิญหน้ากับอังกฤษครั้งแรก จากเหตุชายแดนยะไข่ • เหวงวียนไอซ์ผู้ปกครองเวียดนามใต้ ขอความช่วยเหลือจากกรุงเทพฯ ไปรบกับฝ่ายเตย๋เซินจนยึดไซ่ง่อนไว้ได้ • อังกฤษตั้งสมาคมเอเชียติกที่อินเดีย	1784 ๒๓๒๗	• อัญเชิญพระแก้วมรกตจากวัดอรุณฯ ไปประดิษฐานในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม • ยกทัพไปช่วยเหวงวียนไอซ์ตีไซ่ง่อน
• พม่ายกทัพ ๙ ทิศทางมุ้งตีกรุงเทพฯ • อุตสาหกรรมสิ่งทอฝ้ายในอังกฤษ	1785 ๒๓๒๘	• สมโภชพระนครกรุงรัตนโกสินทร์ • สงครามเก้าทัพ รบพม่าที่ลัดทญี่กับทางมลายู ชนะที่ถลาง (คุณหญิงจัน-นางมุก) ปราบรัฐปัตตานี

พัฒนาสู่ระบบโรงงาน • ฟรานซิส ไกล์ (ข้าราชการอังกฤษ) เจรจาเช่าเกาะปีนัง (เกาะหมาก/เคดาห์) จากสุลต่านไทรบุรี • เหวียนไฮ้อืขอความช่วยเหลือจากฝรั่งเศส (พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔) เพื่อต่อสู้กับฝ่ายเตยเฮิน โดยแลกกับการทำสัญญาให้ตั้งกองทหารฝรั่งเศสที่ดำหนิงและเกาะโลน ๑๗๘๗ • ราชวงศ์ชิงของจีนแผ่อำนาจเข้าเวียดนาม • ปฏิวัติฝรั่งเศส เกิดความวุ่นวายขึ้นภายใน เป็นผลให้ตัดขาดการค้ากับดินแดนโพ้นทะเล • จอร์จ วอชิงตัน เป็นประธานาธิบดีคนแรกของสหรัฐอเมริกา	1786 ๒๓๒๔ 1787 ๒๓๓๐ 1788 ๒๓๓๑ 1789 ๒๓๓๒	ได้เป็นใหญ่พญาตานเข้ากรุงเทพฯ • สยามกับอังกฤษเผชิญหน้ากันครั้งแรกจากเหตุเมืองไทรบุรี (เคดาห์ในมาเลเซีย) • แพลและเรียบเรียงพงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช • รบพม่าที่ท่าดินแดง ขับไล่พม่าสำเร็จ • รัชกาลที่ ๑ มีพระราชนิพนธ์กลอนเพลงยาวนิราศรบพม่าที่ท่าดินแดง • สุนทรภู่เกิดวันจันทร์ที่ ๒๖ มิถุนายน ที่วังหลัง ฝั่งธนบุรี • ทูตโปรตุเกสเดินทางมาถึงกรุงเทพฯ • พระองค์เจ้าชายทับ (ร.๓) ประสูติ (โอรส ร.๒) • ครุมีแขกเกิดราวปีนี้ • กรมพระราชวังบวรฯ วังหน้า ยกทัพรบพม่าที่เมืองลำปางและป่าซาง อัญเชิญพระพุทธรูปหิรัญคัลมากรุงเทพฯ • ตีเมืองทวาย ไม่ได้เมือง • พระยาตรังแต่งโคลงนิราศตามเสด็จลำน้ำน้อย • สังคายนาพระไตรปิฎก
---	---	--

• กองทัพฝรั่งเศสพินตัวและเริ่มขยายอำนาจอีกครั้ง ภายใต้การนำของนโปเลียน โบนาปาร์ต มีเป้าหมายอยู่ที่อังกฤษ มหาอำนาจทางทะเล • อังกฤษยึดศรีลังกา และมะละกา (ในมาเลเซีย) อาณานิคมของฮอลันดา เพื่อรับมือฝรั่งเศส • อังกฤษเริ่มส่งออกเหล็ก สินค้าหลักของการปฏิวัติอุตสาหกรรมขั้นต่อไป • โรงงานในอังกฤษเริ่มใช้พลังงานไอน้ำในอุตสาหกรรมสิ่งทอ (ผ้าฝ้าย) เหมือนแร่และโรงงานน้ำตาล • เหวเวียนไอซ์ตั้งราชวงศ์เหวเวียน สถาปนาตนเองขึ้นเป็นกษัตริย์ยาลองรวมเวียดนามเหนือใต้ ตั้งราชธานีที่	1790 ๒๓๓๓	• ๑๑ ธันวาคม พระองค์เจ้าชายวาสุกรีประสูติ (โอรสรัชกาลที่ ๑) ต่อมาคือสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
	1791 ๒๓๓๔	• สงครามกบฏเอกราชของปัตตานี
	1793 ๒๓๓๖	• ยกทัพไปตีเมืองพม่า ไม่สำเร็จ • เริ่มปฏิสังขรณ์วัดโพธิ์
	1795 ๒๓๓๘	
	1797 ๒๓๔๐	• พระราชนิพนธ์บทละครรวมเกียรติ
	1799 ๒๓๔๒	• พม่าตีเชียงใหม่ไม่สำเร็จ ไทยได้ยึดอุบากอง
	1800 ๒๓๔๓	
	1801 ๒๓๔๔	• ปฏิสังขรณ์วัดโพธิ์เสร็จ โปรดให้มีงานฉลอง แล้วถวายนามวัดพระเชตุพนฯ
	1802 ๒๓๔๕	• ท้าพม่ายกมาล้อมเมืองเชียงใหม่อีก • เจ้าพระยาพระคลัง (หน) แปลและเรียบเรียงสามก๊ก

เมืองเว้		• พระธรรมปริชา (แก้ว) แต่งหนังสือ ไตรภูมิโลกวินิจัย
• อังกฤษคืนมะละกาให้ฮอลันดา หลังทำสัญญาสงบศึกชั่วคราวกับ ฝรั่งเศส	1804 ๒๓๔๗	• ชำระกฎหมายตราสามดวง • เจ้าฟ้าชายมงกุฎ (ร.๔) ประสูติ (โอรส ร.๒)
• นโปเลียนสถาปนาตนเองขึ้นเป็น กษัตริย์ฝรั่งเศส	1805 ๒๓๔๘	• เจ้าพระยาพระคลัง (หน) อลัญ กรรรม
• ปีนังตกเป็นของอังกฤษ	1806 ๒๓๔๙	• กรมพระราชวังหลังทิวศด • สุนทรภู่ได้เป็นมหาดเล็กของ พระองค์เจ้าปฐมวงศ์ (ลูกเธอ ในกรมพระราชวังหลัง) ขณะ ผนวชอยู่วัดระฆังฯ • นายมีแต่งนิราศดลาง
• อังกฤษมีโรงงานทอผ้าฝ้ายขนาดใหญ่ รวมแรงงานในโรงงานทั้งหมด กว่า ๙๐,๐๐๐ คน	1807 ๒๓๕๐	• สุนทรภู่ (อายุ ๒๑ ปี) ไปหา บิดาที่บวชอยู่บ้านกรัว เมือง แกลง (จังหวัดระยอง) แต่ง นิราศเมืองแกลง ตอนปลายปี ตามเสด็จพระองค์เจ้าปฐมวงศ์ ไปนมัสการพระบาท เมืองสระบุรี แต่งนิราศพระบาท
• ติดตั้งตะเกียงแก๊สตามท้องถนน ในลอนดอน • โรเบิร์ต ฟูลตัน ชาวอเมริกันสร้าง เรือกลไฟลำแรก	1808 ๒๓๕๑	• เจ้าฟ้าชายจุฑามณี (พระปิ่นเกล้าฯ) ประสูติ (โอรส ร.๒) • ปัตตานีพ่ายแพ้ในสงครามกู้เอกราชและถูกแบ่งเป็น ๗ หัวเมือง
	1809 ๒๓๕๒	• พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ (ร.๑) สวรรคต • พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (ร.๒) ขึ้นครองราชย์

• อังกฤษได้เมืองยะโฮร์ (มาเลเซีย) • อังกฤษยึดดินแดนของฮอลันดาในชวาและสุมาตรา เพื่อกีดกันมิให้ฝรั่งเศสใช้เป็นฐาน (สแตมฟอร์ดรัมเฟล เป็นข้าหลวงดูแลชวา) • ฝรั่งเศสเริ่มใช้เครื่องจักรไอน้ำในอุตสาหกรรมสิ่งทอ • ลั่นยุคนโปเลียน • จอร์จ สตีเฟนสัน สร้างหัวรถจักรไอน้ำ	1811 ๒๓๕๔ 1813 ๒๓๕๖ 1814 ๒๓๕๗ 1815 ๒๓๕๘	ทรงเป็นกวี จึงมีพระราชนิพนธ์จำนวนมาก เช่น รามเกียรติ์ อีเหนา คาลิง ฯลฯ และบทละครนอกอีกหลายเรื่อง เช่น ไชยเชษฐ มณีพิไชย คาวี สังข์ทอง ไกรทอง ฯลฯ และเสภาขุนช้างขุนแผน • พม่าตีเมืองถลาง (ภูเก็ต) ไม่ได้เมือง มีกวีตามเสด็จไปสงคราม แล้วแต่งนิราศคือ นิราศหริณแตงนิราศนรินทร์ พระยาตรังแตงนิราศถลาง • สุนทรภู่ (อายุ ๒๑ ปี) เข้ารับราชการในวังหลวง ได้รับพระราชทานบ้านหลวงเป็น “เรือนแพ” อยู่ท่าข้างวังหลวง เล่ากันว่าช่วงนี้แต่งสิ่งให้ไกรภพ (ตอนต้น) แต่งเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงาม ฯลฯ • อิน-จัน แผลดสยามรายแรกของโลก ถือกำเนิด • พระองค์เจ้าชายทับ (ร.๓) ได้รับสถาปนาเป็นกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ • ส่งสมณทูตไปลังกา ผ่านเกาะนิโคบาร์ (นาคาวรี) • “มอญใหม่” เข้ามาพึ่งสยาม
---	---	--

- ฝรั่งเศสเริ่มกลับมาบีบบทบาทในอุษาคเนย์ - อังกฤษ (สแตมฟอร์ด รัมเฟล) ยึดสิงคโปร์เป็นศูนย์กลางการค้าทางทะเล - สตีเฟ่นสันสร้างสะพานรางรถไฟด้วยเหล็ก สายสตอกโฮล์ม-ดาริงตันเป็นสายแรกของโลก - อังกฤษรบพม่าครั้งแรก ที่ไผ่เมืองย่างกุ้ง เมษะตะมะ ทวาย มะริด - ฮอลันดาทำสัญญายกมะละกาให้อังกฤษ - สนธิสัญญาลอนดอน (อังกฤษกับฮอลันดา) กำหนดพรมแดนมลายู สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย - ดินแดนในอินโดนีเซียอยู่ใต้การปกครองของฮอลันดาโดยตรง ชาวอินโดนีเซียต่อต้านฮอลันดาเสมอมา นับแต่ช่วงก่อนหน้า	1817 ๒๓๖๐ - ใช้ธงช้าง มีรูปช้างเผือกในวงจักรบนพื้นสีแดง - นายมีแตงนิราศเดือน
	1819 ๒๓๖๒ น้ำท่วมครั้งใหญ่ในกรุงเทพฯ
	1820 ๒๓๖๓ อหิวาตกโรคระบาดครั้งใหญ่
	1821 ๒๓๖๔ เจ้าพระยานครศรีธรรมราชตีได้เมืองไทรบุรี
	1822 ๒๓๖๕ จอห์น ครอเฟิร์ด (อังกฤษ) เข้ามากรุงเทพฯ เจรจาเรื่องเมืองไทรบุรีและภาษีอากร
	1824 ๒๓๖๗ - เจ้าฟ้ามงกุฎ (ร.๔) ทรงผนวช - พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (ร.๒) สวรรคต - พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ เป็นรัชกาลที่ ๓ ให้กองสอดแนมติดตามข่าวสงครามอังกฤษรบพม่า ทรงเป็นกวีมาแต่รัชกาลที่ ๒ (ร่วมสมัยสุนทรภู่) มีพระราชนิพนธ์จำนวนหนึ่ง เช่น บทละคร และเพลงยาว ฯลฯ - สุนทรภู่ (อายุ ๓๘ ปี) ออกบวช - โรเบิร์ต ฮันเตอร์ พ่อค้าอังกฤษเข้ามาถึงสยาม - ครูมีแขกได้ชื่อว่า “เปาทยอยลอยลั่นบรรเลงลือ”

• อังกฤษยึดเมืองหงสาวดี และเมืองแปร ในพม่าเหนือ พม่ายอมสงบศึก เสียดินแดนด้านยะไข่ลง มาตอนล่างทั้งหมดกับดินแดนด้านตะนาวศรี	1825 ๒๓๖๘	• ร้อยเอกเฮนรี เบอร์นี เดินทางด้วยเรือกลไฟมาถึงกรุงเทพฯ
	1826 ๒๓๖๙	• รัชกาลที่ ๓ ทรงลงพระนามในสนธิสัญญาการค้ากับอังกฤษ ชื่อ สนธิสัญญาเบอร์นี • เจ้าอนุวงศ์ยกทัพมาวัดศรีเมือง นครราชสีมาขึ้นไปเวียงจันทน์ สู้รบที่ (โม) ชัดขวาง • สยามยกทัพไปตีเมืองเวียงจันทน์
	1827 ๒๓๗๐	• สยามตีได้เมืองเวียงจันทน์แล้วเผา
	1828 ๒๓๗๑	• คณะมิชชันนารีโปรเตสแตนต์อเมริกันคณะแรกเข้ามาสยาม • เริ่มก่อพระสมุทรเจดีย์ เมืองสมุทรปราการ • สุนทรภู่ (อายุ ๔๒ ปี) หุดงค์ไปอยุธยา แต่งนิราศภูเขาทอง
	1829 ๒๓๗๒	• สุนทรภู่ (อายุ ๔๓ ปี) แต่งเพลงยาวถวายโอวาท ถวายเจ้าฟ้ากลางกับเจ้าฟ้าปิ๋ว ลูกศิษย์
• จอร์จ สตีเฟนสัน สร้างหัวรถจักรไอน้ำ ชื่อ Rocket • เริ่มเกิดอุตสาหกรรมสิ่งทอขึ้นในฝรั่งเศส • เปิดเส้นทางเดินเรือกลไฟข้ามมหาสมุทรแอตแลนติก • ไมเคิล ฟาราเดย์ ประดิษฐ์เครื่องไดนาโมเป็นเครื่องกำเนิด	1830 ๒๓๗๓	• คณะมิชชันนารีคาทอลิก มีสังฆราช ปาลเลอกัวซ์เข้ามาถึงกรุงเทพฯ
	1831 ๒๓๗๔	• น้ำท่วมใหญ่ที่กรุงเทพฯ • สงครามกู้เอกราชของปัตตานี • สุนทรภู่ (อายุ ๔๕ ปี) ไป

ไฟฟ้าเครื่องแรก • ท่างสรรพสินค้าแห่งแรกเปิดในลอนดอน • ทางรถไฟสายแรกในฝรั่งเศสเริ่มบรรทุกผู้โดยสารเป็นครั้งแรก หลังจากเปิดใช้ใน ค.ศ. ๑๘๒๘ • วิศวกรชาวอังกฤษประดิษฐ์ยานพาหนะพลังไอน้ำบรรทุกผู้โดยสารเป็นครั้งแรก • ยกเลิกการค้าผูกขาดของจีนกับบริษัทอีสต์อินเดียของอังกฤษ จีนและอังกฤษเริ่มปะทะกัน • สร้างทางรถไฟสายแรกในเยอรมนี ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดอุตสาหกรรมในประเทศนี้ • เริ่มใช้ก๊าซธรรมชาติเป็นเชื้อเพลิงในการปรุงอาหาร	<u>1832</u> ๒๓๗๕ <u>1833</u> ๒๓๗๖ <u>1834</u> ๒๓๗๗ <u>1835</u> ๒๓๗๘ <u>1836</u> ๒๓๗๙	เพชรบุรี แต่งนิราศเมืองเพชร • สุนทรภู่ (อายุ ๔๖ ปี) แต่งนิราศวัดเจ้าฟ้า และแต่งนิราศพระแท่น • เอ็ดมัน รอเบิร์ต ทูตอเมริกัน มาถึงกรุงเทพฯ • ปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่วัดพระเชตุพนฯ โปรดให้ระดมกวีแต่งโคลงภาพคนต่างภาษาประดับไว้ที่ศาลาราย • รัชกาลที่ ๓ ทำสนธิสัญญากับสหรัฐอเมริกา • สุนทรภู่ (อายุ ๔๗ ปี) อาจเริ่มแต่งพระอภัยมณีในช่วงเวลานี้ • สยามรบกับเวียดนามแย่งเมืองเวียงจันทน์ • นายมีแต่งเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติรัชกาลที่ ๓ • ๑๘ กรกฎาคม หมอบรัดเลย์เข้ามาถึงกรุงเทพฯ • สุนทรภู่ (อายุ ๔๘ ปี) แต่งนิราศอิเหนา ถวายพระองค์เจ้าลักขณานุคุณ • สุนทรภู่ (อายุ ๕๐ ปี) ไปเมืองสุพรรณบุรี แต่งนิราศสุพรรณ
--	---	---

		◦ สยามมีเรือกำปั่นใบอย่างฝรั่งลำแรกที่ต่อโดยคนไทย คือหลวงนายประสิทธิ์ (ต่อมาคือสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์) ชื่อ Ariel (เรือแก้วกลวงสมุทร) ขนาด ๑๑๐ ตัน มีอาวูฐปืนใหญ่ ๖ กระบอก ◦ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ และคณะแต่งโคลงภาพคนต่างภาษา โคลงภาษิตดัดตน ร่ายและโคลงบานแพนก จารึกวัดโพธิ์ ◦ นายมีแตงนिरาสพระแท่นดงรัง ◦ สถาปนาวัดเทพธิดาราม เถลิงพระเกียรติ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าหญิงวิลาส พระราชธิดาองค์ใหญ่ใกล้ชิด ภายหลังได้ทรงกรมเป็น “กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ” แล้วทรงอุปการะสุนทรภู่
◦ วันที่ ๒๐ มิถุนายน พระนางเจ้าวิกตอเรีย ขึ้นครองราชย์ที่อังกฤษ ◦ วิลเลียม คูก และชาร์ลส์ วีทสโตน ชาวอังกฤษปรับปรุงการส่งโทรเลขโดยกระแสไฟฟ้า	1837 ๒๓๘๐	◦ สุนทรภู่ (อายุ ๕๑ ปี) แต่งเรื่องพระอภัยมณี ที่ค้างอยู่ ◦ แรกตั้งเครื่องพิมพ์หนังสือไทย ◦ หมอบรัดเลย์ผ่าตัดครั้งแรก
◦ เรือโดยสารพลังไอน้ำขนาดใหญ่ใช้เวลา ๑๕ วัน เดินทางจากบริสตันในอังกฤษถึงนิวยอร์ก	1838 ๒๓๘๑	◦ หมอบรัดเลย์ปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษสำเร็จ
◦ Kirkpatrick Macmillan ชาวสกอต สร้างจักรยานคันแรกของโลก	1839 ๒๓๘๒	◦ แยกไพร่พลออกเป็น ๔ เขต ◦ สุนทรภู่ (อายุ ๕๓ ปี) เริ่มแต่งกาพย์เรื่องพระชยสุริยา ◦ สร้างวัดเทพธิดารามเสร็จ รัชกาลที่ ๓ เสด็จพระราชดำเนินทรงผูกพัทธสีมา ◦ บรัดเลย์และมิชชันนารีคณะ

• “สงครามฝิ่น” ระหว่างจีนและอังกฤษ • เริ่มการปฏิวัติอุตสาหกรรมช่วงที่ ๒ ในอังกฤษ เปลี่ยนจากอุตสาหกรรมเบา เช่น ผ้าฝ้าย เป็นอุตสาหกรรมหนัก เช่น เหล็ก ถ่านหิน • นิวซีแลนด์ตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ	1840 ๒๓๘๓	แบบดิสต์จากสหรัฐอเมริกาได้ตั้งโรงพิมพ์และจัดพิมพ์หนังสือด้วยพิมพ์ภาษาไทย • สุนทรภู่ (อายุ ๕๔ ปี) แต่งเรื่องสิงห์ไกรภพ
	1841 ๒๓๘๔	• สุนทรภู่ (อายุ ๕๕ ปี) ไปพระประชม (นครชัยศรี) แต่งนิราศพระประชม • หมอคัสเวล มีชันนารีอเมริกัน ได้เป็นครูสอนภาษาอังกฤษถวายเจ้าฟ้ามงกุฎ (ร.๔) ขณะทรงผนวช
	1842 ๒๓๘๕	• สุนทรภู่ (อายุ ๕๖ ปี) แต่งรำพันพิลาป แล้วลาสิกขา ไปอยู่กับเจ้าฟ้าน้อย (พระปิ่นเกล้าฯ) ที่พระราชวังเดิม
	1843 ๒๓๘๖	• พิมพ์ สัพพะ พะจนะ พาสาไทร หรือ พจนานุกรมภาษาไทยของสังฆราชปาลเลอกัวซ์ ที่ฝรั่งเศส • พวกมิชชันนารีเริ่มทำปฏิทินครั้งแรก • สยามแยกปะลิสออกจากไทรบุรี
• จินยอมแพ้ในสงครามฝิ่น ให้อังกฤษเข้าฮ่องกง • เจมส์ บรัก (จากอังกฤษ) ปกครองซาราวัก (มาเลเซีย) • พระนางวิคตอเรียโดยสารถไฟครั้งแรกจากพระราชวังวินเซอร์ไปยังลอนดอน • ชาวมาลีปฏิวัติต่อต้านอำนาจของอังกฤษในนิวซีแลนด์ • ตั้งสำนักโบราณคดีแห่งอังกฤษ (Royal Archaeological Institute of Great Britain and Ireland) • จีนและสหรัฐอเมริกาลงนามสนธิสัญญาพันทไมตรีและการค้าฉบับแรก • เปิดใช้รหัสมอสส์เป็นครั้งแรกระหว่างบัลติมอร์และวอชิงตัน	1844 ๒๓๘๗	• หมอบริดเลย์ออกหนังสือบางกอกรีคอร์เดอร์ • นายมีแตงนิราศสุพรรณบุรี

• คาร์ล มาร์กและเฟเดริก แองเกิลส์ ตีพิมพ์หนังสือ “Communist Manifesto”	<u>1848</u> ๒๓๔๑	
• เกิด “กบฏไผ่ผิง” ลัทธิราชวงศ์แมนจูในจีน • อังกฤษเริ่มใช้เครื่องจักรไอน้ำขับเคลื่อนหัวรถจักรและเรือเดินสมุทร	<u>1850</u> ๒๓๔๓	
	<u>1851</u> ๒๓๔๔	• พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ (ร.๓) สวรรคต • พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.๔) เสด็จขึ้นครองราชย์ • เจ้าฟ้าจุฑามณีขึ้นครองราชย์เป็นพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว กษัตริย์องค์ที่สอง • รัชกาลที่ ๔ ทรงตั้งโรงอักษรพิมพ์การขึ้นในพระบรมมหาราชวังให้มีฐานะเป็น “โรงพิมพ์หลวง” • สุนทรภู่เป็นพระสุนทรโวหาร อาลักษณ์ในกรมพระราชวังบวรฯ • ครูมีแขกได้เป็นพระประดิษฐไพเราะในยุคนี • เซอร์เจมส์ บรัก ราชทูตอังกฤษกลับประเทศ เพราะเจรจาทำสนธิสัญญาใหม่ไม่สำเร็จ • เริ่มขุดคลองผดุงกรุงเกษม แล้วเสร็จปี ๒๓๔๕ และฉลองในปี ๒๓๔๗ • แก้ประเพณีเข้าเฝ้า ให้ข้าราชการสวมเสื้อ • ตั้งกองทหารหน้า และกองทหารรักษาพระองค์ แต่งกายและฝึก

• เกิดสงครามระหว่างพม่ากับอังกฤษครั้งที่ ๒ ได้มีมติทะเลย์ • เริ่มยุคจักรวรรดิครั้งที่ ๒ ในฝรั่งเศส เข้าสู่ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมของฝรั่งเศส • พม่าและอังกฤษลงนามสงบศึก • อินเดียเริ่มวางระบบโทรเลข • ญี่ปุ่นเปิดประเทศทำข้อตกลงการค้าระหว่างญี่ปุ่น-สหรัฐอเมริกาเป็นฉบับแรก • เรือ “Brandon” เรือยนต์ลำแรก	1852 ๒๓๔๕ 1853 ๒๓๔๖ 1854 ๒๓๔๗	อย่างยุโรปโดยมีนายร้อยเอกอิมเปย์ทหารอังกฤษเป็นผู้ฝึก • ธงชาติ ใช้ธงสีแดงรูปช้างเผือก • ถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว • ห้ามมิให้ขายฉกรรจ์อายุระหว่าง ๒๔-๗๐ ปี บวชพระ บวชเณร หนีเกณฑ์ทหาร • กรมหลวงวงศาธิราชสนิทเป็นแม่ทัพ ไปรบเชียงตุงเพื่อรักษาเมืองเชียงรุ่ง • คณะสงฆ์สยามไปลังกา • สร้างป้อมปิดปัจฉามิตร และป้อมปิดปัจฉินิก • คณะทูตบรรณาการ (จัมก้อง) จากสยามส่งไปจีนเป็นครั้งสุดท้าย • กองทัพกรมหลวงวงศาธิราชสนิทยกทัพกลับจากเชียงตุง มาขัดตาทัพทางภาคเหนือ • สร้างวังสระปทุมและวัดปทุมคงคา • รัชกาลที่ ๔ โปรดให้บูรณปฏิสังขรณ์พระปฐมเจดีย์ • พระนางเธอฯ เจ้าเพ็ญมาภิรมย์ ประสูติเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ • ได้พระวิมลรัตนกรินี ช้างพังเผือกตรี • รัชกาลที่ ๔ โปรดให้ราษฎรที่มีทุกข์ร้อน ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกา และโปรดช่วยพิจารณาความ • กองทัพกรมหลวงวงศาธิราชสนิทยกขึ้นไปตีเชียงตุงครั้งที่ ๒ ทำการไม่สำเร็จ ต้องถอย เพราะขาดเสบียงอาหาร
---	--	--

ของโลก • ลิ่นสุดกบฏให้ผิง • เรือพลังไอน้ำที่สร้างจากเหล็กกล้าแรกแล่นข้ามมหาสมุทรแอตแลนติก (ใช้เวลา ๙ วัน)	1855 ๒๓๔๘	• ได้พระวิสสุตรรัตนกรินี ข้างพังเผือกโท • รัชกาลที่ ๔ โปรดให้สร้างพระที่นั่งอภิเนาวนิเวศน์ เป็นพระที่นั่งอย่างยุโรป แล้วเสร็จในปี ๒๔๐๒ • รัชกาลที่ ๔ ลงพระนามในสนธิสัญญาเบาริง ซึ่งกำหนดให้สยามสามารถเรียกเก็บภาษีขาเข้าได้ร้อยละ ๓, ชาติคู่สัญญาที่มีสิทธิสภาพนอกอาณาเขต สามารถตั้งศาลของตนเองได้ • ประกาศเปลี่ยน “ตราภูมิคุ้มห้าม” พระราชทานแก่ทหารเพื่อลดภาษีอากร • ใช้เพลง “ก๊อดเซฟเดอะควีน” เป็นเพลงสรรเสริญพระบารมีในประเทศสยาม • ลงนามในหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีและการค้าขาย ระหว่างสยาม-อังกฤษ มี ๒๑ ข้อ • ประกาศโทษทำเงินปลอมคือ ตัดมือ ตัดนิ้ว และขังไว้จนตาย • พระราชทานชื่อทุ่งพระเมรุ ว่า “ท้องสนามหลวง” • สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุนนาค) ถึงแก่พิราลัย • เลิกจำกัดเขตฝรังชาติอเมริกัน เนื่องจากได้ช่วยเหลือในการสอบทานหนังสือสัญญา • สุนทรภู่ถึงแก่กรรม (อายุ ๖๕ ปี)
---	----------------------	---

